ПІВСТОРІЧЧЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПРАЦІ

Д-ра Семена Демидчука

1905-1955

A HALF CENTURY OF UKRAINIAN COMMUNITY WORK

Simon Demydchuk, LL.D.

diasporiana.org.ua

Вп. Др. Ілля Вахна

провідному громадянинові

ювілейний привіт

OCT 14 1956 Семен Демидчук

B. M.
BROOK

№ 0614

Канадсько-Український Бібліотечний Центр
Канадське Товариство Приятелів України
Торонто – Канада

ПІВСТОРІЧЧЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПРАЦІ Д-РА СЕМЕНА ДЕМИДЧУКА 1905 — 1955

A HALF CENTURY OF UKRAINIAN COMMUNITY WORK SIMON DEMYDCHUK, LL. D.

CARPATHIAN STAR PUBLISHING Co.,
NEW YORK, N. Y., U.S.A. 1956

Copyright, 1956,
by
S i m o n D e m y d c h u k,
New York, N. Y.

Обгортка: ЛЮБОСЛАВ ГУЦАЛЮК

Видавництво: КАРПАТСЬКА ЗОРЯ, Ню Йорк, Н. Й.

Printed by „Dnipro". 77 St. Marks Place, New York, N. Y.

ВІД ВИДАВНИЦТВА.

Нашому скромному Видавництву припала велика честь причинитись до того, щоб з приводу пятидесятиріччя громадської і журналістичної праці заслуженого американсько-українського діяча Достойного д-ра Семена Демидчука випустити друком у світ Ювілейний Збірник вибраних його праць і статтей.

У збірнику є цінні ще не друковані праці Ювілята, а також передруки із часописів та альманахів давніх часів. У передруках збережені тодішня мова та правопис. Таким чином збірник стане своєрідним документом етапів розвитку української літературної мови та правопису за останніх 50 років, унагляднением у працях одного журналіста.

Поділ матеріялу та його розміщення в збірнику провів сам Ювілят, а в редагуванні та перегляді цілого матеріялу допомагав ред. Василь Мудрий.

Видавництво надіється, що американсько-українська громада прийме цей збірник радо і прихильно та разом із нами причиниться до признання небуденних заслуг та праці Ювілята для українського громадського добра в Америці.

ЗА ВИДАВНИЦТВО „КАРПАТСЬКА ЗОРЯ"

Др. Василь Вереш

КЛИЧ АМЕРИКАНСЬКОЇ РУСИ-УКРАЇНИ ДО СТАРОГО КРАЮ

(Надрукований в програмі пращального комерсу в честь Галицького Делегата С. Демидчука з 15 травня 1913 р. в Ню Йорку).

Присвята Семенові Демидчукові

За море — ми вигнанці з рідного краю,
Шляхами недолі ключем простували.
Лишивши сваволю й сичів чорних зграю, - -
До праці тяжкої по стейтах ставали...

І кожної днини летіли думками
На рідні руїни, де стогне в неволі,
Закутий в кайдани народ наш віками,
Роздертий кордоном, — без світла і долі...

Що року нас більша сім'я наростала...
І нині вже можемо вигукнуть сміло:
— „Гей, браття, вставайте, пора вже настала, —
І дружно всі станем за визвольне діло!...

„Ми рідному краю все станем в підмозі'
Ставайте до гурту, ставайте скоріше!
Спочинку не треба хоробрим в дорозі...
За щастя Вкра'їни, гей, браття, сміліше!...

„Дарма, що нас ділять кордон й океани —
Ми духом всі рідні, всі прагнемо волі!
При спільнім зусиллі пірвемо кайдани
Страшної темноти, ганьби і неволі!...

Ол. Неприцький-Грановський

Д-р СЕМЕН ДЕМИДЧУК
делегат Загальної Української Ради з Відня до американських українців.
1914—1918

ПРИСВЯТА.

Цей збірник з нагоди мого п'ятидесятиріччя присвячую:

тим українцям, що, опинившися поза рідною землею, послідовно допомагають своїм братам у їхніх визвольних змаганнях.

ЗВІРЕННЯ

Громадянська активність людини, особливо в піонірських часах, сполучена, звичайно, з письменницькою працею в різноманітній формі. З цієї причини мій архів з 50-річної діяльности охоплює різнородний матеріял.

Переглядаючи нагромаджені цілими роками писані речі й записки, я вагався, як ними розпорядитись. Я був свідомий того, що в багатьох випадках сентиментальність брала верх над бадьорістю людини, що не має ані претенсії, ані виглядів залишити по собі друкований пам'ятник. Сентиментальність вважається духовою слабістю громадянина, що своєю енергією пробує причинитися до прокладання та вирівнування життьового шляху...

Коли ж так склалося, що я вирішив пустити в світ перегляд своїх зусиль у виді альманаха, вважаю доцільним виявити мотиви моєї постанови.

Перша — це несподівані признання, писані й устні, висловлені мені ____ після проголошення „Вечора споминів" у Літературно-Мистецькому Клюбі в Ню Йорку дня 30 вересня 1955 р.

Друга — це моя внутрішня потреба висловити те, чого досі я зробити не вспів.

Оце було безпосереднім поштовхом до оприлюднення моїх переживань, коли прийшов час на обрахунок сумління з моїх потягнень чи занедбань на численних позиціях і становищах.

Др Семен Демидчук

Бруклин — Ню Йорк, 1 січня 1956

ЧАСТИНА І.

СВЯТКУВАННЯ ПІВСТОРІЧЧЯ

А) ВЕЧІР СПОМИНІВ У ЛІТЕРАТУРНО - МИСТЕЦЬКОМУ КЛЮБІ В НЮ ЙОРКУ

30 вересня 1955 р.

Слово Василя Мудрого до Ювілята.

Достойний Ювіляте;

Достойні Пані і Панове;

Рідко, дуже рідко бувають серед українців такі цінні хвилини, в яких заслужений громадянин особисто робить перегляд своєї пятидесятирічної громадської праці. До таких виїмкових щасливців, що є в силі це робити, належить наш Дорогий Ювілят, Достойний д-р Семен Демидчук.

Ми не тільки радо і приємно слухали подані нам Ювілятом нариси з Його різноманітної громадської та журналістичної праці, але й подивляли її. Відомож, що в українському громадянстві доля громадського діяча все була важка і незавидна, а вже просто жалюгідною була доля і життєвий шлях українського журналіста. Всім відомо, що українська преса не розпоряджала ніколи ні власними телеграфічними агенціями, ні ніякими іншими модерними засобами інформаційної служби. Вся вона вдоволялась запозичуванням найновіших відомостей із добре вивінованих в інформації передових органів чужої преси. Якже в такій ситуації може почуватись український журналіст?

Львівський щоденник „Діло" мав бодай шість власних кореспондентів у великих европейських столицях. Але мав і одного безплатного, безкорисного кореспондента в З'єднаних Краях Північної Америки і то в особі нашого Ювілята від 1930 р. аж до вибуху другої світової війни.

„Діло" просто не було в силі польською золотовою валютою оплатити свого кореспондента в Америці, країні з найвищою в світі доляровою валютою. Але П. д-р С. Демидчук заплати за свої дописи не вимагав, бо вище всього ставив не заплату, але

Дост. Василь Мудрий, кол. голова Української Парляментарної Репрезентації у Варшаві і останній редактор „Діла" у Львові, складає побажання Ювілятові після промови на „Вечорі споминів" 30 вересня 1956.

почуття добре і почесно виконаного обовязку супроти рідного краю, даючи йому автентичні інформації про різноманітне, не подібне до европейського, політичне, економічне та культурне життя цієї великої вільнолюбної країни, що зветься Америкою. За це я на цьому місці і при тій нагоді складаю йому ще раз сердечну подяку.

Я вже сказав, що доля громадських діячів у нас дуже важка і не завидна. З цього короткого нарису життя, що його нам дав Ювілят, ми довідались дуже і дуже багато про труднощі та перешкоди в його громадській праці таки від своїх же людей. Бували подекуди в цій невдячній праці хвилини повні трагізму. Це й природне, коли зважити,що громадський діяч високовідповідальної міри може деколи протиставитись хвилевим настроям маси в імя сучасних найвищих вимог та потреб національної рації. Тоді перед ним або альтернатива повної перемоги,або альтернатива громадської смерти, при чому в останньому випадку ідеали „усмерченого" звичайно перемагають.

Наш Ювілят належить до тої міри діячів, що ніякими труднощами та перепонами ніколи не зражувались, ніяким постороннім натискам та напорам не піддавались. Наш Ювілят мав сильний громадсько-національний хребет, що виріс із його високої національної моралі, яка в свою чергу випливала з його глибоко заложеного християнізму. Із сили характеру виходила невгнута послідовність, що у підсумках все давала йому спроможність успішно та переможно проходити шлях громадської праці серед наших складних відносин.

Мене звуть тут чомусь сеніором наших політичних діячів, але не слушно. Може причиною до того є обставина, що я був тим останнім, який очолював українську національну політику на рідних землях. Але це не дає мені права на сеніорство. Бо правдивим сеніором між нами є Достойний Ювілят, а другий ось там на салі (д-р К. Троян), але не я, що молодший від них у громадській праці малощо не ціле десятиліття.

Тому то за виявлену велику моральну силу, за невтомну працю через 50 літ, за неподатність ніяким шкідливим з національного погляду впливам та пресіям нехай мені буде вільно висловити Достойному Ювілятові не тільки подяку і признання, але й схилити перед Ним мою голову.

•

ПРЕСА ПРО ЮВІЛЕЙ

50-річчя громадської діяльности д-ра С. Демидчука було проголошене окремими повідомленнями: у „Свободі" з фотознимкою з 10-го і в „Америці" з 12-го вересня. Там були подані дати з життя Ювілята і початки його громадської праці по селах Рогатинщини в Галичині з 30 вересня 1905 р. Теж переповіджено його успіхи в „Рідній Школі", його першу подорож до Америки в 1912 і поновне прибуття з вибухом першої світової війни.

При цій нагоді заповіджено „Вечір споминів" в Українському Літературно-Мистецькім Клюбі на день 30 вересня. Це саме повідомлення помістив у черговім виданні англомовний тижневик при „Свободі"

Після цієї імпрези появилося в „Свободі" з вівтірка 4 жовтня 1955 таке звідомлення:

„Д-р С. Демидчук згадує півсторіччя своєї громадської праці. „Ню Йорк. — Д-р Семен Демидчук, співробітник Редакції „Свободи", згадував минулої п'ятниці, 30-го вересня, півсторіччя

своєї громадської активности окремим вечором у Літературно-Мистецькому Клюбі. Спомини д-ра Демидчука на тему: „Підгрунтя українсько-американського журналіста з довоєнної доби" попередив короткою згадкою про свої зустрічі з доповідачем ще в Рідному Краю та опісля в Америці п. Петро Задорецький. Після доповіді вітали д-ра Демидчука з його ювілеєм ред. В. Мудрий, проф. Я. Зозуля, п. Пуйда, п. Павчак, пані Бенцаль, д-р Соколишин та інші, а письменні привіти надіслали обидва Владики Української Католицької Церкви в ЗДА, Преосв. Константин і Преосв. Кир. Амвроз, УКК, голова НТШ проф. Р. Смаль-Стоцький і голова УВАН проф. М. Ветухів та інші громадяни. Вечором, що його відкрив голова Л. М. Клюбу проф. С. Литвиненко, проводив ред. А. Драган. Д-р. Демидчук з нагоди 50-річчя своєї діяльности склав на цьому вечорі по 50 долярів на цілі НТШ і УВАН"

Оповістка про збори т-ва „Дністер" в Н. Й.

В виданні „Свободи" з 12 жовтня 1955 поміщена така урядова оповістка тов. „Дністер":

„Ню Йорк, Н. Й. — Триквартальні збори тов. „Дністер", відд. 361, відбудуться в суботу, 15 жовтня, в год. 8-мій ввечорі у власній домівці при 119 Евеню „А", І пов. У програмі зборів відчитання протоколу, фінансовий звіт Контрольної Комісії і фін. секретаря, справи балю, опікунів хорих і біжучі справи. Крім того збори вшанують 50-ліття громадської праці свого члена д-ра Семена Демидчука, що цього року святкує ювілей. З цієї нагоди д-р Демидчук скаже півгодинну доповідь про свою громадську працю...'

У виданні „Свободи" з 3-го грудня 1955 поміщена „Подяка з нагоди Півстоліття громадської праці" з підписом соленізанта, а в ній поміщена така згадка про це вшанування:

„Перший в історії т-ва „Дністер" (відд. 361 УНС) вечір в честь свого члена 15 жовтня з піднесенням дару в виді цінного вічного пера - старанням Екзекутиви: Івана Галичина, голови; Петра Кучми, фін. секретаря; Волод. Барагури, рек. секретаря; д-ра В. Вишиваного, касира — серед промов і побажань."

СВІДОЦТВО СПІВТОВАРИША ПРАЦІ В НОВОМУ СВІТІ про початки праці Ювілята в Старому Краю.

Промова Петра Задорецького на „Вечорі споминів".

Достойний Ювіляте, Високоповажаний Пане Редакторе і Вельмишановні Гості:

Мені, як пересічній людині, що довгі літа особисто знає Достойного Ювілята, незвичайно приємно бути на нинішнім рідкіснім між українцями святі з нагоди „Споминів пів-вікової громадської праці" доктора Семена Демидчука.

А ця приємність полягає в тому тільки, що ми зійшлися тут тепер, щоб віддати належну пошану або й догану за цю довголітню громадську працю чоловікові тоді, коли він ще живий, а не аж по смерті.

Також великою честю для мене й те, що як звичайному смертельникові припоручено сказати „вступне слово" з нагоди цеї прекрасної оказії.

Щоби не забирати багато дорогого часу, то це моє „вступне слово" буде, так сказати б „пяте через десяте", бо перекажу тільки те, що ще залишилося з давніх часів у моїй памяті про знайомство з Достойним Ювілятом.

Отже в місяці березні наступного року буде 50 років, як я перший раз мав нагоду зазнайомитися з молоденьким тоді академиком, Семеном Демидчуком (я від нього старший 6 тижнів). Було це на передвиборчому вічу в моїм родиннім містечку, Стрілиськах Нових, бібрецького повіту, в Галичині.

Було тоді досить холодно, сніговиця й болото, а віче відбувалося в неділю пополудні в стодолі нашого священика, о. Кирила Фаціевича, яка не помістила усіх вічевиків і вони мусіли стояти на подвірю при обидвох відчинених дверях і тому мужчини, як вічевики так і президія, були в шапках.

Першим бесідником був о. Омелян Ваньо із Заланова, з яким академик Демидчук був приїхав. Як сьогодні памятаю, коли покликано академика Демидчука до слова, він наче вивірка вискочив на підвищення, стрункий і високий як молода тополя, хлопець-як говорили наші дівчата — „як цукорок", під носом щойно засірілося, скинув з голови гарну кримську шапку і словами „Слава Ісусу Христу" привітав зібраних. Це зробило глибоке і дуже приємне враження на всіх слухачів. І покотились слова його наче „горох по решеті" (бо так опісля говорили між собою господарі).

Так дуже зрозуміло і приступно пояснив академик Демидчук значення тайного і безпосереднього голосування при наступних виборах на послів до австрійського парляменту, що господарі, виходячи з того віча, „божились" один перед другим,

Петро Задорецький виголошує промову на „Вечорі споминів" 30 вересня 1955 в Літ. Мистецькім Клюбі в Ню Йорку. При столі зліва сидить председник „Вечора" Антін Драган, редактор „Свободи".

що то селянський син промовляв до них, тільки перебраний за „панича".

Також памятаю, як перед промовою академика Демидчука, о. Ваньо показав вічевикам намальований на великому картоні „параґраф" і запитався людей, що це таке? А люди, як звичайно, в один голос відповіли „параґраф". Тоді о. Ваньо повернув картон догори ногами і знова запитався: „А що воно тепер? — Розуміється, люди в один голос відповіли „параґраф". Отже бачите, добрі люди," — сказав о. Ваньо, на те великі паниурядовці у Відні видумали параґрафи, щоби ними крутити, куди їм подобається, а все на шкоду нашого народу!" — І, мабуть цей самий параґраф був знаменитою темою промови академика Демидчука, який взивав при наступних виборах віддати свій голос тільки на своїх рідних по крові українських кандидатів на послів до віденського парляменту, які не позволять панам крутити параґрафи на шкоду й кривду українського народу... Закінчив свою промову академик Демидчук тим, що всі вічеви-

ки прирекли голосувати на кандидатів з того 57-го округа на адвоката зі Стрия, д-ра Евгена Олесницького і його заступника д-ра Станіслава Дністрянського зі Львова, які, розуміється були опісля вибрані.

В краю я вже не мав нагоди бачити Достойного Ювілята, бо мусів іти до військової служби, аж побачив його в Ню Йорку в році 1912, як делегата „Рідної Школи". Опісля, по вибуху першої світової війни, в 1914 році, коли він, як відпоручник Української Ради в Відні, загостив був на збори новозасновано-го в Ню Йорку політичного Т-ва під назвою „Українська Рада", в цілі підтримки його в народній праці, яку він задумував розпоча ти серед громадянства в Америці.

А тому, що це нюйоркське політ. т-во, якого тоді головою був суддя Володимир Книгиницький, а я секретарем, складалося з делегатів від поодиноких товариств, щось як нинішний „Обєднаний Комітет Міста Ню Йорку", не можливе було перевести ухвали в справі підтримки д-ра Демидчука в його задуманій праці, отже ухвалено наперед віднестисялистовно прямо до голови Української Ради у Відні, — д-ра Костя Левицького щоб мати безпосереднє свідоцтво відносно репрезентації д-ра Демидчука.

Відповідь на наш лист наспіла тоді, коли головою нюйорської „Української Ради" був я, а секретарем Павло Петрів. Листа д-ра Костя Левицького було ухвалено вислати до поміщення в часописі „Свобода".

Якщо Шановні Зібрані дозволять, я перечитаю цього листа. (Він був поміщений в „Свободі" з 7 серпня 1915 р.).

Відень 11 червня 1915 р.

Високоповажаний Пан, Володимир Книгиницький, голова політичного товариства „Українська Рада" в Ню Йорку.

У відповідь на цінне письмо з дати Ню Йорк дня 18 мая 1915 р., маю честь подати до відома, що д-р Семен Демидчук зістав тутешньою організацією висланий до Америки як відпоручник до українського загалу в Америці і як такий має бути посередником між українцями, що мешкають в Австрії, в Галичині й на Буковині і українцями, поселеними в Америці.

Д-р Семен Демидчук, працюючи від давна в наших українських організаціях в Галичині, дав себе пізнати як солідний народний робітник, що справу народну уважає за ціль свого життя. Це було причиною, що давніше, ще перед війною, організація

українського шкільництва, „Рідна Школа", вибрала його на свого відпоручника і вислала до Америки в ціли обїздки Америки та освідомлення наших поселенців про вагу рідного шкільництва в Галичині. Д-р Семен Демидчук виповнив взірцево дане йому припоручення.

Тепер, коли вибухла війна, і зайшла потреба винайти відповідного відпоручника для посредництва між австрійськими українцями й українцями, поселеними в Америці, вибір упав власне на д-ра Семена Демидчука як такого, що знає відносини в Америці і має довіря українського народу в Австрії.

Ввиду повищого українська парляментарна репрезентація, якої я маю честь бути головою, упросила д-ра Семена Демидчука, аби вибрався до Америки і був для наших поселенців інформатором про наші ціли й завдання в часі війни. Рівночасно одержав д-р Семен Демидчук від мене інструкції, яких має придержуватися в своїй діяльности.

В полагодженні Вашого цінного письма і з покликанням на Ваше Товариство, уділяю рівночасно д-рові Семенові Демидчукові інструкції щодо діяльности в Америці, при чім даю йому витичні ціли, які поклала собі за мету Загальна Українська Рада у Відні, якої я маю честь бути головою, а котра з'єднує в собі українські сторонництва Галичини й Буковини.

Задля цього прошу підперти д-ра Семена Демидчука в його діяльности і представити його громадянам українцям в Америці як мужа довіря українців у Старому Краю,

Дякуючи за довіря до моеї особи, поручаюся ласкавій памяти і зглядам

(підпис) Д-р Кость Левицький

Про дальшу свою працю серед нашого народу як у Старому Краю, так і тут, в Америці, а зокрема в нюйорській митрополії, хай розкаже сам Достойний Ювілят. А є про що розказувати! От хочби про такі події, як перший Український Сойм в Америці і створення на ньому сумної памяти „Федерації Українців" та її нещасний кінець; про тодішні події, коли провідники цієї Федерації всіми силами старалися і змагали до того, (як казав мені один з тих провідників) що б Демидчук або застрілився або повісився!; — хай скаже Достойний Ювілят про „Острів Чорного Томи", про своє тодішнє животіння, коли; він був допроваджений до такого стану, що якби не шкіра, то кості були б розлетілися; хай згадає, що саме врятувало його здоровя і життя; хай скаже про свій поворот з далеких сторін знову до Ню Йорку і про дальшу свою працю в „Лізі Горожан", Комітеті Української Молоді, або КУМ, про пікетування поль-

ського консулату, арештування членів Ліги, про маніфестації, протести і т. п. і т. дальше.

Закінчую своє вступне слово прилюдною заявою до особи Достойного Ювілята: Якщоб Ви, Достойний Пане Докторе, сьогодні брались за якесь корисне загальне народне діло, до якого було б знову мене потрібно, я радо віддаю себе всеціло до Вашої розпорядимости так, як бувало „во время оно".

І при нагоді сьогоднішнього „Вечора Споминів Вашої піввікової праці" для добра рідного народу, прийміть від мене, як колишнього карного виконавця Ваших розумних та ідейних приказів, найсердечнійші побажання:

Хай Всевишній додасть Вам сили, енергії та витривалости в дальшій праці для добра свого народу і зволить Вам в кріпкому здоровлі та щасті разом з своєю рідненю прожити ще многих та благих літ!

ПОБАЖАННЯ Й ПРИВІТИ З НАГОДИ ПІВСТОРІЧЧЯ:

Від Духівництва:

Впреосвященні Владики: Кир Константин Богачевський і Кир Амврозій Сенишин — архієрейські благословення;

Всв. о. Петро Понятишин, кол. Адміністратор Дієцезії — письменний привіт;

Всв. о. Николай Вояковський, кол. Апостольський Візитатор Німеччини і парох укр. катол. церкви св. Миколая в Бруклині (Савт), відмітив ювілей в парафіяльнім „Бюлетені" з жовтня 1955;

О. Петро Чавс, духовник української католицької семинарії у Вашингтоні — товариський привіт;

ОО. Василіяни в Ню Йорку, за підписом Всв. Миколи Когута, протоігумена.

***

Високодостойний Президент Української Народної Республіки в Екзилі, д-р Степан Витвицький, з резиденції в Ню Йорку;

Установи:

Український Конґресовий Комітет Америки;

Наукове Товариство ім. Шевченка в Америці, за підписом голови проф. Романа Смаль-Стоцького;

Українська Вільна Академія Наук в США, за підписом голови проф. Михайла Ветухова й секретаря проф. Левка Чикаленка;

Український Технічний Інститут в Ню Йорку відзначив півсторіччя в своїх „Вістях" за липень 1955, поміщуючи життєпис і фотознимку;

Український Національний Музей і Бібліотека в Онтаріо, Каліфорнія, за підписом директора Калини Лисюка;

Редакція популярного українського журналу „Ми і Світ" в Торонто, Канада, за підписом ред. Миколи Колянківського;

Поодинокі діячі:

Василь Авраменко — з Канади;

Михайло Гарасевич, кол. шкільний товариш, тепер в Елізабет, Н. Дж.;

Стефанія Абрагамовська-Ґрицько з чоловіком Володимиром, з Міямі, Флорида;

Володимир Дорошенко, директор Бібліотеки НТШ, тепер в Филаделфії;

Проф. Світозор Драгоманів, тепер в Сиракюз, Н. Й.;

Д-р Павло Дубас, з Филаделфії;

Пані Софія Лотович, іменем всієї Родини Лотовичів, Джерзі Ситі й Бруклин;

Іларіон Калиневич, Клівленд, О.;

Проф. Володимир Міяковський, директор Бібліотеки УВАН;

Василь Мисик, Бруклин, Н. Й.;

Проф. Д-р Ярослав Падох, Магва, Н. Дж.;

Проф. Володимир Січинський, Патерсон, Н. Дж.;

Володимир і Неоніля Сохани, Джерзі Ситі, Н. Дж.;

Іван Тиктор, книговидавець та редактор з Канади;

Лев Ясінчук, Ню Йорк;

Проф. Микола і пані Зиновія Яцків, Бруклин, Н. Й.

——o——

Признання за співпрацю від Василя Авраменка.

З нагоди виходу в світ документальної книжки про велику працю на протязі 50 літ... — від себе й Школи Українського Національного Танку, для якого Ви немало причинилися і тим прославили українську справу — складаю мою глибоку пошану й висловлюю побажання: Щоб Ви ще довгі роки працювали на честь і славу Бога, і на хосен України й Америки.

І хай Ваша праця причиниться до відродження вільної й Соборної Української Держави.

Василь Авраменко.

ПІДГРУНТЯ УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКОГО ЖУРНАЛІСТА

У першу чергу громадянська подяка тим, що перебрали на себе влаштування „Вечора споминів", тобто Українському Літературно-Мистецькому Клюбові, а зокрема його Журналістичній Секції, очолюваній начальним редактором „Свободи" п. Антоном Драганом. Це надає зібранню характер свята українських журналістів, якого ми досі в Америці не мали.

Думка голови Клюбу, п. Сергія Литвиненка, висказана при спробі забезпечити залю на оцей вечір, що він буде організований Журналістичною Секцією, дала мені поштовх використати цю нагоду для доповіді на тему завдань і праці українського журналіста. Призадумуючися над цією темою, я ствердив для себе самого, що хоча впродовж моєї 50-річної громадської праці я розділював свою енергію на понад 50 різнородних і різноманітних робіт, то я завжди вертався до письменничої праці, якій підставу дає публіцистично-газетярський нахил.

Підгрунтя українсько-американського журналіста з довоєнної доби.

Мотто: Підсумовування досвідів, знання й осягів пятидесятирічної праці,

Праця присвячена: для тих, що бажають використати для своїх цілей успіхи й неуспіхи людини, яка впродовж останніх 40 років йшла вперед **у погоні за рідним ідеалом на чужині.**

Моя доба і родинна традиція.

Саме в моїй добі царювала старезна етична традиція, в якій виростало довоєнне покоління. Ця традиція була побудована на сприйнятті культурним світом засад римського права, клясичної літератури й на засвоєнні все тривалої християнської моралі.

Освічена верства Західної України була наскрізь переконана у необхідності віри в Шевченкове слово: „Свою Україну любіть... в останнюю тяжкую мінуту за неї Господа моліть" і в доцільності Франкового дороговказу: „Кожний думай, що на Тобі мільйонів стан стоїть".

Ці гасла причинилися до витворення серед галицьких українців бездоганної публічної опінії, керівниками якої були наші публічні діячі в особах о. С. Качали, великого Евгена Олесниць-

кого, Паньківського, Левицьких, Петрушевича, Охримовича, Грушевського, А. Горбачевського, Т. Окуневського, Ганкевичів, Темницького, Павлика, Лагодинського, Нагірного, Е. Озаркевича і цілої плеяди інших подібних патріотів з неоспоримим авторитетом. У церковному житті назріла доба Великого Митрополита Андрія; у виховній ділянці я стояв підо впливом моїх учителів: Боберського, Копача, Кокурудза, Громницького й директора Академічної гімназії Харкевича та катихита о. Лужницького. Всі імена згадані для прикладу.

З дому я не мав досвіду у веденні народних справ і я самоук. Одначе не годиться легковажити родинної традиції, яка звичайно переходить у кров нащадків і дає підставу для плекання ідеалів та вироблювання характеру. По батьківському боці я унаслідив традицію козацької незалежности. Як свідчить Денис Зубрицький у своїй книжці „Княжество Бужськ", родина Демидчуків прийшла зі сходу, з Молдавії-Волощини. Пильні історичні досліди привели мене до висновку, що це сталося в добі гетьмана Мазепи, коли частина козаків, разом з тими волохами, що зірвали з волоським господарем Кантеміром, подалися на захід. В Буську вони поселилися на передмісті, що дістало назву „Воляни", тобто такі люди, що не робили панщини. З традиції Демидчуків називали „Волошинами", хоч мій прадід носив ще козацький селедець на голові.

Ще більше традиції завдячую я маминій родині Домковичів. Один Домкович був делегатом з повіту рогатинського на наради Головної Руської Ради у Львові, з часів „Весни Народів" в 1848 році в Австрії. Я устійнив, що родина Домковичів походила з с. Кліщівна в Рогатинщині. За оповіданням мого діда Миколи, Симеон Домкович, брат отого делегата, прийшов до Буська, і одружившися в домі тодішнього пароха о. Квасницького, заснував родину, про яку згадує — теж вихованець Буська — Іван Наумович в своїй „Науці". Отой Симеон залишив значний маєток на Волянах, між ін. велику загороду Квасницьких, якої більшу частину унаслідив мій дідо.

Тут треба згадати, що передмістя Воляни завдячувало свій український характер існуванню окремої — дочерної — церкви св Онуфрія, яка була побудована на руїнах замку українських князів. Моя рідна хата находилася саме напроти замково-церковної гори, у підніжжі оточеної ровами, а на вершку валами. З пра-

Д-р С. Демидчук виголошує доклад „Підґрунтя українсько-американського журналіста" на „Вечорі споминів в Українськім Літературно-Мистецькім Клюбі в Ню Йорку 30 вересня 1955. Зліва сидить предсідник „Вечора" Антін Драган, редактор „Свободи". На право на п'єдесталі видно погруддя Тараса Шевченка, різьби арт. Сергія Литвиненка.

вого боку родина Демидчуків постійно винаймала від церкви загороду, яка очевидно, залишилася з княжого маєтку, а з лівого боку була загорода Квасницьких. Коли припадково помер останній мужеський потомок Миколи, мій дядько Григорій, без дітей, невиділений маєток перейшов на його стареньку маму, мою бабуню Анастазію. У тому часі я вже був студентом прав і бабуня звернулася до мене за порадою, що зробити з маєтком.

Я використав нагоду і порадив записати загороду, величиною п'ять моргів грунту, разом з двома хатами, господарськими будинками, садом, городом на... українську захоронку. Коли після смерти бабуні прочитали завіщання шістьом осталим при житті донькам, вони аж ахнули із здивування. Попереджена про завіщання моя мама Ксеня, переконала інші сестри, що уфундування захоронки це найкращий пам'ятник для їх матері. Коли

опісля трапилася нагода докупити решту загороди Квасницьких, зробила це моя сестра, приявна тут Стефанія Гуцалюк. Якщо б не інвазія Західної України, Українська Захоронка в Буську була б мала сім морґів ґрунту, отже княже вивінування, а я був би ще допоміг дечим з Америки. Що це значило б для віднови української традиції старинного княжого города, не треба писати.

Довший час я призадумувався над тим, чи навести цей епізод у сьогоднішніх споминах. Переглядаючи книгу Божої Мудрости, у главі 5 св. Матея, я знайшов речення 16, де сказано: „Тако да просвітится світ ваш пред человіки, яко да видят добра ваша діла". У перекладі Куліша-Пулюя з доповненням решти слів, це значить: „Так нехай сяє світло ваше перед людьми, що б вони бачили ваші добрі діла і **прославляли Отця вашого в небі".**

Родина Домковичів була посвоячена з Ванями, Чучманами, Туркевичами і стала громадською силою в міщанських колах. Один з Ванів, Василь, батько пізнішого о. Омеляна Ваня, був посадником міста, а мій недалекий сусід, Іван Ваньо, батько пізнішого соймового посла Теодора Ваня, був членом „Просвіти", мав українську бібліотеку, з якої я користав в хлоп'ячих часах. Через дядька Домковича я дістався під опіку катихита о. Василя Лиска, який заснував хор. Навчившися служити до Служби Божої від катихита, я ходив служити старенькому вже тоді о. Еміліянові Петрушевичові в дочерній церкві на передмісті Довгій Стороні і так дістався до родинної бібліотеки Петрушевичів. Брат о. Еміліяна о. Антін Петрушевич, фундатор бібліотеки Нар. Дому, був делегатом на Собор Руських Учених в 1848 р. у Львові. Син о. Еміліяна, це відомий парляментарний посол і пізніший диктатор Західної України, д-р Евген Петрушевич. Треба здогадуватися, що всі ті знайомства я використовував своєчасно.

Вже в хлоп'ячих роках довідався я, що Маркіян Шашкевич походив з Підлися. Ставши священиком, він був сотрудником в найближчім на схід від Буська селі Гумниськах. Він помер як парох с. Новосілки Ліські на захід від Буська. Коли я виходив на вали замково-церковної гори, головно раннім ранком не міг доволі насититися видом Підлисецької Білої Гори на тлі зелені золочівських гір, а дзвони Милятина з заходу пригадували важливу подію з 1893 р. коли то тлінні останки Галицького Пробу-

дителя перевезено чвіркою волів з Новосілок до стації зал. Задвір'я, а звідти до Львова. Коли я прийшов до Львова, то могила Шашкевича на Личаківському цвинтарі завжди викликувала в мені спогади, що він наш колишній сусід.

Підготова до праці.

З дев'яти членів нашої рідні, я був з черги третій. Скінчивши шестиклясову вселюдну школу, я дістав від батька одного австрійського ринського — тобто дві корони — і з тим поїхав до гімназії. Зголосившися самий до запису, я довідався, що треба самої такси заплатити 7 корон і 26 сотиків. На щастя я відшукав батькових братів у Львові і ті мені допомогли. Після вступного іспиту я став учнем — в галицькім студентськім мундурі — української академічної гімназії з нумером „Г-1". Що за гордість довідатися, що українська гімназія, на тодішніх п'ять львівських була перша-

Вісім років клясичної гімназії це шмат часу. Вже в другій гімназійній клясі припадало (1898) сторіччя відродження української літератури від видання „Енеїди" Котляревського. Українська гімназія, як пристало, святкувала ювілей теж своїм концертом. Я належав до гімназійного хору. У львівськім театрі виставили тоді спеціяльно на цю ціль написаний сценічний образок „Великі Роковини" чи „Козак Невмірака" зі всією моральною наукою Франка: „Кожний думай, що на тобі мільйонів стан стоїть, що за долю мільйонів мусиш дати ти одвіт!" Чи молода студентська душа могла не піддатися вогненному слову Франка? А щороку бувало свято Шевченка, влаштовуване гімназійним хором у великій залі Народного Дому з хоровими співами, деклямаціями, солями і т. п. Коли Микола Лисенко з нагоди свого ювілею приїхав з Києва до Львова 1904 р., триста співаків з хорів „Бояна" у Східній Галичині з'їхалися до Львова, а гімназійний хор теж прилучився. Як заспівали кантату „Бють пороги", то здавалося, що стеля львівської Фільгармонії завалиться. І так, аж до матури. А підчас одного концерту в честь Шевченка, коли я належав до комітету, я піддав думку зібрати жертви між учнями і замовити погруддя Шевченка, що збереглося в гімназійній конференційній залі раз на завжди. Давніше треба було позичати бюст Шевченка від „Бояна" чи „Бесіди".

Кожних вакацій у вищих гімназійних клясах я підготовляв

кілька, часом кільканадцять, міщанських або сільських дітей до вступного іспиту до гімназії. Вся моя рідня теж пішла до шкіл — всеодно яких. На початку вакацій, з шостої до сьомої кляси, вибрався я з тов. Миколою Творидлом, пізнішим сенатором УНДО у Варшаві, одним з директорів Сільського Господаря пішки зі Львова в гори через Стрий-Сколє. У Болехові Творидло зрезигнував з дальшої мандрівки, я пішов сам на полонини, спав в колибах серед пастухів, дійшов до Говерлі, прийшов домів через Станиславів-Рогатин-Перемишляни-Буськ. На наступні вакації ми знову вибралися з Творидлом, тимразом залізницею до Коломиї, потім через вершок Піп Іван на Угорську Русь, там відвідали села й громади, повернули повні запалу і знання нашого народу через Говерлю до Станиславова і залізницею до Львова.

Під час решти вакацій завжди студенти в Буську влаштовували театральні вистави, а часом і вечерниці, скликаючи молодь і старших з цілої околиці на „народне свято" до Буська. Я сповняв важливу ролю, між ін. підготовляв сцену в заїзднім домі, бо аж пізніше, при моїй співпраці, ми купили дім УПТ.

Очевидно, що гімназійний час був призначений в першу чергу на науку, і я користав з неї обильно. Крім обов'язкових предметів, я записувався на всі над-обов'язкові, включаючи й польську мову та літературу, стенографію, мову французьку, гімнастику, спів, каліграфію, рисунки, а поза школою треба було вчитися танців для товариських взаємин. Це завело мене за куліси Українського Театру „Бесіди", коли він приїжджав до Львова. В таких сезонах гімназійні студенти мусіли йти на вистави з патріотичного обов'язку, часто коштом книжок, які мандрували до антикварень. Крім того треба було платити деяким акторам, що вчили нас спеціяльно українських танків. Я самий попису-вався 25 кроками „коломийки", про яку говорили, що „коломийка то для хлопа".

Знайомство з акторами з Українського Театру спонукало нашу шесту гімназійну клясу до зорганізування аматорської групи для вистав грецької драми Софокля — „Антигони", а наші наступники виставили „Едипа Царя".

В часі гімназійних студій треба було подумати теж і про прожиток. Під цим оглядом я мав щастя завжди десь роздобути, — звичайно лекціями — працю, а це завело мене від робітничого дна до окруження таких потентатів, як Бадені, Сапіги, а

з українських кол треба згадати мої лекції, які я давав обидвом братам Миронові й Евгенові Коновальцям.

Зрештою погоня за працею на утримання дала мені нагоду пізнати тодішні головні українські установи, світські й духовні, а перебування якийсь час на мешканні в Духовній Семінарії дало мені спроможність зазнайомитися в один чи другий спосіб з настоятелями і 250 питомцями, які ставши священиками, становили велетенський круг моїх знайомих, до яких я міг звертатися під час моєї громадянської праці. Тоді теж я мав нагоду бувати в Митрополита Шептицького. Ректор Семінарії о. д-р Боцян, пізніший луцький єпископ, був завжди моїм другом, бо він походив з Буська і був посвячений з Ванями й Чучманами.

Публічна подяка добродіям.

Згадуючи про мої переживання в гімназії, я думаю, що я допустився б невдячности, якщо б не виявив, що Митрополит Андрій кількома наворотами допоміг мені в часі студій, а в осьмій клясі, тобто тоді, коли учні приготовлялися до завершення своїх осягів матуральним іспитом, я був на списку студентів, яких оцей великий добродій молоді втримував в бурсі Українського Педагогічного Товариства.

Таку саму вдячність винен я теж духовникові Семинарії о. Ісидорові Дольницькому і всім іншим, що чим небудь причинилися до того, що я зміг перейти з народної школи до середної, як і тим, що в тому періоді „наставляли мене на путь істини".

П і в с т о р і ч ч я

Доба бур і напору.

Після закінчення гімназії першим державним іспитом, званим популярно „матурою" у травні 1905 р., я став вільною людиною. Восені, 30 вересня того самого року, я вписався на львівський університет і став „цівіс академікус" — тобто університетським громадянином.

Для теперішнього покоління це слово може не має того магічного значення, що в австрійських часах. Тоді студенти права не мали обов'язку являтися на викладах, а користали звичайно з писаних „скриптів", що їх видавали самі професори. Зрештою період іспитів давав нагоду прислухуватися питанням про-

фесорів і віднайти ключ до питань, які можуть бути поставлені кандидатові при іспитах. Це давало університетським студентам спроможність виїздити на провінцію і там робити всяку роботу і тільки на час вписів та на іспити приїздити на якийсь час до Львова.

За порадою мого краяна, о. Омеляна Ваня, який колись як префект духовної семінарії у Львові дав мені мешкання в самім початку моїх гімназійних часів, по матурі я прийняв у нього, вже як пароха с. Заланова, з прилученими селами Дички й Руда, коло Рогатина, становище читальняного референта і керівника всякої іншої народної праці. Тим самим я не пробував уже робити вибору університетського факультету, бо таку працю на селі можна було вести тільки студентам прав.

Тут треба згадати, що тодішні часи в політично-громадянськім розвитку українського народу під австрійською займанщиною можна порівняти до того періоду в німецькій літературі, що був відомий під назвою „Штурм унд Дранґ Періоде", тобто доба „бур і напору". Це була справді бурхлива доба в нашій передвоєнній історії. Відомо, що в жовтні 1905 р. вибухла революція в російському царстві. Україна прокинулася з вікового сну неволі. Вільний рух викликав наслідування під Австрією. Австрійський уряд, за підтримкою самого цісаря, почувся приневоленим перевезти реформу виборів до австрійського парляменту на підставі загального й таємного виборчого права, яке віщувало непередбачені можливості для українського народу. Вся українська спільнота, користаючи з ліберального настрою центрального уряду, взялася до освідомлення найширших народних мас. Університетські студенти кинулися у вир цієї праці. Опинившися саме в тому часі на селі, я виладовував повнотою свою молодечу енергію на всебічну роботу. Тоді вже назріла в громадянстві думка власними силами творити українські середні школи, не ждучи на них від Галицького Сойму. За порозумінням з о. Ваньом я заснував підготовчий курс для кандидатів, що бажали йти до гімназії. Це, як я писав в журналі „Мій світ" за липень 1955 р., дало пізніше початок справжній школі, яку перенесено до Рогатина, як гімназію „Рідної Школи".

Але період агітації за виборчою реформою дав мені спроможність об'їздити разом з о. Ваньом сусідні громади з вічевими рефератами, отже це була для мене школа народознавства

й промовництва. Після схвалення виборчої реформи прийшли вибори до парляменту на підставі загального голосування і це привело мене до ближчого зазнайомлення з кандидатами, між ін. з д-ром Костем Левицьким, який кандидував з округи, що охопила Рогатинщину.

Тоді треба було поборювати москвофільських кандидатів, серед яких найнебезпечнішим був д-р Володимир Дудикевич, що кандидував теж і в Рогатинщині. Коли він заповів віче в великім кацапськім селі, в Бенківцях, ми вирушили з Заланова возами, розставилися у справді великій залі. Після промови Дудикевича я зголосився до слова і заатакував його за характер „рускоґо" університету, про який він говорив. Я відверто запитав, чи це має бути український чи „русский" університет. Коли він не дав ясної відповіді, пробуючи висміяти мої виводи, аргументом, що є тільки „один русский народ", притаєні українці на залі загуділи „неправда" і це збентежило організаторів, які були певні, що на залі самі прихильники Дудикевича. Кінець був такий, що я ледви вимкнувся з залі при допомозі моїх людей, але віче не ухвалило резолюції за вибір Дудикевича. Це була моя перша лекція відвертої боротьби в політиці.

Крім оцього загально політичного руху йшла спеціяльна боротьба за заснування українського університету у Львові. Українські студенти, зажадавши введення в українській мові вписових індексів і складання в рідній мові приречення після вписів підчас імматрикуляції, довели згодом до боротьби на барикадах, серед яких згинув мій товариш Адам Коцко. Тоді відбувся бій на університецьких коридорах з польськими студентами, після чого прийшов арешт 111 українських студентів і голодівка в тюрмі за їх звільнення після переслухання. Все це потрясало цілим громадянством, яке при допомозі новообраних парляментарних послів почало здобувати позиції за позицією.

Дня 12 квітня 1908 р. сталася незвичайна подія: Січинський застрілив намісника Галичини Потоцького.

Боротьба за всі ділянки українського громадського життя приневолила польську пануючу верхівку до різних уступок у користь українців, прийшла теж обіцянка віденського уряду заснувати український університет в 1916 р., а суспільність відрухово кинулася до засновування приватних українських середніх шкіл, щоб підготовити відповідне число українських студен-

тів до університету. Тоді прийшло між ін. до заснування української реальної гімназії в Буську, де я сповняв ролю секретаря шкільного комітету. Коли в 1910 р. створено опікунчий комітет для зосередження керівництва для шкіл, під назвою Крайовий Шкільний Союз, з фондом „Рідної Школи", під головством проф. Михайла Грушевського, я був прийнятий на секретаря бюра, а згодом, за другого голови,радника крайового виділу, Івана Кивелюка, я став секретарем Кр. Шкільного Союзу.

Пізнавши діловодство й потреби „Рідної Школи", я прийшов до висновку, що треба притягнути до цієї справи всі керівні українські чинники, а головно пресу. Серед такої конечности я був прийнятий на співробітника щоденника „Діло", а дивним збігом обставин, на пропозицію проф. Боберського, що як голова „Сокола-Батька" був уже тоді силою в галицькім громадянстві, я став відповідальним редактором органу „Сокола-Батька" „Вістей з Запорожа". Так рідношкільний рух дістав підтримку серед руханкових товариств. Від 1911 р. я став дописувати до американської „Свободи".

Коли наступного року — тобто в 1912 — виявилося, що внаслідок організування нових середніх шкіл під опікою Крайового Шкільного Союзу фонд „Рідної Школи" не вистарчить на її потреби, тимбільше, що саме в тому році повені в Галичині підорвали добробут сільских мас, треба було звернути увагу на Америку, як на фінансовий резервоар. Я тоді пильно вичитував українські американські газети в редакції „Діла".

Коли Український Народний Союз з осідком у Джерзі Сити, Н. Дж. в Америці проголосив на осінь 1912 р. свою XII Головну Конвенцію, я вийшов з пропозицією, що б вислати туди когось з поважних людей від „Рідної Школи". Коли ніхто зі старших не вважав цю пропозицію за реальну, тоді я, хоч був зайнятий підготовою до правничих іспитів, та — ригорозів, які потрібні до осягнення докторату, прийняв місію.

Тут згадаю, що вже в рр. 1909 я перервав був студії, щоб відбути обов'язкову однорічну військову службу, вибираючи Відень для цієї повинности. Хто знає, чим був Відень в тих часах, той розуміє, що це за осяг був для мене перебути в столиці Австрії з усіми її культурними установами, головно оперою й музеями. У тому часі Український Парляментарний Клюб був уже силою, а я був свідком, як митрополит Шептицький, як член Палати

Панів, їхав до парляменту з своєю відомою промовою весною 1909 р. в справі заснування українського університету.

Це згадую на те, щоб умотивувати мою відвагу їхати в 1912 р. в невідому заморську країну, про яку галицька суспільність ще мало знала, хоч Юліян Бачинський, відвідавши Америку в 1905-06 рр. підготовляв видання своєї книжки „Українська Еміґрація", що вийшла аж після мого повороту з Америки.

Поїздка в справі „Рідної Школи" по ЗДА й Канаді це була для мене епоха. Свідомо, чи несвідомо, я проповідував потребу українського вищого шкільництва як підготови до державної незалежности України. З цим я проповідував потребу тісних взаємин між рідним краєм і еміґрацією. Вислідом того було прийняття професора Петра Карманського на учителя двомовної учительської семінарії в Брендоні і вислання канадського студента Ореста Жеребка на науку до Львова. Увагу зосереджено на Канаду з уваги на ізоляцію тамошніх фармерів від української справи.

Для доповнення авторитету рідного краю для всієї Американської України „Рідна Школа", на мою пропозицію, приготовила й видала „Гимни Американських Українців", які ще й досі співають наші хори. А вершком мого, чи нашого осягу, було здобуття з Америки фінансової допомоги, висотою понад 20.000 дол., тобто понад 100,000 корон в австрійській валюті і запевнення дальших жертв з Америки на потреби „Рідної Школи" в Галичині.

В повороті на рідну землю я відвідав західні европейські країни, отже я повернув до Львова в тодішнім розумінні, як „світовий чоловік".

У тому часі переведено виборчу реформу до Галицького Сойму, яка запевнила українцям право співгосподаря в нашій рідній країні.Справа шкільна вибилася на перше місце, переведено сполуку Крайового Шкільного Союзу з Руським Педагогічним Товариством і нову установу названо „Рідна Школа". Головою обраний був Антін Гладишовський, брат приявного тут інж. Олександра, а я став секретарем з платнею ! — отже професійною силою в рідним шкільництві. Я плянував після осягнення правничого докторату записатися на філософію, щоб мати ще один диплом на всякі потреби.

Виправдання доручення

Перше десятиріччя мого зрілого життя, отже від 1905 до 1914, я представив в такому світлі, як я відчував тоді, як молодий юнак, що вважає себе покликаним до праці, чи як то кажеться „до діл".

Лист д-ра Костя Левицького, датований 11 червня 1915 р., що його оприлюднив в американській українській пресі гром. Петро Задорецький, голова місцевої нюйорської „Української Ради", викликує запит, чому він був потрібний.

Щоб усе те вияснити, на це треба спеціяльного „вечора спогадів" з „сорокріччя тернистого шляху", або „ходження по мукам" С. Демидчука на Американському терені. Одначе, не можу відмовити собі права, а може особистого привілею, навести уступ на стор. 45 книжки д-ра Костя Левицького, „Історія визвольних змагань Галицьких Українців з часу світової війни 1914-1918" виданої у Львові 1928 р. Написано там:

„А в дні 4 вересня 1914 р. порозумілися зі мною пп. Олесницький, проф. Іван Боберський і Василько та ми вислали д-ра Семена Демидчука, щоби поінформувати американських українців про наше становище у цій війні".

Висилка була писана вилами на воді, бо саме тоді я, як резервовий офіцер австрійської армії, в мундурі харчового урядника, був зайнятий в Яворові побором худоби для армії. Отже як призначення, так і виїзд був обумовлений непересічними труднощами і несподіванками. Львів був уже тоді в стані евакуації перед наїздом царських військ і я, беручи форшпан в Яворові, виїхав до Судової Вишні, а дальше вже залізницею. Відвідавши команду в Перемишлі, я доїхав до Відня.

У Відні панував повний розгардіяш — недобитки політичних партій не мали програми в українській справі, Львів — як осередок українського життя — в руках москалів; Австрії грозить розвал. Які інструкції я міг дістати? Сказано: „Імієш возраст" — їдь.

Кораблем „Риндам" Голляндсько-Американської Лінії з Роттердаму приїхав я до Ню Йорку (пристань Гобокен) 2 жовтня 1914 р. Я мав тоді точно: 30 років,3 місяці і 10 днів життя. Зустрів мене перший запит: „Як ти смів тікати з війни, рятуючи своє життя з бажанням набити свої кишені американськими долярами?" Таку летучку видали в Ню Йорку проти мене, таки

„свої" люди. Очевидно, не маючи писаного уповноважнення від нікого, я не міг переконати тих людей про свою місію. Але горстка невідомих людей в Ню Йорку це не вся Американська Україна. Головна її сила був досі Український Народний Союз, що вже переніс свій осідок до Джерзі Сити. Але Союз найшовся в стані кризи. Саме від 7 до 12 вересня 1914 року відбулася XIII Головна Конвенція в місті Бофало, яка стала історичною тим,що перемінила систему забезпечення з дотеперішньої репартиції (або як загально говорено „розмету") на систему плачення від літ. Дальше перемінено назву „Русько-Народного Союзу" на „Український Народний Союз". На щастя засновано при Союзі політичну „Українську Народну Раду" для ведення народних справ.

Треба було бути свідком і переживати напасти на уряд Союзу за переведення реформи, яка вимагала значної підвишки обезпеченевих оплат. Традиційна назва „Руський Н. Союз" принесла опір різних відсталих елементів, головно між лемками. Ново - зорганізовані братні організації, теперішній „Український Робітничий Союз" і „Провидіння" заманювали всіми силами не тільки поодиноких членів, але й цілі відділи Союзу до себе. Із понад 20.000 союзових членів залишилося тільки 6.000 - А все те напередодні вибуху війни, яка відрізала Американську Україну від рідного краю, з опінією якого завжди рахувалася еміграція, бо українські установи в Галичині вважалися авторитетом серед емігрантів, які надіялися повернути до своїх рідних в Европі. А що ще важливіше: пірвання зв'язків з рідним краєм використали різні нездисципліновані одиниці або групи, що ісповідували неясний ближче „інтернаціоналізм" і не признавали жадного українського авторитету.

Спроби творення української влади на чужині.

У моєму тридцятому році життя я мусів думати категоріями державних мужів, що кінчили шістьдесять років, а ще не були в такій ситуації, яка саме назріла. Я зрозумів, що треба наперед створити одну українську організацію, яка перебрала б керівництво зосередженої і скоординованої праці. Я скликав „міжпартійну" чи „міжгрупову" нараду до Джерзі Сити вже на день 8 жовтня 1914 р. На ній не явилися призначені єпископом Ортинським священики, хоч і були там деякі впливові священики, між ними

о. Підгорецький, голова „Провидіння". Я зголосив пропозицію скликання українського конґресу, якому змісця дали назву „Український Сойм". Коли проголошено існування „Тимчасового Комітету", для скликання Сойму, група священиків, що мала вплив на єп. Ортинського, переконала його, що він самий є владою і в тому напрямі появилися статті в „Америці" з проєктом скликання „Народного Зїзду" у Филаделфії на день 8 грудня 1914 р. Так сталося. Там з'їхалися делегати галицьких і угроруських парафій. За моєю порадою Головний Уряд Українського Народного Союзу прийняв участь в филадельфійському з'їзді, а я сам виголосив головний реферат. Створено „Американську Руську Народну Раду" з гал. і підкарпатських русинів, але праця мусіла обмежитися до збірок на жертви війни, бо угорські браття не були зрілі до якоїнебудь громадянської роботи.

Виявилося швидко, що таки треба було йти насупір і творити чисту українську централю, відновляючи ідею „Українського Сойму".

Заки до цього дійшло я використовував існування „Української Народної Ради" при У. Н. Союзі і теж збирав, або підтримував грошеві збірки на українські жертви війни. З доручення посла Романчука між. іншим мені пощастило дістати від „Крисчієн Геральда" в Біблійному Домі 10.000 дол., що їх вислано через віденську амер. амбасаду на руки посла Ю. Романчука до Відня. Пізніше „Крисчієн Геральд" додав ще, здається, 5.000 і їх роздавав пос. Сінгалевич. Все те я вже списав у статті, призначеній до Альманаху Злученого Українсько-Американського Допомогового Комітету.

В справі скликання „У. Сойму" я виїхав з докладом про „Вільну Україну" на віча, на яких я роздавав мною написану книжку чи брошуру „Не скує Душі Живої" з умотивуванням потреби Сойму і рідного авторитету. Сойм з 30 й 31 жовтня 1915 р. був величавою маніфестацією народних сил на американській Україні і з нього вийшла перша спільна українська влада з назвою „Федерація Українців у Злучених Державах". Федерацію створено, але вона попала підо вплив людей, яких я з чистим сумлінням після сорок років роздумування, можу назвати нігілістами. Вони не тільки не вміли вести справи, але свідомо розганяли людей з організації і самі розтрачували зібрані гроші. Почалася оргія напастей, клеветничих доносів до департаменту

справедливости у Вашинґтоні і оця народна влада, яку я творив, вжила всіх своїх сил, щоб мене запроторити до тюрми. Коли вибухла війна Америки з Австрією, мене арештовано, а незабаром інтерновано разом з німцями в форті Оґлторп, у стейті Джорджія.

Після смерти єп. Ортинського в марті 1916 р. українське духовенство порозумілося з урядом У. Н. Союзу, щоб закінчити зв'язки з Федерацією. Проголосивши засаду, що треба виконати постанови У. Сойму, ініціятори перебрали „Ам. Р. Н. Раду", перемінюючи її назву на „Українську Раду", з осідком в Ню Йорку. Після того, 17 січня 1919 р. скликано Народний З'їзд до Ню Йорку і створено Український Народний Комітет. Це насвітлено в моїх брошурах і ін. писаннях.

Всі після-соймові дії, якщо відбувалися за моєю відомістю і співпрацею, то не могли бути мною ведені хоч би тому, що це був воєнний стан.

Вийшовши з інтернування 15 травня 1919 р., я застав у Ню Йорку невідомий досі комуністичний рух, на місце давнішого нез'ясованого ближче „інтернаціоналу", а з вим уже захитану повагу Українського Народного Комітету. Для історичної правди треба ствердити, що У. Н. Комітет, перебравши започатковану працю „Української Ради", проробив велетенську роботу. Призбиравши понад 110.000 дол. на „Фонд Оборони Галичини", У. Н. Комітет вислав на мирову конференцію до Парижу-Версаю конґресмена Джеймса Гемила й українця д-ра Кирила Біліка, закупив і перебудував дім під ч. 30 Іст 7-ма вул. на свої бюра, утримував фахового пресового директора в особі журналіста Милтона Райта, перевів порозуміння з іншими поневоленими ціональностями, видав д-ра Стефана Рудницького книжку „Україне" і т. п. Одначе, з причини невдачі акції за незалежність України, зокрема Галичини, прийшла розтіч вже в самім лоні У. Н. К., серед загалу повстало недовіря до народнього проводу, а комуністи, очевидно за якимсь пляном, кинулися переконувати український загал, що тільки Совєти можуть створити українську державу.

Не тільки в Ню Йорку, але й в усіх українських оселях пішла нечувана баламута. Упродовж короткого часу почала заломлюватися виплекана тисячелітня вселюдська етика. Чесноту тавровано як злочин, валення народного проводу вважалося чеснотою.

Скликувані до Народного Дому народні віча комуністи розбивали, а хто йшов до церкви св. Юрія, мусів купувати большевицько-комуністичні газети.

„Мати Божа в Ґожавці вночі заридала", сказано в „Великім Льоху" Т. Ш.

Я заломив руки на такий стан. „Чи ж на те ми ломили списами московські ребра" — насувалося питання. У мені закипіла жадоба боротьби. Підчас мого інтернування, при тачках і джаґані в каменоломі, я загартувався і чувся на силах зорганізувати відсіч. На перших довірочних зборах в церковній залі я мав дев'ять людей, з якими я міг обговорити тактику й стратегію. Всі заприсягли довірочність і солідарність і цією дорогою пошла дальша організація і конспірація. Так ми створили в Ню Йорку нову силу під назвою „Ліга Українських Горожан і Ветеранів". Систематичною, впертою і повною посвяти працею Ліга довела до того, що комуністи, під загрозою нашого терору, не сміли являтися під церквою для агітації. Народний Дім став нашою твердинею, з якої ми робили виправи з пікетуванням польського консуляту. Раз ніччю обліпили великими протипольськими афішами будинок консуляту, іншим разом спалили польського вірла, після того вислали дівчат пікетувати Білий Дім і французьку амбасаду у Вашинґтоні, видали кілька брошур і летучок англійською мовою для роздачі між цікавих. Перший раз заговорила вулиця про Україну і 27 травня 1922 р. ми випровадили 20.000 українців до демонстраційного походу проти польської окупації Галичини, П'ятою Евенею в Ню Йорку, а знимки з походу з відповідними написами розіслали пресові агенції по всіх містах для поміщення в місцевих газетах. Після походу ми відбули віче в найбільшій нюйорсцкій залі — „Медисон Сквер Ґарден" при 23 вулиці.

Все те робили ми для підтримки місії Західної Української Республіки, що приїхала в квітні 1920 р. під керівництвом д-ра Л. Цегельського. Від нього перебрав незабаром керівництво д-р Лука Мишуга. Цей останній, своєю пильною працею і бесідницьким талантом, осягнув повну підтримку українського загалу і зібрав кругло 130.000 дол. на „Позичку Національної Оборони". Я міг повеличатися успіхами в Ню Йорку, де складено 11.000 дол. на цю справу. Моя праця була до деякої міри підпільна, бо я

щойно вийшов з інтернування. Одначе Ліґа Горожан і Ветеранів була солідарна. Її очолював назверх Степан Дембицький.

Нюйоркські демонстрації й праця за позичку відбилася голосним відгомоном у всіх українських центрах. Комунізм був розторощений та ізольований від української спільноти і ми могли приступити ще раз до організування своєї влади. Це сталося на Українськім Конґресі у Филаделфії 26 жовтня 1922, скликанім за почином д-ра Мишуги. У ньому брав участь другий представник Гал. Уряду, д-р Осип Назарук, що приїхав з Канади. Я взяв активну участь в організуванні як Конґресу так і нового проводу з назвою „Об'єднання Українських Організацій в Америці", що був створений на тому Конґресі.

Тоді я духово зрезиґнував з дальших претенсій до керування народними справами, став на „службу народу" і перенісся жити до Филаделфії, як працівник канцелярії „Об'єднання".

**
*

Право до праці серед рідного народу.

* * *

„Як трапиться тобі в громадськім ділі
Здобути голос, вплив якийсь і значність,
Народ вести, снувати пляни смілі, —

То пам'ятай і все май ту обачність,
Не вірити і не дуфать ніколи
На княжу ласку й на народу вдячність.

Не вір, що люд твої заслуги пощитає,
Що задля них одну дрібну провину
Тобі простить! Він судить — не питає".

(Іван Франко: „З книги Кааф")

Дальша моя історія зв'язана тісно з історією української спільноти в Америці. У „Комісії для Вивчення Історії Української Іміґрації в Америці" при Українській Вільній Академії Наук ми пробуємо поділити цю історію на десятиріччя, починаючи від заснування церкви в 1884 р. (Виминаю три давніші періоди перед моїм приїздом, а згадую дальші такі):

1915—1924 IV. Від Українського Сойму, в 1915 р. до закінчення українсько-польської війни в Европі; започаткування української політичної іміґрації в Америці, 1924 р.

1924—1934 V. Перша політична імігрaція; період релігійної боротьби за існування двох українських церков; заснування культурних осередків з повстанням українських вищих шкіл в 1934 р. у Стемфорді.

1934—1944 VI. Від упорядкування церковного питання 1934 р. до створення Українського Конґресового Комітету в 1940 і віднови його в 1944 та порозуміння У. К. К. з К. У. К. (23 вересня) 1944 р.

1944—1954 VII. Доба світового розселення українців, отже Україна в Діяспорі:

а) від 1944 до 1950: творення переселенчих комітетів (1944),

б) водночас праця серед розселених громадян (від 1949),

Від 1954: VIII. Кладення підстав плянової наукової праці після скликання Українського Наукового З'їзду.

***

Як досі згадані мною події й мої особисті успіхи та невдачі, так і праця в згаданих тут періодах може буде колись насвітлена фаховими і безсторонними істориками. Тому мої спомини можуть послужити тільки вказівкою, як до цього підходити. Більш як сорок років мого перебування в Америці без американського фахового вишколу, це колихання судна на розбурханих хвилях. Народний працівник, а зокрема журналіст, завжди зданий на „ласку народу", тобто обраних або настановлених керівників народних установ. А тому, що я не мав щастя бути обраним чи настановленим, а з тим, забезпеченим фінансово, то, на ділі, я мусів бути залежний від тих, хто мав „владу". Коли я не міг повнотою погодитися сповняти ролю попихача, приходили конфлікти.

Серед таких конфліктів навіть особисте фізичне існування бувало незвичайно важке. Якщо б не допомога одиниць, можна було пропасти. Тут почуваюся до обовязку скласти прилюдну подяку бл. п. о. Володимирові Лотовичеві (помер як парох церкви св. Петра й Павла в Джерзі Сіті 28 квітня 1955 р.), в домі якого я часто находив захист і підтримку.

Одначе, без уваги на „княжу ласку й на народну вдячність", я завжди обстоював моє „право до праці серед рідного народу". У такім змислі я написав, опублікував і вислав по цілому укра-

їнському світі летучку, чи може брошуру, з датою Ню Йорк, 15 квітня 1936 р. після того, як мене відсунули зі становища секретаря корпорації „Української Розбудовчої Спілки", що була власником Українського Народного Дому в Ню Йорку. Та в 1939 р. в Народному Домі стався скандал, бо сумнозвісний Дмитро Ґула, син власника приватного ресторану, в Народнім Домі, замордував і спалив чоловіка в печі в підваллі Народного Дому. Внаслідок того прийшла розтіч товариств, що там примістилися. Я порозумівся з Василем Лазутою, і ми обидва створили спілку „Карпатія" для регабілітації народної установи. Докупивши сусідній дім, під ч. 215 при Іст Шостій вулиці, ми хотіли розбудувати Народний Дім. Коли ми зустрінулися з непередбаченими перешкодами збоку українських товариств, ми заоферували дім „Карпатії" як дарунок парафії св. Юрія. Хоч та справа взяла несподіваний оборот, то всетаки парафія дістала той дім, на якому було ульокованих півтора тисячі грошей з віна моєї жінки, а таку саму пайку втратив Лазута. Це, що й самий Народний Дім дістався на власність парафії, треба завдячувати відвазі моїй і Лазути, бо нам вдалося затримати Нар. Дім так довго, доки не появилася нова сила, тобто Чин ОО. Василіян, що перебрали доми й парцелі під будову школи.

Хай це буде свідоцтвом засади: „Жать, чи не жать, а сіяти треба". Без уваги, як судить народ, інакше вирішує Бог.

Журналістична кар'єра.

На початку я заявив, що з-посеред різних робіт, виконуваних мною, мушу поставити на перше місце журналістичну працю, хоч би тому, що я „бавився в редактора" ще в гімназійних часах, почав дописувати до „Діла" й „Народного Слова" у Львові негайно після того, як я включився в громадянське життя. Співробітником „Діла" я став за часів д-ра Володимира Кушніра в 1911 р. З Америки я дописував до „Діла" в часі моєї рідношкільної поїздки, а постійно від 1930 р. аж до кінця існування цього найбільш заслуженого для української справи щоденника — тобто до 1939 р.

У „Свободі" я почав писати як дописувач зі Львова в 1911 р., поміщував статті, коли об'їздив Америку в справі „Рідної Школи", а після приїзду до ЗДА в 1914 р. я став співробітником таки в жовтні 1914 р. і видержав до 1 серпня 1916. Тоді я записався

на курс журналістики в університеті Ню Йорк. Пізніше ще двома наворотами я співробітничав знову, а від липня 1943 р. аж до сьогодні я вважаю себе за співредактора „Свободи", без уваги на зменшення моєї праці з переходом на старечу пенсію в травні 1951 р. Разом при „Свободі" працюю біля 15 років.

При „Америці" у Филаделфії я працював теж кількома наворотами, разом біля 5 років. Разом з д-ром Цегельським я видавав „Український Вісник" у Ню Йорку два роки, а кілька разів я сам пробував видавати мініятурні листки. Був дописувачем до канадійського „Нового Шляху" пів року.

Зрештою я вважаю себе за „фрі-лансера" в американському стилі, дописуючи до календарів або редагуючи різні альманахи або книжки чи брошури, навіть пишучи оповідання „Образки з Америки", опрацьовую різні теми в розвідках, поміщуваних в газетах та видавництвах, як в українській так і в англійській мовах, а прийнятий в члени УВАН і НТШ опрацьовую різні доповіді, з яких деякі друкуються в виданнях УВАН. Точного списку таких розвідок я не зробив, одначе згадав про них у моїх біографіях, написаних для УВАН і НТШ.

Важливішими осягами своєї громадської праці — побіч скликання Українського Сойму — я вважаю такі:

1. Ініціятива у виданні „Гимнів Американських Українців" у 1913 р.
2. Врятування У. Н. Союзу від розбиття або опанування нігілістичними, а пізніше большевицько-комуністичними елементами, проти яких я вів безпощадну боротьбу як у пресі, так і в організаціях, доки тільки міг втриматися на ногах.
3. Скристалізування ідеї єдиного патріотичного фронту американських українців та американців українського роду у відношенні до рідного краю їхніх батьків.
4. Поставлення на денний порядок можливости Всесвітнього Українського Конґресу шляхом висилки окремих делегацій з кожної країни, де вони опинилися. Досі зреалізовано Панамериканську Конференцію, після того, як я своїми — підписаними й непідписаними — статтями з „Свободи" викликав канадсько-амер. порозуміння на З'їзді Комітету Українців Канади (К-У-К) і У. К. К. з вересня 1944 р. в готелі Пенна Н. Й.
5. Віднова розуміння потреби плекання українсько-американського ідеалу, посилюючи його українською наукою.

Цю справу я обговорив на кількох наукових сходинах, а тепер хочу підтримати скромною жертвою по 50 дол. на Дім Культури НТШ і на втримання бібліотеки при УВАН.

6. Сьогоднішний „Вечір Споминів" — як завершення півсторіччя.

Згадуючи про минуле, я бажав піднести ідейні мотиви праці, без уваги на заробітки і на різнородні перешкоди, коли то приходилося „проти рожна перти". Моє безкомпромісове становище супроти ворогів, або й тільки шкідників народної справи, спричиняло звичайно непримиримість до моєї особи до тієї міри, що я попадав під колеса громадського возу. Це навчило мене „кум ляборе сентіре" — тобто співчувати робочому людові. Це теж дало мені ключ до розуміння і знання робітничих справ, про які я часто пишу в українській пресі, або використовую для порад „новим американцям".

Закінчення

Так я дійшов до заокруглення півсторіччя моєї громадянської праці. Оцей мій громадський звіт хочу закінчити молитовним проханням: **„Ослаби, остави, отпусти, народе, вся согрішенія моя, вольная і невольная".** Вам, Браття й Сестри, дякую за терпеливість у вислуханні моїх споминів.

Всемогутнього Бога благаю дати мені силу переступити сьогодні цей містичний поріг закінченого півсторіччя і вступити в нове, щоб я міг служити українському народові в його надіях на державне воскресення ще за пам'яти сучасного покоління.

Скінчено в День Чесного Хреста, у вівторок 27 вересня 1955 р.

Б) ЧАЙНИЙ ВЕЧІР У БРУКЛИНІ (САВТ)

15 жовтня 1955 р.

Точно щодо дня в сорокріччя скликання „Українського Сойму" заходами д-ра С. Демидчука, улаштовано стараннями парафії св. о. Миколая в південній частині Бруклина, Н. Й. свято в честь Ювілята, про яке Комітет Свята повідомив Український Конгресовий Комітет, прохаючи вислати свого представника, з уваги на сорокріччя першого в Америці Українського Конгресу. У.К.К. делегував туди з промовою кол. міністра Карпатської України, Юлія Ревая, а місцевий комітет запросив ще п. Петра Задорецького. Зредагований Всв. о. Миколаєм Вояковським, кол. Апостольським Візитатором українців-католиків у Німеччині, пара-

Інж. Роман Рогожа, товстмастер „Чайного Вечора" влаштованого парафіяльнною громадою при церкві св. Миколая в Бруклині („Савт), передає Ювілятові книгу О. Повстенка „Катедра св. Софії з написом: „З нагоди 50-літнього ювілею громадської праці Д-ра С. Демидчука — Громадяни Бруклина" в оточенні членів святочного Комітету. Побіч стоїть пані Анна Курило, керівниця Українського Переселенчого Осередку ЗУАДК. Праворуч від Ювілята: голова Комітету Іван Гулей, і члени: д-р Йосип Оришкевич та інж. Роман Баранський.

фіяльний „Бюлетень" відзначив у виданні з 3 жовтня 1955, це свято окремим уступом, п. з.

„Пятьдесять-літній ювілей громадянської праці нашого парохіянина пана Д-ра Семена Демидчука... Подаю Вам, Дорогі Парохіяни, радісну вістку, що наш парохіянин, д-р Семен Демидчук, святкує в цьому році 50літній ювілей громадянської праці. Пів сторіччя для народу — це неабияка нагода для нашої парохії, щоби достойно вшанувати людину-парохіянина. Як парох-душпастир я запросив декого з наших парохіян до так званого „ділового комітету", щоби допомогли мені зорганізувати це ювілейне торжество, а всіх Вас, Шановних Парохіян і Парохіянок, Піонерів нашої парохії, запрошую до почесного комітету цього торжества... Вцій цілі уряджуємо „Парохіяльний чайни вечір", в часі якого привітаємо і вшануємо нашого ювілята... в неділю 30 жовтня 1955 точно в год. 6 ввечорі..."

У згадуваній „Подяці" у „Свободі" з 3 грудня Ювілят склав

подяку Всв. о. М. Вояковскому, Достойному Юл. Реваєві і п. Петрові Задорецькому і всій парафії за їхні зусилля.

ГОЛОС ГРОМАДЯНИНА З САВТ БРУКЛИНА

(Голови Комітету Чайного Вечора, Івана Гулея.)

Таке добірне й численне зібрання сьогоднішнього вечора це правдивий образ громади, яка висловлює пошану й подяку своєму працівникові на народному — а в нас теж і на церковному полі — панові д-рові Демидчукові з нагоди його п'ятдесятьріччя громадської праці.

Я вважаю себе добре обзнайомленим з життям і добрими ділами різних людей ще з моїх молодечих шкільних часів, то ж можу оцінити працю такої людини, як наш Почесний Гість, що вже з роду обдарований великою народною ідеєю. Мені відомо, що вже від своїх шкільних літ молодий Демидчук боровся як добрий народний вояк за добро народне в Старому Краю. Коли ж приїхав до Злучених Держав в 1912 р. як делегат Рідної Школи, відвідав Канаду і повернувся знову до ЗДА, то в дні 16 лютого 1913 р. промовляв на вічу, скликанім українською нюйорською громадою до Арлінґтон Голл, при Ст. Маркс Плейс. Це віче об'єднало всіх тодішніх українців для жертв на допомогу Рідній Школі в Галичині, а загальна сума таких збірок в тому році дійшла до 20.000 дол. На ті часи це були великі гроші.

Після вибуху першої світової війни д-р Демидчук приїхав знову до Америки та після різних переживань він, прибувши з Филаделфії, осів у нашій громаді — Савт Бруклині — в 1927 р. Не цурався жадної праці, був у нас учителем у школі, помагав організувати український горожанський клюб, товариство молоді і дбайливо допомагав при організації церковної громади та перебудови теперішньої церкви св. Миколая.

Коли після другої світової війни почався рух за допомогу для поселенців з Европи, тоді ми всі, при енергійнім проводі теперішнього нашого ювілята заснували місцевий допомоговий комітет на статутах ЗУАДК-у з Филадельфії і зібрали біля півтора тисяча долярів грішми та понад 3,000 фунтів різного одягу для пересилки для европейських українських скитальців.

Так представляється праця д-ра Демидчука вже в новішій добі. Але, хто пам'ятає старі часи, той пригадає собі, яка то боротьба йшла проти нього, коли в 1915 р. за його старанням скли-

кано Український Сойм, як перший український конґрес в Америці.Така велика ідея мала й ворогів, яких д-р Демидчук мусів поборювати. Очевидно. що добра справа з'єднала йому і приятелів і один з них написав на його честь вірш, який годиться тепер відчитати для зрозуміння тодішніх настроїв.

Ось поезія Марка Скритого з липня 1916 р., п. з.

НЕ БІЙСЯ БУРХЛИВИХ ХВИЛЬ

(Д-рові С. Демидчукові)

Не страхайся в житті бурхливих хвиль,
Не бійся каміння, як хтось мете!
Від Тебе камінь той відвернется
І ще той „хтось" поб'є сам себе.
Дивись: на морю корабель пливе,
А хвиля здалека суне грізна,
У нього вдарить і не вдіє ніщо,-
Зробиться з неї скажена піна.
Корабель той на морю широкім -
Це Ти, це вірна постать Твоя,
А грізна хвиля — існування
Й бурхливі пригоди Твойого життя.

(З книжки: Марко Скритий: „Пісні щирої любови", Ню Йорк, 1920 року).

Оця поезійка це документ минулого, який зберігається в пам'яті людей, що переживали тодішні важкі часи.

Переходячи знову до теперішніх часів, годиться нам ствердити, що д-р Демидчук примірний батько родини, має трудящу жінку, відому громадянку Марію Демидчук, має двох синів та дві доньки, а всі покінчили каледжі. Це приклад громадянина з нашої генерації.

Дорогий Пане Докторе; Коли Ви поглянете на приявних тут гостей, я певний того, що вони в серці своїм відчувають вдячність до Вас за Вашу громадську працю. Ми зійшлися на це скромне свято проти Вашого бажання, але ми, як Ваші співгромадяни запросили Вас, щоб віддати Вам честь за Ваш труд і добрий приклад для всіх. Тому бажаємо Вам витривалости на „многі літа".

Дост. Юлій Ревай, кол. міністр Карпатської України, виголошує промову на „Чайнім Вечорі" з нагоди 40-річчя Українського Сойму в церковній залі в Савт Бруклині, 30 жовтня 1955. По його лівій руці сидить пані Анна Вояковська, по правій пані Марія Демидчук, д-р С. Демидчук, кол. голова Української Ради в Ню Йорку, організатор передсоймового походу 30 вересня 1915 Петро Задорецький, пані Марія Форостина

Привіт Українського Конґресового Комітету Америки.

На „Чайному Вечері", що його улаштувала українська громада Бруклину (Полудневий район), щоби відмітити пятьдесятилітний ювілей громадської праці д-ра Семена Демидчука, організаційний директор УККА в Ню Йорку Юліян Ревай, кол. премєр-міністер Карпатської України, відчитав листа УККА з дня 26. вересня 1956, а опісля від себе додав, що надзвичайно радий відмітити, з яким вдоволлям студіював документи про історичний акт, що його Ювілят був ініціятором та який вивершився скликанням Першого Українського Конґресу в Америці, що був відомий під назваю „Український Сойм". Тому, що якраз в цей саме день минає 40 літ з того часу, бо Сойм відбувся 30 жовтня 1915 року,

то зібране громадянство вшановує дві поважні події: 50 ліття громадської праці і 40 ліття Українського Сойму.

Тому оправдано пише УККА, ця найвища українська репрезентація Американських Українців, що др. Семен Демидчук „добре прислужився українській справі."

В дальших словах Ю. Ревай вказав на те, що в інших народів заслуженим громадянам уділяється різні гонори, ордени, великі бенкети, однак українська спільнота — нажаль — ще не може йти такими високими шляхами й тому мусить вдоволити своїх заслужених діячів скромними імпрезами, як та, що відбувається якраз у честь Вш. Ювілята.

Промовець підкреслив жертвенну працю й поміч, якою причинилася Дружина Ювілята, Марія до того, що Ювілят мав змогу присвячувати себе народній праці, бо вона щиро ділилася зі своїм чоловіком в часах тяжких і щасливих всім добром. Завдяки такому гармонійному співжиттю наш Ювілят може щасливо поглянути на свою діяльність.

Представник УККА зазначив ще, що пізнав Ювілята в співпраці на народній ниві американських українців, які завдяки добрим народним труженникам можуть похвалитися великими здобутками українського загалу в Америці, а з тим і для Америки та в користь української справи.

UKRAINIAN CONGRESS COMMITTEE OF AMERICA, INC.

26 вересня 1955 р.

В. П.
Д-р Семен Демидчук
Бруклин, Н. Й.

Вельмишановний Пане Докторе!

П'ятдесять років Вашої громадської праці — у цьому сорок років тут, між нами, в З'єдинених Державах Америки — це поважний Ваш вклад у справу українців. Можете сумлінно сказати, що Ви добре прислужилися українській справі.

Український Конгресовий Комітет Америки вітає Вас сердечно з нагоди цього ювілею, з признанням відзначує Вашу громадську працю й бажає Вам здоров'я й сил, щоби цю Вашу працю Ви продовжували довгі-довгі роки.

УКРАЇНСЬКИЙ КОНГРЕСОВИЙ КОМІТЕТ АМЕРИКИ.
Степан Ярема |Екзекутивний Директор/

ЧАСТИНА II.

З ВАРСТАТУ ПРАЦІ ГРОМАДСЬКОГО ДІЯЧА-ЖУРНАЛІСТА

СПРОБА АВТОБІОГРАФІЇ

I

Демидчук Семен, народжений 22 квітня 1884 р. в колишнім княжім городі Бужськ, повіту Камінка Струмилова, в Галичині.

Освіта: вселюдна шостиклясова школа в Бужську, а в рр. 1897-1905 українська „Академічна" гімназія у Львові. Університетські студії на правничім факультеті львівського університету в рр. 1905-1909 з однорічною перервою для відбуття військової служби у Відні в р. 1908-1909. Доповнив студії для складення ригорозів до осягнення ступня доктора правничо-політичних наук в р. 1914. У тому часі був теж записаний як кандидат адвокатури в канцелярії адв. д-ра Івана Коса у Львові. Вимагану законом судову практику відбув в р. 1913-14.

Праця: у 1910 р. був затруднений як секретар Крайового Шкільного Союзу у Львові для ведення організації українських приватних шкіл під гаслом „Рідна Школа". У 1911 р. став співробітником львівського щоденника „Діло" за редакції д-ра Володимира Кушніра, а опісля за Василя Панейка.

З доручення Крайового Шкільного Союзу виїхав в 1912 р. до З'єднинених Держав Америки для зазнайомлення українців на еміграції з цілями і потребами Рідної Школи. Брав участь в XII Головній Конвенції Українського Народного Союзу у Вилксбері, Пенсильванія і обїхав українські оселі в ЗДА й Канаді, збираючи фонди на втримання Рідної Школи — в загальній сумі понад 20,000 дол.

Повертаючи домів весною 1913 р., відвідав Англію, Голяндію, Францію, Швайцарію, й Німеччину.

З вибухом I світової війни був висланий Головною, (опісля Загальною) Українською Радою з Відня (у вересні 1914 р.) до ЗДА, що б зорганізувати допомогу для визвольних українських змагань в Европі.

Діяльність в Америці.

Заініціювання й зорганізування першого українського конґресу в Америці з назвою „Український Сойм" в днях 30-31 жовтня 1915 р.; об'їздка українських громад в 1914-15 рр. для переведення агітації за Українським Соймом.

В 1917 р. (весною) пресова кампанія за „Українським Днем" в порозумінні з Українською Радою в Америці.

Співробітництво при „Свободі" кількома наворотами. Перший раз в рр. 1914-1916, вдруге в 1920, втретє (крім праці на вакаціях в різних часах) від липня 1943 до кінця грудня 1955; співробітництво при часописі „Америка" у Филаделфії в 1920 і від 1923-1926, а як кореспондент з Ню Йорку в 1930-1936. Був редактором англомовного додатку до „Америки" — з назвою „Джуніор Америка" в 1930-33; співредактором і співвидавцем тижневика „Український Вістник" у Ню Йорку (Д-р Л. Цегельський редактор) 1928-1929; видав чотири числа „Канчука" в Ню Йорку в 1930; був постійним кореспондентом „Діла" з Америки 1930 до самого кінця його існування в 1939 р.

Організував і керував працею Ліги Горожан і Ветеранів (С. Дембицький голова) в Ню Йорку 1921-22; вів пресову службу в бюрі У. Народного Комітету в 1922; обняв секретарство і пресову службу Школи Українського Національного Танку Василя Авраменка для виступу в Метрополитен Опера Гавс в Ню Йорку в 1930 і пресову службу при організації обїздки Українського Хору Ол. Кошиця і балету В. Авраменка по різних містах Америки з нагоди 200-ліття народин Юрія Вашинґтона в 1932 р.; був секретарем і пресовим референтом для підготови (під керівництвом о. Володимира Лотовича) відкриття першої Вищої Української Католицької Школи в Стемфорді в р. 1933 і для 50-річчя Української Католицької Церкви в 1934; сповняв пресову й організаційну працю концертової „Сімки Хорів" з околиці Ню Йорку (Теодозій Каськів Голова, Ол. Кошиць дирігент) в 1936-1937; займав становище секретаря Українського Виставового Товариства (голова Дмитро Галичин, касир Микола Мурашко) для участі у Всесвітній Виставі в Ню Йорку в 1939-40; був секретарем Українського Народного Дому в Ню Йорку в рр. 1930-1936, активним співпрацівником Злученого Українсько-Американського Допомогового Комітету від його заснування в червні 1944р.

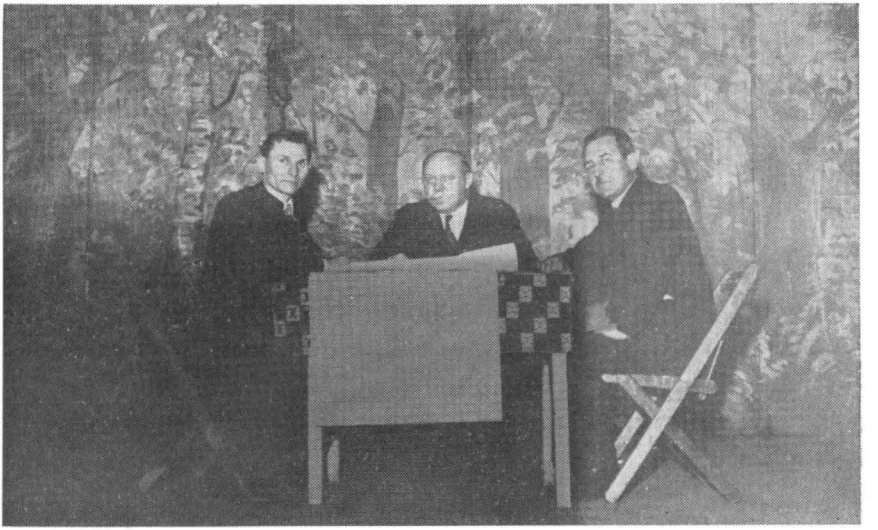

Фотознимка на сцені студії Авраменка (ріг 2-ої евеню і 2-ої вул. в Ню Йорку), 1932 р. Зліва: В. Авраменко, Ол. Кошиць, д-р С. Демидчук.

Учителював: в українській вакаційній школі в Реймі, Па в 1917,, в українській вечірній школі в Найстаун, Филадельфія, в 1926-1927; в українській вечірній школі при У. Народнім Домі в Ню Йорку в рр. 1928-30; в українській вечірній школі в (Савт) Бруклині в 1927-1928; був інструктором української мови в університеті Колумбія в Ню Йорку (в 1939 р.) для випускників військової академії з Вест Пойнт; викладачем на українському людовому університеті в Ню Йорку в 1921; від 15 лютого 1955 іменований асистент — професором при Українськім Технічнім Інституті в Ню Йорку.

Упродовж моєї праці в Америці я старався доповнити свою науку двічі, а саме:

1. Курсом журналістики в університеті Ню Йорк, восені 1916 р. 2. Курсом права для реальностей стейту Пенсилванія, в університеті Темпл, у Филаделфії, восені 1923 р. 3. Навчанням російської мови інтернованих німецького роду в Форт Оглторп, в Джорджія, в 1918-19; 4. повторенням курсу французької мови, що відбувався в часі інтернування; 5. самонавчанням жидівської мови при допомозі інструктора-жида в тому ж таборі; 6. постійним відвідуванням бібліотек в різних містах і підшукуванням

книжок для моїх потреб, зокрема в Публічній Бібліотеці в Ню Йорку й Бруклині Н. Й. 7. постійними студіями англійської мови при допомозі різного роду інструкторів, включаючи й інструктора вимови в таборі Оглторп; 8. студіями різнородних справ, в першу чергу історичних даних про українські справи в Америці перед приїздом української іміграції; зазнайомленням з робітничим і суспільним питанням в Америці під час моїх різнородних фізичних та інших робіт в різних підприємствах в ЗДА. І т. п.

**
*

Крім науки й навчання присвячував я багато часу на письменницьку працю при різних нагодах. Були це або окремі видання в формі брошур чи книжечок; чи в поодиноких летючках або їх серіях, або в статтях по газетах з відбитками в формі брошур; статті в альманахах, календарях або спеціяльних святочних і ювілейних журналах; редакції і допомога в редагуванні альманахів, хоч вони появлялися під іншим іменем, не зважаючи на те, що повна редакція їх спочивала в моїх руках. Багато з них були безіменні, деякі під псевдонімом, відповідно до потреби і т. п. Деякі були в українській, інші в англійській, а одна в німецькій мовах. Понижче роблю спробу їх поділу на групи:

А. В українській мові

а) Популярно-суспільні окремі видання:

1. Не скує душі живої (брошура для підтримання надій на самостійність України, стор. 20, Ню Йорк 1915. Розмір 8-сімки.)

2. Знаня життя (книжечка в справі виховання суспільности, стор. 1-58, 8-ки, Джерзі Сіті, 1918.)

3. Терниста дорога (за Український Сойм в Америці, відбитка із „Свободи" стор. 1-45, 16-ки, Ню Йорк, 1916).

4. Перед осуд народу (апологія за право до громадської праці, в формі полеміки після Сойму, відбитка з „Свободи" стор. 1-69, 16-ки. Ню Йорк 1917).

5. Деревляний кінь („Українська Православна Церква в Америці", передрук з „Америки", Филаделфія, 1925, стор. 1-29, 8-ки).

б) Розвідки й статті з підписом автора в інших виданнях (важливіші):

1. Австрійська Україна від 1914 р. до найновішого часу (до 1915) (реферат д-ра С. Демидчука, делеґата Загальної Української Ради з Відня на Українським Соймі в Ню Йорку 30 жовтня 1915.) Стор. 66-80 в **Календарі У. Н. Союзу на 1916 р.** в Джерзи Сіті.

2. Воскресення Народу (початки української революції з 1917 р. Стаття поміщена в **Календарі У. Н. С. на 1918 р.** зредагованім С. Д., хоч як редактор календаря підписаний Осип Статкевич. Стаття охоплює стор. 34-50, 8-ки).

3. Причинки до історії Української Католицької Церкви в ЗДА. (в **календарі „Провидіння"** на стор. 78-124, 8-ки, Филаделфія, 1932).

4. Національне значення Української Катол. Вищої Школи В Стемфорді, (промова на відкритті школи 4 вересня 1933 р. в Стемфорді, Конн., поміщена в книжці **„Памятка зі Свята",** зредагованій С. Демидчуком (без підпису) і виданій у Филаделфії, 1933. Стаття охоплює стор. 60-65, 8-ки).

5. Важні моменти в історії Української Катол. Церкви в ЗДА, (стаття поміщена без підпису **в Календарі Сирітського Дому** на стор. 38-69, Филаделфія, 1914, без підпису автора, хоч на кінці автор підписаний як редактор Календаря).

6. Громади й відділи У. Н. С. (статистика й історія українських громад, зредагована С. Демидчуком, у **Пропамятній Книзі У. Н. С.** зредагованій д-ром Л. Мишугою, на рік 1936. Статистика охоплює стор. 529-748, вел. 8-ки. На стор. 622-633 находиться історія **Громади Ню Йорк,** зладжена С. Демидчуком).

7. Цикль статей про Мапи України, що находяться в Публічній Бібліотеці (Статті поміщувані ступнево в **„Америці",** Филаделфія, в 1936 р. з підписом автора).

8. Боротьба за Спадщину Київа, (цикль викладів в Ню Йорку, розширений і поміщений статтями в газеті **„Америка"** в Филаделфії, в 1936 р. як відповідь на заперечення назви „Україна" в „Американсько-Русскім Вістнику", органі карпато-руської допомогової организації „Соєдиненіє" з Браддок, Пенсилванія).

9. Дрібні статті про історію українсько-катол. церкви св. Юрія в Ню Йорку (поміщені в журналі-альманаху цієї церкви з нагоди її 35-річча, в 1940 р. з підписом автора).

10. Парафіяльний Вістник, церкви св. Юрія в Ню Йорку, (На Великдень, 1941 р. без імени редактора С. Д., одначе там є причинки до історії церкви з підписом автора).

11. Історія української школи, як школи життя (стаття з підписом автора на 21-26 стор. Альманаху оо. Василіян, „День Школи в Ню Йорку" 4 червня 1944).

12. Українка в Америці до заборони українського слова в Росії (історична розвідка, поміщена на стор. 257-270 Ювілейного Альманаху У. Н. Союзу (1894-1944) зредагованого д-ром Л. Мишугою. Джерзи Сити, 1944. Там поміщені мемуари інших осіб, записані С. Д.).

13. **Культурникові - підприємцеві** (стаття з підписом автора на стор. **Ювілейного Календаря „Сурми" в Ню Йорку, 1945 р.** 8-ка. Там поміщені дати з історії громади Ню Йорк).

14. Історія церкви й парафії св. Юрія в Ню Йорку до 1945 р. (на замовлення о. Максима Маркова. Праця джерельна).

15. Українська Спільнота в ЗДА (стаття й статистика громад, поміщена в **Календарі Альманаху У. Н. С. за р. 1949,** на стор. 49-66, 8-ки).

16. Українська Спадщина в Америці (поміщена в Календарі У. Н. С. за 1951 р. на стор. 34-39, 8-ки. Там подані початки допомогових організацій в ЗДА.

17. Українка в американських енциклопедіях (доповідь виголошена в бібліографічній Комісії УВАН США 17 листопаду 1951 р. передана в рукописі до поміщення в Збірнику УВАН).

18. Слідами українських піонерів (стаття про працю дяковчителів в ЗДА, поміщена в Альманаху У. Н. С. за 1952 р. на стор. 19-25, 8-ки).

19. Недільна „Свобода" в рр. 1952-1953 (помістила в списку серед „наукових статтей і вільних рецензій" 11 статей зпід пера С. Демидчука).

20. Автор Робінсона Крузо про похід Шведів на Україну, (доклад в спільній науковій конференції Історичної й Книгознавчої Секції УВАН 16 травня 1953. Рукопис передано до „Записок".

в) Белетристика - оповідання й драма:

1. Перші образки з Америки, а саме: „Свій Незнаний" „Чкова", „Синій анархіст" (друковані в тижневику **„Український Вістник"** в Ню Йорку, що виходив в рр.**1928-29.** Щіткова відбитка, перероблена на сторінки величини 8, дає біля 24 сторінок друку).

„Отаман Ванг-Чу", „Розекрути" (находяться в рукописі).

2. З „Хроніки увязненого" (з щоденника з форту Оглторп в р. 1918, один тиждень переживань в тюрмі в Чарлстон Савт Каролайна, поміщенний в **Календарі У. Н. С. на 1920 р.** на стор. 88-98, 8-ки. Календар зредагований автором, хоч підписаний О. Стеткевичем. Там є теж точні дати Першої Світової Війни).

3.Бувальщина Української Еміграції (картини в формі драми на 5 актів, приладжені і виставлені на Відкритті У. Катол. Школи в Стемфорді, 4 вересня 1933. Рукопис в єп. Богачевського, в мене залишилися тільки розписані ролі).

Редакції різних видань:

Крім згаданих публікацій, в яких поміщені статті з підписом, С. Д. редагував:

1. Пропамятна Книга Української Катол. Вищої Школи в Стемфорді (з нагоди її посвячення 4 вересня 1933. Там поміщені статті, включаючи статтю в англійській мові С. Д. про Українсько- Катол. Церкву в ЗДА (стор. 127 4-тки).

2. Ювілейний Альманах Українсько-Катол. Церкви в ЗДА, з нагоди 50-ліття її існування. Видання Ювілейного Комітету за-

ходами о. Володимира Лотовича, Филаделфія, 1934. (у переднім слові названо імя редактора).

3. Канчук, неперіодичний часопис проти комуністів (видаваний в 1930 р. Вийшло 4 числа, під фірмою У. Інформаційного Бюра в Ню Йорку).

4. Боронім Української Катол. Церкви (дві летючки на 12 сторінок 8-ки, видані Комітетом Оборони У. К. Ц. в Ню Йорку в 1928 р. Секретарем Оборони був С. Д.).

5. Україна або Край Козаків, мапа (з французького оригіналу Сансона з 1674 р. як фотостат видав С. Д. в Ню Йорку в 1936 р. з англійським і українським підписом).

6. Буквар призначений для українських шкіл в Америці, зладив Теодосій Каськів, учитель з Нюарку, заходами шкільного референта о. Володимира Лотовича, Филаделфія, 1935, стор. 1-102, 8-ки, при співпраці С. Д.

7. Український Вістник, тижневик в Ню Йорку під редакцією д-ра Л. Цегельського, в рр. 1928-29) (С. Демидчук був його видавцем і співредактором).

Б. У німецькій мові

Die Ukrainische Frage, Warum Russland den Krieg fuehrt. Verlag des Ukrainischen Bazaar Komites, New York, 1916,15 Seiten, 16-0 (видане з нагоди участи українців у Німецькім Базарі в Ню Йорку, в листопаді 1916 р. в якому українці брали участь).

В. В англійській мові:

1. The Ukrainian question as the cause of the Russian War, Published by the Ukrainian Bazaar Committee, New York, 1916, 8 pages, 8-0 (це та сама брошурка, що була видана в німецькій мові. Обидві зредагував С. Д., одначе без подання імени автора).

2. A plea *For The Right To Live*, An Appeal for the Ukrainians in East Galicia, Published by the Ukrainian Information Bureau, New York, 1922, 15 pages, 8-0 (по англ. Юрій Андрейко, на доручення директора Інф. Бюра, С. Демидчука).

For Whose Pleasure Shall They Die. An Appeal for the Ukrainians under Polish Rule. Published by The Ukrainian Defense Committee, New York, 1922, 15 pages, 8,0 (написав С. Демидчук, зредагував Юрій Андрейко. Обидві брощури використано під час демонстраційних походів у місті Ню Йорку 1922 р. під керівництвом С. Д.).

4. Famine in Ukraine a Pamphlet of the United Ukrainian Organisation in U. S. New York, 1933, 32 pages, 8-0 (написав С. Демидчук на доручення Обєднання Українських Організацій ЗДА 1933).

5. In Support of the Cause of Freedom, by Simon Demidchuk, in Ukrainian quarterly, New York, Vol. 1, № 3, June 1945. PP. 262-271.

6. *Ukrainian Tribute to George Washington*, 1932. Program Page in the Pictorial Biography of George Washington, for the Manage-

ment of the Bicentennial Festival. Prof. Alexander Koshetz, and his Ukrainian Chorus, Vasile Avramenko, and his Ukrainian Ballet. Simon Demydchuk, Publicity Director. Distributed by Edward Marks, New York, N. Y. 1932.

(В тому часі С. Д. був пресовим директором спільної обїздки Кошиця- Авраменка).

7. Junior America, Official Monthly, for the Junior Members of the Providence Association, Dr. Simon Demydchuk, editor, Philadelphia, 1931-1936. Children's History of Ukraine, translated by Sophie and Basil Demydchuk, under the Direction of Simon Demydchuk, 1935.

8. *Ukrainica in America*, by D-r Simon Demydchuk, Printed in Ukrainian Weekly, Supplement to „Svoboda", in 15 editions in 1944-45, Jersey City, N. J.

До праць в англійській мові: **Статті** з підписом С. Д. до **Бюлетеня Нешенел Кетолик Велфер Конференс у Вашінґтоні про Українсько-Катол. Церкву в рр. 1933-34.** Статті були розсилані до різних катол. тижневиків в англійській мові по всіх стейтах ЗДА.

До праць на журналістичнім полі треба зарахувати постійні **кореспонденції** до українського щоденника **„Діло"** у Львові з Ню Йорку в рр. 1930-1939.

Під час першого побуту в ЗДА в 1912-13 рр. С. Д. призбирав різні американські українські видання для Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, за що дістав признання в праці Івана Кревецького, видання Н. Т. Ш. у Львові в 1923, про Бібліотеку Н. Т. Ш. де сказано в **„Золотій Книзі" про дар 292 книжок С. Демидчука.**

В ході моїх розшуків у бібліотеках я заінтересувався старинними книжками про Україну і в антикварнях віднайшов та закупив біля **30 старих мап з назвою Україна,** і придбав цілу колекцію чужомовних **книжок про Україну,** які я використую в працях **Українїка.**

***

У секторі громадської праці, крім журналістичної й письменничої, я не щадив себе в нічому, а це викликало часто боротьбу за засади, які приходилося обороняти ділом і словом та письмом. На це треба окремо присвятити часу, щоб призбирати дати.

Від 30 липня 1951 р. я належу до Секції Книгознавчої при УВАН, в США, а від 9 травня 1953 р. перебрав я секретарство в новоствореній Комісії для Вивчення Історії Української Імїграції УВАН у США.

На запрошення УВАН в США я приготовав на Українсь-

кий Науковий З'їзд, що відбувся на переломі 1953-1954 доповідь на тему: **Іван Мазепа в американських публікаціях**.

Доповнення: 14 листопада 1953 р. запрошений як звичайний член Наукового Товариства ім. Шевченка в Америці; 10 січня 1955 найменований асистент професором у відділі політичних наук при Українськім Технічнім Інституті в Ню Йорку; 14 березня 1954 виголосив доклад на академії в честь Шевченка в Літературно-Мистецькому Клюбі в Ню Йорку, який був надрукований у 4 збірнику Шевченка в 1955 р. п. з. „Шевченко в американських енциклопедіях".

ФІНАНСОВА ДОПОМОГА РІДНІЙ БАТЬКІВЩИНІ З АМЕРИКИ.

А. Від часів неписаної історії імігрaції до світової війни

Висилаючи до Америки першого українського священика, о. Івана Волянського на духовну працю серед емігрантів грекокатоликів, львівський митрополит, пізніший кардинал, Сильвестер Сембратович, передав йому поручаюче письмо з дати 24 жовтня 1884, в якому було сказано, що „мало тих 50 ринських, котрі ви прислали" на утримання священика. Треба здогадуватися що 50 ринських, тодішньої австрійської валюти, це було 25 американських долярів. Тому,що ця збірка від невідомих осіб була призначена на спровадження священика до Америки, вона не була жертвою на крайові цілі, одначе у своїх наслідках вона була незвичайно цінна. З приїздом першого священика почалося теж і постійне, до деякої міри пляноване, громадське життя української еміграції в Америці, яке з бігом часу унагляднювалось стихійним змаганням посилати постійну допомогу для підтримки чи не всього українського життя на рідних землях.

Від заснування українських газет в Америці, головно від появи „Свободи" в 1893 р., ішла постійна пригадка для українських імігрантів в Америці у справі допомоги своїм рідним в Европі, в першу чергу в тодішній Галичині, під австрійською займанщиною. Першу посвідку на вислані до краю грошові жертви помістила „Свобода" 14 січня 1904 р. в формі „Подяки", в якій сказано, що „о. Улицький з Ансонії, Конн. переслав на руки о. Петра Нижанківського в Золочеві (дня 24 грудня 1903 р.)

жертву на погорільців-русинів Золочева в сумі 118.10 дол., зібраних серед добродіїв в Америці".

Інша новинка в „Свободі", а саме з 21 січня 1904 р. має заголовок: „ Гроші, зароблені нашими лемками в Америці, приносять хосен для рідного краю". У новинці міститься така вістка: Селяне з Лося й Климівки, горлицького повіту, купили старанням о. Юлія Константиновича ліси від двірських обшарів: у Лосю 750 моргів лісу за 90.000 зол., у Климівці 450 моргів лісу за 55.000 зол. Почин до купна дали бувші еміґранти, які прибули з Америки.

Отже українські еміґранти, що повернулися з Америки, не тільки привезли з собою гроші, але набрали відваги до бизнесових підприємств, а це, крім матеріяльної, теж і моральна допомога рідному краєві.

У наступних числах „Свободи" почали вже появлятися постійні вісті про грошові жертви на місцеві цілі в Америці, при чому незавжди було ясно сказано, на які цілі ці збірки використано. Що одначе виселенці з рідного краю мали на думці теж і рідний край, пізнати з тестаментарного запису о. Антона Бончевського (помер в Ансонії, Конн., 25 січня 1903 р.), висотою 2.000 долярів, які переслано сумою 10.000 австрійських корон на стипендії для українських студентів під управою Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові.

У тому часі назрівали в Західній Україні під австрійським володінням великі політичні переміни спричинені різкими виступами академічної молоді. Ці події реєструвала пильно єдина тодішня українська газета в Америці, яка від себе взивала безупину американську українську громаду складати жертви на підтримку динамічного українського руху. Це теж спонукало американських українців до творення своїх власних осередків народного життя, які вимагали жертв і фондів. Коли жертви почали ставати правильним виявом народної свідомости, показалася потреба якоїсь спільної громадської контролі, щоб втримати довіря жертводавців, що їхні дари будуть ужиті на призначені цілі.

Таку контролю виконувала якийсь час редакція чи адміністрація „Свободи", одначе з часом треба було подбати про зорганізування окремої установи для такої праці. Таким чином зродилася думка творити:

Центральні організації для контролі збірок на народні цілі.

Такою першою організацією, заздалегідь всебічно обговореною і підготованою, був Головний Народний Комітет, формально заснований і проголошений на „першім всенароднім українськім вічу", що відбулося в Йонкерс, Н. Й. 26 листопада 1903 р. Цей комітет керував збірками, видаючи між ін. спеціяльні народні марки для облегчення контролі. Жертви пересилано на „Руський Народний Фонд", який оставав під контролею екзекутиви Головного Народного Комітету (о. М. Стефанович-голова; о. М. Підгорецький-секретар, І. Глова — касир). Львина частина фонду мала йти на утримання хлопячої бурси, приміщеної в Йонкерсі, Н. Й., а тільки 15 відсотків мало йти на старокрайові цілі.

Після трирічного досвіду виявилося, що бурса не може втриматися і що збирання грошей на „Р. Народний Фонд" йде пиняво. Тому на IX Головній Конвенції У. Н. Союзу, що відбулася в Скрентоні в 1906 р., засновано новий „Народний Фонд", як загально-народну установу під контролею Союзу, а за те члени Союзу мали вплачувати до Фонду по одному центові від своїх місячних вкладок. Допомоги з фонду мали бути розділювані „на всі народні цілі". Цьому новому Народному Фондові передано решту грошей з „Руського Народного Фонду", як окремий „Шкільний Фонд", висотою 1,567. долярів, з якого мало бути створених дві стипендії для українських студентів в Америці.

Під впливом вісток про рільничі страйки в Галичині і виборчу реформу до австрійського парляменту, яка давала українцям в Австрії надію на великі політичні осяги; як теж під впливом вісток про безоглядну боротьбу українських університетських студентів за заснування окремого українського університету у Львові, українська іміґрація в Америці звернула головну свою увагу на потреби рідного краю і почала посилати туди жертви на всякі цілі, які в тому часі висувались на перше місце.

Різнородність складок

Так складено в Америці й вислано в 1906 р. дар 1.862 дол. (9.300 австрійських корон) на аґітацію серед галицьких українців за виборчу реформу; в 1907 р. вислано 917.20 дол. (4,900 ко-

рон) на студентів, арештованих у Львові в боротьбі за український університет; в 1909 р. на вічу в Питсбургу (23 травня) започатковано Фонд ім. Олени Січинської на втримання приватних шкіл Українського Педагогічного Товариства у Львові, збираючи на цю ціль 2.027 дол. (10.000 австрійських корон). У 1910 зібрано на фонд ім. Адама Коцка 1.443 дол. (7,200 корон). з якого 3,000 кор. приділено на Шкільний Фонд ім. Олени Січинської для У. Педагогічного Товариства, а решту призначено на визволення Мирослава Січинського з в'язниці у Станиславові, де він сидів, засуджений на досмертну кару за вбивство гал. цісарського намісника Андрія Потоцького. Ті жертви збирано на вічах, на яких промовляла сестра Мирослава, Ірина, яка приїхала з Галичини; в 1911 р. для вшанування померлого тоді пароха української кат. церкви в Питсбургу, о. М. Стефановича, засновано Фонд ім. Стефановича, з якого понад 2.000 дол. (10.000 корон) дістала „Рідна Школа" під зарядом Крайового Шкільного Союзу у Львові; в 1912 вислано 2.000 дол. на Ювилейний Фонд Івана Франка до Львова; в 1912-13 рр., з нагоди приїзду до З'єднаних Держав Семена Демидчука, як делеґата „Рідної Школи" зі Львова, складали українські громади підчас віч, на яких він промовляв, жертви, які вислано прямо до Львова, на щадничу книжочку в банку тов. „Дністер" у Львові. Ці збірки, разом із даром 2.000 дол. від У. Н. Союзу, принесли „Рідній Школі" 9.400.87 дол., а приблизно таку саму суму склали канадські українці під час відвідин С. Демидчука. Разом це дало понад 100.000 корон і закріпило посилання постійних жертв на „Рідну Школу" в Західній Україні.

Саме тоді спопуляризовано ідею Українського Городу „Сокола Батька" у Львові, на який Америка відгукнулася щедро, а в 1913 р. спонтанічно пішли жертви на допомогу селянам, що потерпіли під час повіней в Галичині. Ці жертви висилано до „Сільського Господаря" у Львові, але їх не заокруглено з уваги на вибух війни. З Народного Фонду, що існував від 1906 р., вислано до 1913 р. на різні народні цілі в Галичині дол. 10.173.45.

Після заснування в 1910 р. Руського Народного Союзу (відомого тоді під назвою „Новий Союз", а пізніше „Український Робітничий Союз") у Скрентоні з органом „Народна Воля" 1911 р. — при цьому „Новому" Союзі повстав у 1912 р. окремий Народний Фонд, для збирання жертв на народні патріотичні цілі, які в р. 1913 охопили суму дол. 3.148.12.

В 1910 р. заложено в Ню Йорку братсько-допомогову організацію „Гайдамаки". Газета тої самої назви, заснована в січні 1909 р., стала її органом. Ця газета теж приєднувалася до думки пересилання жертв на народні цілі. З часом ця організація перейшла до соціялістичної „опозиції", а з нею змінився і напрям газети.

Негайно після роздвоєння У. Н. Союзу повстала братська організація українців-католиків „Провидіння" з газетою „Америка" від 1912 р. а це викликало свого роду перегони в закликах до складаня жертв на рідний край. У 1914 р. засновано в Пітсбургу братсько-допомогову організацію „Народну Поміч" з часописом „Народне Слово", яка постійно підтримує ідею допомоги на народні цілі. Усі згадані обезпечешево-допомогові організації, за виїмком „Гайдамаків" втрималися до сьогодні, і, не зважаючи на конкуренцію, об'єднуються для спільної ідеї збирання жертв на українські народні цілі. Окреме існування цих організацій подекуди перешкоджало в слідкуванні за використовуванням прилюдних збірок на призначені цілі, тимбільше,що в минулому конкуренція приводила до групового, а в тому й партійного роз'ярення до такого ступня, що йшли взаємні, нераз безпідставні, обвинувачення й рекримінації, серед яких годі було ствердити в чому містилась істота спору. Це теж викликало від часу до часу знеохоту загалу до жертвенности, отже спричиняло деморалізацію. З часом треба було збирати наново розбиті сили й починати ідейну працю „від початку", при чому початок завжди виходив від табору, що гуртувався при У. Н. Союзі, а його речником був часопис „Свобода".

Серед такого зрізничкування і роздріблення української спільноти в Америці вибухла Перша Світова війна, яка висунула на перше місце питання української державности, полишаючи всі інші народні потреби на другому або й на третьому місці. Вибух війни створив такі відносини серед української громади, що від них починається другий період, який можна схарактеризувати назвою:

Б. Доба жертвенности на визволення України.

Ця доба починається з заснуванням Української Народної Ради на XIII Головній Конвенції Українського Народного Союзу в Бофало, Н. Й., у вересні 1914 р. Під контролю цієї ради, (голо-

ва Дмитро Капітула, секретар Володимир Лотоцький, касир Андрій Савка), віддано створений на конвенції „Фонд Визволення України", на який першу жертву висотою 1,000 дол. ухвалила сама конвенція, як дар від Союзу, що його вперше найменовано виразно як „Український Народний Союз". На конвенції ухвалено окрему жертву висотою 500 дол. для „Червоного Хреста, Українського Рятункового Комітету", що повстав уже в Відні, після того як галицький український крайовий провід, відступаючи перед наїздом царських російських військ, переніс свій осідок зі Львова до столиці Австрійської монархії. Акція американської У. Народної Ради охопила й інші ділянки. Вона тривала до кінця грудня 1915 р., коли то складено кінцевий звіт, що виявив суму 24.785 дол., складених на Фонд Визволення України, а окремо 978.69 дол. на Фонд Січових Стрільців. Після розподілу фондів на передбачені й непередбачені наперед цілі залишилася решта 68.54 з Фонду Визволення України й 78.69 з Фонду Січових Стрільців. Ці гроші передано ново повсталій в 1915 р. Федерації Українців у Злучених Державах.

Збірка на Фонд Визволення України на ділі була менша на 10.000 дол. тому, що вона охоплювала жертву нюйорського тижневика „Крісчієн Геральд", яку виєднав д-р Семен Демидчук, що саме в тому часі приїхав до Америки, як делегат Загальної Української Ради з Відня і запросив до участи в нараді з „Кр. Геральдом" Михайла Угорчака, члена екзекутиви У. Н. Ради. Ця жертва була призначена і вислана до Українського Ратункового Комітету через американську амбасаду у Відні для галицьких воєнних втікачів, що опинилися в західніх краях Австрії. Для розподілу цієї жертви голова Українського Рятункового Комітету у Відні, пос. Юліян Романчук, зорганізував окремий рятунковий „Комітет Ню Йоркського Крісчієн Геральда" під головством посла Волод. Сінгалевича. Цей фонд, перемінений на австрійську валюту, охоплював початково 64.000 австр. корон і збільшився дальшою жертвою 16.000 кор. „К. Геральда" до висоти 80.000 корон.

Окрему допомогову акцію повів тоді Преосв. Сотер С. Ортинський, перший єпископ для гр. катол. русинів в Америці, скликаючи до Филаделфії в грудні 1914 р. „Народний Зїзд", складений з делегатів галицьких і угроруських парафій. На ньому засновано політично-допомогову „Американську Руську Народну Раду", що мала діяти під його покровом. За свідоцтвом пос.

Романчука до автора цієї статті, (в листі з дати „Парлямент 4 жовтня 1915"), переслав єп. Ортинський до жовтня 1915 р. через австрійсько-угорське міністерство закордонних справ 12.000 дол. з дорученням призначити ці гроші „для потерпівших у війні русинів монархії". Міністерство закордонних справ призначило угорському міністерству внутрішніх справ одну третину, а з прочих двох третин пішло ще 1.333 дол. не до Українського Рятункового Комітету, тільки до віденського загального рятункового комітету для воєнних втікачів.

Змагання до об'єднання жертвенности під одним проводом.

З уваги, що конкуренція в збірковій акції причинялася теж до розбіжностей у визвольних змаганнях, прийнялася серед українського загалу ідея, кинена д-ром С. Демидчуком, як делеґатом Загальної Ради з Відня, скликати Український Конґрес Американських Українців. Після довгих старань і переборення різнородних труднощів зібрався цей перший конґрес в Ню Йорку, під назвою „Український Сойм", 30 жовтня 1915 р. Він був складений з делеґатів Українського Народного Союзу й Руського Народного Союзу і з деяких інших організацій. З нього вилонилася організація під назвою Федерація Українців у Злучених Державах з д-ром Володимиром Сіменовичем, як головою, Іваном Арданом, як головою екзекутиви, Мирославом Січинським (що появився тоді в Америці) як секретарем і Семеном Ядловським, як касиром. Під контролею Федерації переводжено збірки на такі фонди: 1. Фонд Визволення України; 2. Фонд жертвам війни в Галичині й на Буковині; 3. Фонд для ранених Січових Стрільців; 4. Фонд на поміч українців, засланих на Сибір. Одначе швидко виявилося, що секретар Федерації, за спонукою інших лівих елементів намагався опанувати цілковито нову установу і господарити самовільно. Внаслідок цього, Український Народний Союз проголосив виступлення з федерації (1 листопада 1916 р.) залишаючи її разом з призбираними фондами, під виключною контролею лівих груп. Від жовтня 1915 р. до серпня 1916 р. федерація зібрала на згадані попереднью фонди 10.669 дол., а разом з пізнішими жертвами, до кінця свого існування вона зібрала разом біля 30.000 дол. Федерації не розв'язано формально, одначе вона, перепродавши свою друкарню в 1919 р. „Українському Народному Комітетові", звинула свою

діяльність, а її провідники заснували нову організацію з назвою „Оборона України". Ця „Оборона" постійно вела опозицію проти табору, в якому опинилися групи, що заступали український національний напрям.

Ці групи, після смерти єп. С. Ортинського (помер 24 березня 1916 р.) заснували 10 жовтня 1916 р. Українську Раду, складену з представників У.Н.Союзу, Провидіння й Згоди Братств (існувала в Оліфанті від 1913 до 1938 р.), вибрали на окремім з'їзді управу: о. Володимир Довгович — голова; Григорій Заячківський — секретар; Кость Кирчів — касир і проголосили, що перебирають на себе працю, визначену Українським Соймом.

При Українській Раді існували такі фонди: Народний Фонд — на адміністрацію й видавничу діяльність; Фонд Вдів і Сиріт, як жертв війни в Старому Краю; Фонд засланих на Сибір; Фонд Січових Стрільців; Фонд ім. Івана Франка.

Стараннням Української Ради, при допомозі адміністратора Української Гр. Катол. Дієцезії о. Петра Понятишина, який обняв владу після смерти єп. Ортинського, Конґрес З'єднинених Держав ухвалив так званий „Український День", тобто встановив один день для публічних збірок на вулицях американських міст на українські жертви світової війни. За проклямацією президента Вудро Вілсона призначено день 21 квітня 1917 р. на такі збірки. Їх переводили окремо прихильники Української Ради, а окремо прихильники Федерації. У. Рада дістала з тих збірок 52.246.50 дол., а Федерація 32.217.39 дол. Із своїх грошей вислала У. Рада суму 100.000 рублів (понад 19.000 дол.) на руки голови Української Центральної Ради в Києві, проф. М. Грушевського, на порятунок українським жертвам війни, а решту (понад 23.000 дол.), разом з іншими складками, У. Рада передала Українському Народному Комітетові, що повстав на з'їзді, скликанім У. Радою до Ню Йорку, 17 січня 1919 р. Головою У. Н. Комітету був обраний тоді о. Петро Понятишин, секретарем Володимир Лотоцький, касиром о. Микола Підгорецький.

З уваги, що підчас війни були перервані зв'язки з рідним краєм, У. Народний Комітет вклав решту грошей в закупно і ремонт власного дому під ч. 30 Ість 7-ма вул. в Ню Йорку і щойно після продажі цього дому (о. Володимир Лотович, ліквідатор) в 1929 р. вислано дальшу частину на втримання українських воєнних сиротинців, утримуваних гр. католицькими єпархіями в Галичині. Частина збірки з Українського Дня, що попала в руки

ГОЛОВНА УПРАВА ПРОВИДІННЯ Й РЕДАКЦІЯ „АМЕРИКИ" 31 січня 1924 р

На горі стоять (зліва до права): М. Киселиця, М. Кухта, К. Піддубчишин, — редактори: д-р С. Демидчук і А. Цурковський, П. Кирилюк, Тарас і Д. Штогрин — рек. секретар. Сидять (зліва): фін. секретар Е. Якубович, о. І. Кутський, дух. упр. о. М. Кінаш, голова о. Іван Ортинський, о. В. Держирука, Т. Каськів, О. Кульчицький

Федерації, була передана Американському Червоному Хресту на різні українські повоєнні цілі. З уваги, що Федерація не мала свого постійного органу, і послуговувалася то „Народною Волею", то своїм власним щоденником під назвою „Українська Газета" в Ню Йорку, не легко ствердити на що саме ці гроші призначено. Автім партійна боротьба за фонд з Українського Дня, прибрала непропорціональні до нього розміри. Якщо б зібрати точно всі факти й обставини з того часу, то це було б знамените підложжя до написання мініятурної епопеї в роді німецької „Пісні про скарб Нібелюнгів".

Праця У. Народного Комітету позначилася збіркою жертв для Визволення Галичини висотою 100.000 дол. і додатковою збіркою біля 10.000 дол. З цих грошей втримувано пресове бюро, висилано петиції, теж і делегацію на Мирову Конференцію в Парижі-Версалю (в складі: конгресмен Джеймс Гемил і др. Кирило Білик), скликувано з'їзди різних національностей, що мали спільну ціль з українцями, видавано брошури, журнали і книжки, між ін. д-ра Степана Рудницького „Україну" в англійському перекладі. Федерація могла повеличатися дружбою з Томою Масариком, улаштуванням маніфестації за державну незалежність України в Вашинґтоні (4 липня 1916 р.) і участю в церемоніях різнонаціональних груп, скликаних Масариком до Залі Незалежности в Филаделфії, 26 жовтня 1918 р., коли то проголошено „право до самовизначення народів'.

Після продажі своєї друкарні У. Народному Комітетові в Ню Йорку восені 1919 р. Федерація припинила свою діяльність, а її лідери створили іншу „опозиційну" організацію під назвою „Оборона України", що стояла під директивою Січинського й Миколи Цеглинського (приїхав до ЗДА в початках війни з Швайцарії).

В наслідок такої групової боротьби настав цілковитий упадок духа серед громадянства, тим більше, що тоді вже появився на овиді комуно-большевизм з своїми демагогічними й ошукаїчими закликами.

На щастя уряд Західно-Української Республіки, що мав пристановище у Відні, прислав до Америки, у травні 1921 р., свого представника в особі д-ра Лонгіна Цегельського, за яким приїхав д-р Лука Мишуга. Місія цього уряду, ведена незвичайно енергійно д-ром Мишугою, привернула знову довіря мас до української визвольної ідеї. Праця місії позначилася збіркою „По-

зички Національної Оборони", висотою понад 140.000 дол., на визволення Західно-Української Республіки.

У тому часі, в рр. 1921-23 важливу роботу виконало нюйоркське Товариство Української Молоді. За порозумінням з проф. Станіславом Дністрянським у Відні, товариство збирало і висилало жертви на утримання біля 200 українських студентів, що вчилися поза кордонами рідного краю у Празі, Відні й Берліні. Цією працею керувала з Ню Йорку управа в складі: Юрій Андрейко, Богдан Каштанюк, Григорій Герман, Евген Скоцко, Володимир Ярема, Петро Мартинюк.

Крім того це товариство допомагало в утримуванні Таємного Українського Університету у Львові.

Об'єднання Українських Організацій в Америці.

Заки д-р Мишуга виїхав до Европи (в половині травня 1923), його стараннням скликано при участи другого репрезентанта З. У. Р. д-ра О. Назарука до Филаделфії, 28 жовтня 1922 р. перший Конґрес Об'єднаних Українських Організацій в Америці, в якому взяло участь сім організацій, між ними Український Народний Союз, Провидіння, Народна Поміч, Ліга Горожан Українського роду, Січова організація й т. п. Там покликано до життя зачартероване пізніше „Об'єднання Українських Організацій" для всебічної визвольної праці і для збирання та розділювання жертв на найконечніші народні цілі. Тоді зроблено пробу „народного податку" через осередні організації, що вислали були своїх делегатів на конґрес. Об'єднання приміщено в Филаделфії до 1 червня 1929 р., а після того його перенесено до Ню Йорку, де воно втрималося до свого кінця, тобто до грудня 1939 р.

Головою Об'єднання були між ін. о. Володимир Сполітакевич, Омелян Ревюк, Микола Мурашко, а секретарем після свого повороту з Европи, став д-р Мишуга, який витримав на цьому пості до кінця, надаючи Об'єднанню напрям і директиви праці.

Ця праця була не тільки всебічна, але й найбільш успішна із усіх до того часу заснованих в ЗДА українських всенародних організацій. Для її з'ясування треба б написати окрему історію, і з неї можна б довідатися про визвольну працю не тільки в Америці, але й на рідних українських землях, бо для її підтримки йшли під контролею „Об'єднання" безупинні збірки, які пересилано з Америки до Европи. У тих часах ішла між ін. підпільна

революційна боротьба, (на цю ціль збирала жертви Організація Державного Відродження України), Польща переводила пацифікацію, Карпатська Україна проголосила свою незалежність, Західна Україна терпіла голод внаслідок елементарних нещасть, підсовєтська Україна була в обіймах голоду ще перед насадженням совєтського голоду у 1933 р. і т. п. На всі такі, як і на різні культурні цілі Об'єднання пересилало жертви, призбирані американськими українцями, яких кінцевий обрахунок проголешений останнім фінансовим секретарем, Дм. Галичином, виявив суму 367.533.83 дол. Найбільшу рубрику, мабуть, становили в списку жертв складки на „Рідну Школу", а на другому місці на українських воєнних інвалідів, серед яких окрему згадку треба присвятити збірці висотою 32.000 дол., започаткованій Українською Стрілецькою Громадою з Филаделфії, (голова д-р Володимир Галан, секретар д-р Павло Дубас), а викінченою закликами до 100-долярових жертв д-ром Мишугою, який від себе склав 500 дол.

Крім проголошуваних прилюдно складок, що впливали через „Обєднання" йшли ще збірки, складані по поодиноких місцевостях і висилані просто на якусь ціль, як на читальні, Народні Доми, бурси, економічні підприємства, на Національний Музей і т. п. Коли „Провидіння" виступило з „Об'єднання" в березні 1931 р., при ньому повстав „Американсько-Український Комітет Визволення України", а в „Народній Волі" йшли якийсь час збірки на Український Робітничий Дім, який закуплено при Площі св. Юра у Львові.

Час від часу приїздили з Европи гості до Америки з окремими місіями, а саме митрополит Андрій Шептицький (1921-22), який переводив збірки як між українцями так і неукраїнцями на сирітський захист, зібравши на цю ціль біля 23.000 дол.; Володимир Целевич (в1923 р.), на цілі Українського Горожанського Комітету у Львові; пані А. Говиковичева (в1929 р.), за жертвами на захист ім Митрополита Шептицького, а в р. 1938 пані Марія Сокіл і Антін Рудницький за жертвами на „Українську Лічницю" у Львові, на яку то ціль вони влаштували цілу низку концертів в різних містах ЗДА.

Найважливішу місію одначе сповнив у тих часах Лев Ясінчук, який як делегат Українського Педагогічного Товариства з назвою „Рідна Школа" об'їхав Америку перший раз в рр. 1928-1929. Описавши свою подорож в книжці „За океаном", ви-

даній у Львові в 1930 р. він згадує в ній про поодинокі жертви на вічах, які в ЗДА досягли 15.050.61, в Канаді 1.431.39, а „безіменні" склали 1.202.70. Друга поїздка Ясінчука в часі 50-річного ювілею „Рідної Школи" в 1931 р. принесла 11.700 дол. і вона була ведена під контролею „Об'єднання" та переведена через касу цієї організації.

Вкінці: Український Конґрес.

Об'єднання в часі другої світової війни попало під обстріл комуністів і різнородної лівої опозиції до тієї міри, що треба було припинити збірки на рідний край і присвятити працю української спільноти суто американським цілям. Серед такого настрою зібрався справжній „Перший Всеукраїнський Конґрес" у Вашинґтоні, 24 травня 1940 р., з співучастю У. Н. Союзу, Провидіння, У. Р. Союзу, Народної Помочі і солідарною прихильністю всієї української громади в Америці.

На цьому Конґресі затверджено обраний наперед Український Конґресовий Комітет і рішено продовжувати всебічну визвольну працю. Початкові збірки, проголошені 25 травня 1940 р., як „Фонд Конґресу Американських Українців" досягли висоти 3.308.50 і з цим цей „Перший Конґрес Американських Українців" мав розпочати працю. На ділі праці не розпочато, бо опозиція лівих елементів ніяк не погодилася на жадну ціль, за виїмком збірок на рекордування української пісні. Остаточно дня 2 вересня 1943 р. відбулися в Гарісбурґу, в Пенсилванії, наради Українського Конґресового Комітету, на яких явилися відпоручники: У. Н. С. — Микола Мурашко; У. Р. С. — Степан Корпан; Провидіння — Антін Цурковський; У. Народної Помочі — Василь Шабатура — як колишні члени екзекутиви У. К. К. Вони ствердили, що загальні прибутки У. К. К. виносять 9.131.23 дол. Після покриття адміністраційно-організаційних видатків сумою 5.754 дол. рештою розпоряджено так: На фонд рекордування української пісні — (Кошиць-Каськів) передано 2.426.48 дол.; збірку на фонд політичних збігців, 377.65 дол. рішено звернути жертводавцям, а кінцеву готівку 537.07 передати на американський „Нешенел Вор Фонд".

Супроти того, що з У. К. Комітету виступили вже перед тим представники У. Н. С., У. Р. С. і Провидіння, тілька сама У. Народна Поміч залишилася в У. К. К.

Згодом українське громадянство, що завжди обстоювало

необхідність позитивної народної праці для українського народу, зрозуміло, що ця праця не мусить вестися завжди всіми елементами. На підставі попереднього порозуміння між У. Н. С., Провидінням і Народною Поміччю скликано до Филаделфії 22 січня 1944 р. Другий Український Конґрес, на якому обрано Український Конґресовий Комітет у складі: Степан Шумейко — голова; Степан Курлак — фінансовий, а Богдан Катамай рекордовий секретар; Дмитро Галичин — касир. Цей конґрес поклав в основу своєї демократичної організації принимання місцевих товариств на членів У. К. К. На Конґресі вирішено відновити акцію, намічену на Першому Конґресі в Вашинґтоні, але для легшої справности праці вирішено відокремити збірки на гуманітарні цілі від політичних. Для гуманітарних збірок рішено створити окрему організацію. Виконуючи цю ухвалу, У. К. К. скликав спеціяльні наради чільних громадян на 24 червня 1944 р. до готелю Пенсилванія в Ню Йорку, на яких засновано Український Допомоговий Комітет, теперішній ЗУАДК.

Кількакратні спроби зробити підсумки усіх до рідного краю висиланих українськими іміґрантами з Америки грошей на родинні потреби, розбивалися об недостачу відповідних статистичних даних. Відомо бо було, що кожен українець, прибувши до Америки, посилав майже постійно або в листах, або через пересилкові бюра або через пошту та банки менші або більші грошеві суми чи то на хвилеву потребу своєї родини, чи на оплату довгів, чи на закупно поля, будову дому, господарських будинків, чи то на церковно-громадські цілі.

У пригоді до орієнтації для загальних обчислень таких грошових посилок може станути оповістка першого пересилкового українського бюра, п. назвою „Руський Народний Дім", зачартерований в стейті Ню Джерзі, а відкритий для приймання гроша до посилок в Джерзі Сити, Н. Дж. літом 1904 р. В оповістці стверджується, що в одному тільки місяці вересні 1904 р. через Руський Народний Дім переслано американськими українцями до родин в старому краю понад 100.000 долярів.

Коли хто хоче робити обчислення на підставі такої новинки, то хай візьме до уваги, що 1904 р. нараховувано українських іміґрантів в ЗДА на 300.000 осіб. Очевидно, що це була змінлива іміґрація, бо одні приїздили, інші виїздили. Одначе кількість українців в Америці постійно росла і їх зв'язки з рідним краєм зростали.

У „Пропам'ятній Книзі", зредагованій д-ром Л. Мишугою з нагоди сороклітнього ювілею Українського Народного Союзу в 1936 р., у статті самого редактора, п. з. „Матеріяльний вклад іміграції в Рідний Край" зроблена спроба підсумків матеріяльної допомоги упродовж 30 років. На підставі обчислень з кількох українських громад в Америці автор приходить до висновку, що українська іміграція в Америці висилала пересічно по 5 міл. дол. річно на потреби Рідного Краю, а це дає 150 міл. дол. упродовж тридцяти років.

Від видання „Пропам'ятної Книги" минуло двадцять років. У тому часі прийшли інші потреби, як особисті, так і загальні Тому й калькуляція буде інша.

ОБРАЗКИ З ЛЬОНДОНУ.

(Фейлетон поміщений в львівському „Ділі" 27 червня 1913, збережений в архіві Богдана Кравціва.)

Певно подумають читачі, що будуть мати Бедекера в перекладі на українську мову, або нове: „Дорогою в світ"; тимчасом ні одно, ні друге — бо ані не буде дат, ані дорога не стелить ся в світ, противно: се з дороги в світ. А, що дорога веде через Льондон, то варто подивитись і на се місто та на його рухливе життя.

Залізнича стація. З Plymouth сідаємо до воза III. кляси. Я був досить цікавий побачити вигоду сеї кляси, бо хочби я хотів порівнати в гадці англійські залізниці з американськими, так не міг, бо в Америці нема ані III., ані II, є лише I. А ся англійська III напричуд вигідна. Переділи малі, по обох боках не лавки, а софи до сидження або спаня, другі два боки воза на право й на ліво ограничені не стінами, а вікнами; мимоволі подорожний мусить оглядати околицю. Поїзд їде цілою силою пари, однак не чути ніякого потрясеня, ані навіть рівномірного стукоту коліс. Сього спокою не мають навіть Американці. Приїздимо о півночи до Льондону. Велика стація Педінґтон. Велика тим, що має просторі скляні галі, попід котрі заїздить нераз кільканайцять поїздів, а посеред них повно автомобілів; з воза просто на автомобіль — от англійська вигода! Оглядаю ся за ждальнями: дуже малі, ба, навіть реставрації нема, хиба буфет. Аж на другий день я приглянувся, що стація має величавий го-

тель, куди затягають подорожних. Лише треба туди дати заманитись...

З цікавости оглянув я другу стацію: така сама — але цікавійша для мене тим, що в малій ждальні повнісенько чужих людей. Зараз пізнав я їх: таки наші, але з України. Їдуть до Болівії, чи до Перу за землею, — „бо хоч в Росії є земля, але нема волі" — кажуть. Довідую ся, що вони сектанти: „Новий Ізраіль" — і тому тікають тисячі миль. А Льондонці приглядаються цікавому видовищу в тім малім таборі тай ні одному не майне через голову зблизитись до сих людий; видко вже привикли не розуміти чужинців.

Вулиця. Само собою розуміють ся, що в столиці цілого світа величезний рух — а чужинця мусить дивувати одна річ: брак трамваїв! І дійсно, їх тут не треба, бо вони заваджали би та перешкаджали би. Зате сотки автомобілевих омнібусів женуть одні за другими, ба навіть один другого переганяє: keep to the left (держись на ліво!) Між омнібусами звивають ся автомобілі, кінні фякри, панські повози з 2 льокаями, а ось тут їде леді на колесі, а там хлопець, що розвозить часописи, їде також на колесі, а для прискореня їзди вчіпив ся одною рукою автомобіля. І все те діеть ся в такім порядку, що і на гадку не прийде нікому можливість катастрофи. На перехрестях вулиць — тут щойно небезпека. Але від тогож чолісмени? В них не то шаблі, але навіть і американської палиці нема в руці. Видко, їх задача: уважати на людий і управильняти рух. І вони власне сповняють свій обовязок як найточнійше. Рукою дають знак, коли мають вози переїхати з півночи на полудне, а коли зі сходу на захід і vice versa.

На вулицях не видко дітей — як се буває в американських містах, де діти уважають вулицю за свій сьмітник. Навіть до школи ходять пішки — а не їздять на колісцятах, що їм заступають совги (лижви) — бо й се виключно американський звичай. Видко инакше вихованя тут; на всякий випадок англійські діти мають більшу пошану для старших, ніж американські. Нема також і публичних діточих городів до забави, хиба в окремім парку: Kensington Park. Впрочім бавлять ся на шкільних подвірях. Цілий Льондон схований в зелені, бо не лише перед домами є городці з цвітами, але також що кілька метрів є сквери — малі садочки з деревами та цвітами.

Є одна особливість на вулицях Льондону, а саме: малярі

і инші артисти — жебраки. Цілими днями висиджують вони на тротуарах і прикрашують иноді справді артистичними малюнками камінні плити. Є тут і краєвиди і портрети і ріжного рода орнаменти: побіч малюнку поміщають ці артисти просьби: „згадайте на нещасливого", „прийдіть каліці в поміч" і т. и., бо майже кождий з них є каліка без ноти, або без руки. Але се Си зифова праця, отсі малюнки. Прийде дощ і все позмиває; та „артисти" тим не журять ся, вони починають малювати на ново, бо й так не мають що робити.

Hyde Park. Звісний мабуть з лєктури, найбільший спацеровий парк в Льондоні, що оживляєть ся вечером. При вході площа, де панує цілковита свобода зборів під голим небом і свобода слова. Дивлю ся: 4 бесідників побіч себе і одна бесідниця, а коло них малі гуртки людей. Один бесідник протестанський священик, проповідає євангеліє. Молодий, 20-літний чоловік пописуєть ся фільософічними теориями, відповідаючи на заміти, кидані з посеред слухачів. Третий: також молодий чоловік, пропаґує також, як і священик, християнство. Четвертий говорить про робітничі справи. Коло пристаркуватої бесідниці більший гурток людий; промова на тему: чому жінкам належить ся право голосованя. З уст слухачів подуть инколи острі дотепи, на котрі бесідниця зовсім серіозно реаґує.

Побіч тих ґруп знова більша громада людий, співає набожні пісні; на переді, стоїть хоругов з написю: „християнська місія", а побіч нього таблиця з текстом пісень.

Оподалік від тих бесідників та богомільців променади. Жовніри в червоних кабатах проходжують ся як і в нас на Підвалю коло Волоської церкви. Місця забороненого в парку нема: на травниках сидять собі громадками чи парами так само і проходжують ся. Видко город для людий, а не як Львовяни для окраси стрийського парку.

Посеред парку великий став: „серпентина". Десятки човнів пливає, мужчина веслує, а на проти нього сидить женщина. Видко й за таких памятає льорд-майор Льондону і дає їм нагоду поговорити в чотири очи далеко від берега, „щоб люди не чули". Підстережуть хиба пси, котрим тут дозволена купіль і вони до неї так привикли, що пливуть і за човнами.

Вестмінстер. Ціла окрема часть міста, котра ще дотепер носить назву: місто Вестмінстер. Звісна також читачам, бо тут саме находить ся Вестмінстерський Ігуменат, себто епископальна

церков з королівськими гробами і такою скількістю памяток, що для оглядання самої церкви треба посвятити тиждень часу. Але се нехай роблять історики та артисти. Для звичайного міряннна вистарчить кілька годин, щоб побачити цілу велич сеї будівлі. Побіч, а може напроти церкви, над самою Темзою побудований чудовий твір англійської архітектонічної штуки: парлямент. Варта його оглянути і звідати — та тяжко доступити сеї чести в теперішних „жіночих" часах, коли бомби суфражеток загрожують не лише парляментови, але навіть і величавому протестанському соборови св. Павла.

Міряючи Англію американськими очима, думав я, що можна просто піти на ґалерію, як у Вашінитонськім парляменті. Але ні: полісмен спиняє. Не вільно. „А що маю робити, щоби спасти ся?" Ідіть до австрійської амбасади, нехай вам видасть карту. All right — думаю, чейже раз і наша амбасада стане в пригоді. Дістав карту з дуже чемною просьбою: До Його Достоїнства предсідателя палати послів! Австрийський амбасадор має отсим честь передати свій комплімент і припоручити пана...". Тепер зачинаєть ся дорога від Анни до Каяфи: підписуй, подавай свою адресу, спосіб, в який дістав карту і т. д. Вкінци я вже на ґалерії. Саля засідань прямокутна, довкола ґалерія. На долі нема пультів для послів, але софи по обох сторонах, уставлені амфітеатрально в пяти рядах. По середині довгий стіл, на нім богато книжок і королівський скиптр, при столі двох секретарів, а на переді на підвисшеню сидить президент; навіть столика нема перед ним. Президент і оба секретарі мають на головах перуки. Видко, треба шанувати старі форми.

Послів мало; один говорить, инші вигідно сидять та дрімають, от як в парляменті. Кількох насадило циліндри на голову, а один з першої лавки положив собі ноги на президияльнім столі.

По стороні президента на ґалерії сидять журналісти — їх саме тільки, що присутних на засіданю послів. Инших слухачів дуже мало. Жінки нема ані одної. Аж вдивляю ся на противну ґалерію — є! Але стоять за кратками, що відділяють ґалерію журналістів від коритаря. От, сердеги, мусять покутувати за свої соплемінниці. „Через бабині гелята не мож і в город заглянути" — відказують.

Льондонська твердиня. Властиво „Вежа Льондону" (Tover of London). Давна вязниця для політичних достойників, пере-

мінена тепер в арсенал та воєнний музей. Не довелось мені дотепер ніде бачити гарнійшої кріпости, як отся. Положена на березі Темзи, збудована з грубого тесаного каміння, окружена довкола ровами, котрі колись були наповнені водою, робить незвичайне вражіня. Цілі століття минали, там гинули вязні, стинано голови тих достойників, а німий свідок сих страшних сцен лишив ся дотепер. Одначе є одна мала комната, що проречисто промовляє до кождого відвідуючого сі мури. Се комната, де вязні полишили ріжні написи, виконані деколи так майстерно і з трагічним змістом, що чоловік мимоволі відчуває терпіня сих давно погибших нещасливців.

Сам музей також інтересний. Коли инші подібні музеї мучать чоловіка при оглядану то, сей навпаки — оглядаєть ся з приємністю. Ціла річ в тім, що оруже не є тут накопичене, як в инших, але покладане в ріжні форми. Так пр. є на стіні величавий цвіт з чашою, з короною, з пиляками, з листками — а все те повстало з відповідного укладу поодиноких родів оружя: карабінів, шабель, „лядштоків", пистолів і т. д. Збрую лицарів оглядаємо на моделю. Є кінь в повній збруї, а на нім лицар, ба навіть написано який, чия се збруя, — модель розуміеть ся роблений після автентичних портретів. Відразу отже маємо перед собою і фізіогномію борця і цілу його поставу — отже неначе розмовляємо з живим чоловіком.

Капелюх Наполєона. Вже третий здаєть ся. Бо о скільки собі пригадую, бачив я один у Відні, другий в Берліні, а третий в Льоідоні, але не в отсім музею, але в иншім, у нікої Madame Taussand, своячки одного з ґенералів Наполєона, котра має дуже богату колєкцию памяток по Наполєоні. Заки заїду до Львова, прийдеть ся може бачити ще один капелюх в Парижі. Видко, Наполєон припускав, що його капелюх буде колись модним, та приказав зробити стільки моделів, щоби кождий музей міг його мати. Загадочне лише, що ще в Ню Йорськім музею в Централ Парку його нема, але колись і там буде, коли лише позбирають всі части убрання Вашінґтона.

Музеї, бібліотеки в Льондоні — звісні кождому з читаня, впрочім на те є наукові публікації. Проте варто їх оглянути, як і взагалі обсервувати образки з анґлійського житя, чи то в Гайд Парку, чи де инакше; але на се потребує Анґлік часу (богато старших Льондонців ще дотепер не відвідало своїх храмів штуки), а Українець потребує на се... гроша.

У ПІДГОТОВІ ДО СКЛИКАННЯ УКРАЇНСЬКОГО СОЙМУ

(Угрупування українців і способи об'єднання в рр. 1914-16).

Від якогось часу филаделфійська і питсбурська газети почали напасливу і деколи крайно нетолерантну кампанію проти скликання Українського Сойму. Ці часописи називають цю акцію розбиванням народної єдности, а я в їх насвітленні, являюся найбільшим шкідником народної справи в Америці. Напади стають чимраз загальніші і, коли так дальше піде, вони перейдуть границі національної солідарности, а це може нанести нашій народній справі необчислену шкоду в найближчій будуччині. Нашу діяльність слідять тепер дуже пильно наші політичні прихильники, а ще більше наші противники. Коротко: ми виставлені тепер прямо на позорище. Тому кожний наш крок в політиці зроблений, для нашої справи, незвичайно важний — додатний або від'ємний.

Виходячи з такого становища, вважаю часописну полеміку за небезпечну. Я думав, що непорозуміння дадуться полагодити дорогою конференцій та переписки. Між тим бачу, що оця єдино вказана дорога не доведе до нічого і я — проти моєї волі — мушу основно обговорити властивий підклад цих непорозумінь. Як оптиміст не хочу протилежній стороні закидати злоби, зате хочу допускати, що тут заходять непорозуміння щодо самих основ народної політики.

Кожний з нас погоджується з тим, що „не пора в рідну хату вносити роздор"; навпаки - нам треба як найбільшої координації всіх народних сил. Ця засада стала в нас твердженням, на яке не треба доказу. Йде тепер ще про способи, якими ми можемо осягнути єдність, хоч би тільки на цей надзвичайний час.

Згори треба зазначити, що осягнення єдности в нас надзвичайно важке. Причина лежить у тому, що наші еміганти виростали в Старім Краю цілі століття під иншими впливами. Гніт московський в Росії, гніт польський в Галичині і гніт мадярський на Угорщині витиснув на кожній частині нашого народу окреме тавро, ба навіть різницю в мові. Особливо говірка угорських українців дуже різниться від галицької або полтавської. З тими великими різницями прибули українці з усіх трьох частин наших земель в Америку і тут поселилися побіч себе.Кожний в теорії признає, що мимо тих різниць, ми можемо всі злучитися, але пог-

ляди на способи злуки діяметрально протилежні — саме з причин тих великих різниць.

Прирляньмося отже наперед поодиноким групам наших еміґрантів.

Українці, що походять з Австрії (з Галичини й Буковини), мають уже наскрізь вироблений національний світогляд, мають зрозуміння партійного життя і до деякої міри визнаються уже на добиранні практичних засобів в національній політиці. Між буковинцями й галичанами слідні ще часом спори на релігійні теми, але ці спори не відограють ніякої ролі в загальній політиці.

Українці з Угорщини („угро-русини") — це наша п'ята Ахілля. Інтелігенція, хоч має високу освіту, перенята мадярською державною ідеологією, признається до „рускості" в такому значенні, що визнає потреби знання „угро-руської" мови для зв'язків з „простим" народом. Щойно останніми часами зрозуміли деякі угро-руські інтелігенти, що самостійний розвиток угро-руського народу не мусить бути небезпечним для мадярської державної ідеї і вони почали зближатися до народу. Зате самі угро-руські маси мають одинокий духовий ідеал, а це Грецько-Католицьку Церкву. Поза релігійні потреби їх світогляд не сягає, хоч, треба признати, що останніми роками проявився доволі сильний рух у шкільній ділянці.

Українці, що виросли під царським ярмом, мають одне бажання: скинути це ярмо. Хоч у них живе ще козацька традиція, то їхні свободолюбні змагання між більш освіченою верствою зводяться до того, щоби вибороти собі свободу в Росії. А що неволя тяжить на всіх російських народах, то вони мріють про якусь спільну акцію всіх народів проти царського режиму. Під цим оглядом вони до деякої міри інтернаціонали-доктринери. Це зрозуміле з їх точки погляду. Коли ж їм пояснити справу створення самостійної вільної України, ця ідея в них легко приймається і шляхом спільної виміни думок ми можемо з **ними** легко порозумітися, як про це свідчать факти. Щодо справ релігійних, то, хоч вони православні, вони вважають цю релігію за експозитуру царського уряду і тому їх „доктринерство" приводить їх до погляду, що кожна релігія подібна до російської державної релігії. Такий погляд дехто використовує так, що закидає „російським" українцям анархізм і інші „ізми", але не в науковім, тільки у вульгарнім значенні.

Бачимо, що ці противенства між трьома українськими

угрупуваннями дуже великі. З одної сторони є тільки церковно-релігійна ідеологія (угорські українці), з другої сторони повне нехтування релігії (російські українці). Що по одній і другій стороні багато виїмків, це не дасться заперечити.

По середині стоять австрійські українці, які вже вміють такі противенства лагодити. Практичні політики не сміють не добачувати цих скрайних противенств та їх ігнорувати. Якраз треба їж узгляднити і з ними рахуватися, якщо об'єднаня має мати вигляди на будучність.

Тепер пригляньмося, що спільного мають всі ті групи? В засаді всі три мають спільну мову, мимо різниць у говорах.

Попри мову мають поодинокі групи ще більше спільних інтересів. Так австрійські (передусім галицькі українці, бо буковинців в Америці дуже мало) і угорські українці мають спільну Грецько-Католицьку Церкву, яка вважається нашою „національною" церквою. Спільна українська література ще не промостила собі шляху на Угорську Русь, бо тільки виїмки з творів наших письменників друкуються в угро-руських часописах (напр. „Лис Микита І. Франка і деякі інші). Назва „Україна", „український" там чужа, а деякі угро-руські священики вважають українство за анархізм у вульгарнім значенні.

Отже попри мову залишається тільки спільність церкви, яка тут, в Америці, під теперішню пору називається „Грецько-Руською" Церквою .Ніхто не заперечить, що ця Грецько-Руська Церква може й повинна відограти дуже важливу ролю у зближенні галицьких і угорських українців. Колиб грецько-руський єпископ поставив собі за ціль зайнятися виключно грецько-руською церковною справою; колиб наладнав дієцезальні справи; колиб з однакою щирістю відносився до обох груп без тіни підозріння в супрематії галичан над „угорщанами" то в короткому часі — може упродовж десяти років — можнаб перевести організацію церковно-народних шкіл, у яких виховувались би діти в релігійно-народнім дусі, і поволи, через зближення одних і других і через дружне особисте співжиття, вдалось би переломити упередження угорських русинів до галичан, бо „угорщани" думають, що галичани хочуть позабирати їм маєтки, хочуть позбавити їх назви „русин" і т. п. Галицькі українці греко-католики не потребували б навіть резигнувати з назви „український" в користь угорських русинів, бо назва „руський" міститься вже в самій назві церкви: „Грецько-Руська". Це зближення може перевес-

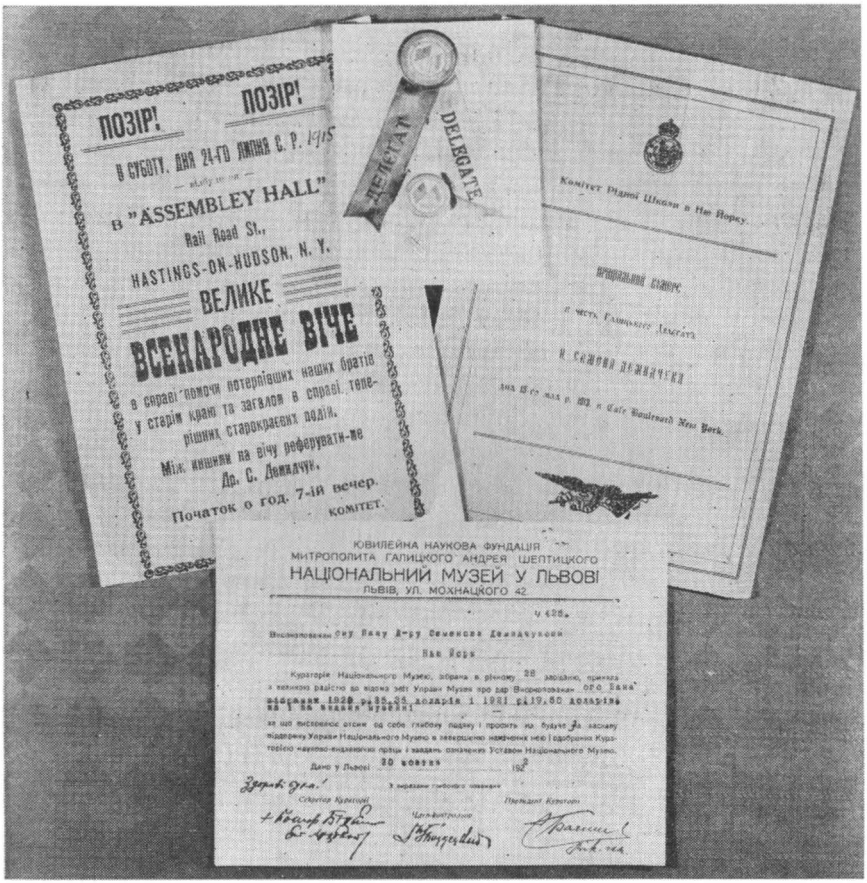

На ліво летючка про віче з 1915 р.; по середині відзнака делегатів з написом на гузику: „УКРАЇНСЬКИЙ СОЙМ — UKRAINIAN CONGRESS 1915" і жетон для учасників передсоймового походу з таким самим написом.
На право: Програма „Пращального Комерсу в честь Галицького Делегата П. Семена Демидчука" 15 мая 1913 р. в „Кафе Булеварл" (теперішньому Українському Народному Домі) Комітетом Рідної Школи в Ню Йорку.
На споді подяка Національного Музею у Львові д-рові С. Демидчукові з дня 30 жовтня 1922 за двократну збірку на музей висотою дол. 54.85. Секретар Кураторії, Еп. Луцький Йосип Боцян, додає власноручно привіт: „Здорові були!"

ти тільки єпископ, коли буде добра воля властивих чинників.

Одначе вірні „Грецько-Руської" Церкви повинні мати в національній політичній праці цілком вільну руку робити те, що вважають за відповідне.

Інакше стоїть справа у відношенні галицьких українців до російських. Цих не лучить спільність релігії. Противно, підо впливом протикатолицької агітації в Росії, багато з них мимохіть глядять з підозрінням на Грецько-Католицьку Церкву так, як угро-руські інтелігенти дивляться на українців. Тому, у поведінці з ними, треба виминати навіть підозріння, наче б хтось бажав накидати їм релігійно-національну програму. За те ми маємо з російськими українцями багато спільних інтересів: повна спільність мови, літератури і спільне змагання звільнити Україну від царського ярма. Їх інтернаціональне доктринерство щезає дуже швидко, як про це переконалися нюйорські українці хоч би тільки на останнім вічу (в жовтні 1915 р.) в справі протесту проти арештування проф. Грушевського.

Так отже зближення між угорськими й галицькими українцями можна перевести через Грецько-Руську Церкву і її церковно-політичну організацію „Американську Руську Раду", що має запевнений в статуті грецько-католицький характер. Зближення між австрійськими й російськими українцями можливе тільки на чисто національнім грунті, при допомозі світської організації, від якої ані грецько-католицькі українці, ані українське духовенство не мають причин відсуватися.

(Передрук із „Свободи ч. 112 з 1915 р. з циклю „Непорозуміння в основах").

———o———

СПРАВА АВТОНОМІЇ ЗАКАРПАТТЯ.
(З львівського щоденника „Діло" з 5 листопада 1932 р.)

У часі европейської війни йшли в Америці такі події,що мали вплив на історію Европи. Такою подією,, що дотикає між іншим українського народу як цілости, була концепція автономії для Підкарпатської Руси. Американська імміграція „угорських Русинів" зорганізувала в часі війни свою „Американську Народню Раду Русинів" та проголосила, що вона представляє пів міліона народу. Як президент Вилсон проголосив своїх славних „14 точок", то це припало до вподоби і цій Народній Раді і вона на свому засіданні 23-го липня 1918 р. перевела таку резолюцію: „1. Що Підкарпатські Русини мають дістати повну незалежність. А якби це було неможливе, тоді 2. Підкарпатські Русини мають

злучитися зі своїми братами галицькими й буковинськими. А якби й це не було можливе, тоді 3. мають дістати автономію".

Відповідно до цього рішення передано особисто президентові Вилсонови меморандум з 21. жовтня 1918 р. Він заявив делеґатам, що два перші бажання непрактичні й аліянти (західні держави) нерадо на них будуть дивитися. Тоді Григорій Жатковичґ голова делеґації, за порозумінням А. Н. Ради зосередив свої змагання до автономії.

Рівнобіжно з окремими заходами поодиноких національних ґруп створилася під опікою американського федерального правительства так звана Середньо-Европейська Унія з осідком у Філядельфії, а опісля у Вашинґтоні. До цієї Унії увійшли представники таких національних ґруп: Чехословаків, Поляків, Югословян, Українців, Литовців, Румунів, частина Греків та Італійців, Вірмен, Альбанців, єрусалимських Жидів. Щодо Українців, то з огляду на те, що існувала тоді українська держава, представники національних ґруп, отже Українського Народнього Комітету, не поробили заходів, щоби приступити до цієї організації, а зате орґанізація лівих, Федерація Українців у Злучених Державах, постаралася увійти до цієї Унії. До неї приняли також і Прикарпатських Русинів дня 23. жовтня 1919 р. і разом усі ґрупи відбули спільний конґрес у Галі Незалежности у Філядельфії і там дня 26. жовтня оголосили декляращю на взір деклярації американської незалежности. У цій деклярації було сказано між ін.: „Ми... в імени наших братів дома оцим торжественно заявляємо, що віддаємо всі наші засоби й народи у руки наших союзників (аліянтів) для використання їх проти наших ворогів, як також на те, щоби весь світ знав, що ми маємо на увазі есенціональні доктрини, які містяться в конституціях, що мають бути приняті народами наших держав незалежних..." і т.п. Між принципами замітні такі: правительства дістають владу від народу, яким кермують; не сміє бути тайної дипльоматії і, що „ті засади мають бути заінкорпоровані в орґанічний закон, якогонебудь правительства, створеного нашими відносними народами.

В імені Чехословаків підписав цю заяву Т. Ґ. Масарик (котрий був президентом цієї Унії), від Поляків Падеревський, від „Угрорусинів" Григорій Жатковичґ а Українців представляли Мирослав Січинський та Микола Ціглинський.

Делеґат „Угрорусинів" конферував з Масариком у справі федерації Підкарпатської Руси з Чехословакією, а Масарик на це

заявив, що як „Русини рішаться прилучитись до Чехословаччини, то вони будуть мати автономний „стейт" (країну). На підставі таких переговорів і обіцянок Ам. Нар. Рада „Русинів" зійшлася в Скрентоні, в стейті Пенсильвенія, дня 12 листопада і приняла таку резолюцію: „Щоби Русини з найширшими самостійними правами як стейт, на федеративній основі злучилися з Чехословацькою демократичною Республикою, але під умовою, що до нашої країни мають належати всі первісні угро-рускі столиці: Спіш, Фарин, Земплин, Абауй, Гемер, Баршоґ, Унґ, Угоча, Берег і Мармарош". Коли цю резолюцію передали Масарикові, він сказав, що її треба ще від Нар. Ради вислати на мирову конференцію до Парижа. Жаткович хотів бути певним, що робить усе згідно з волею свого загалу і тому в осені 1918 року Народна Рада на його домагання піддала під голосування американських „угро-руських" орґанізацій справу будучої приналежности Підкарпатської Руси. Це був так званий плебісцит, який виказав такий вислід:

За злукою з Чехословаччиною заявилося 67 проц. голосуючих, за злукою з Україною 28 проц. голосуючих, за злукою з Росією менче як 1 проц., такий самий відсоток заявився за злукою з Мадярщиною і Галичиною.

МАТЕРІЯЛИ ДО ІСТОРІЇ НАРОДНОЇ ПРАЦІ УКРАЇНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ В НЮ ЙОРКУ.

Звіт секретаря на річному зібранні делеґатів Центрального Комітету Українських Національних Товариств міста Ню Йорку, в четвер, 19. березня 1936 р., в Українському Народному Домі. 217-19 Іст 6-та вулиця в Ню Йорку.

Поважані Делегати й Делегатки Українських Товариств міста Ню Йорку:

Ви представляєте зорґанізоване українське громадянство Ню Йорку і тому повинні знати й видати вашу опінію про діяльність і завдання осередньої організації тих товариств, отже Центрального Комітету.

Пригадую, що теперішній Уряд перебрав на себе обов'язки в четвер 28. березня 1935 р. Уряд складений так: голова — адвокат Михайло Родик; заступник голови — Петро Сокальчук, секретар — д-р Семен Демидчук, фінансовий секретар — Іван

Уряд Тов. „Дністер", відд. 361 У. Н. Союзу в 19.8 р.

Сидять зправа до ліва: Д-р Семен Демидчук, Микола Левкович, Мартин Малетич, Володимир Павлів, Іван Шамен, Петро Кучма, Ілля Гузар..

Стоять зправа Степан Валович, Юрій Лібович, Степан Левків, Іван Галичин, Іван Свистун, Микола Гаврилко, Дмитро Савицький, Никола Поліщук.

Галичин, касир — Микола Шуст. Контроля: Ілля Гузар, Іван Чачуна, Іван Жовнір. Цей останній не приходив на засідання впродовж останнього півроку, всі інші приходили, наскільки могли. Фінансовий і рекордовий секретарі, касир і п. Гузар не опустили ні одного засідання.

Засідань Уряду разом із Контрольною Комісією було 15; спеціяльних зібрань усіх делегатів 2, конференцій делегатів з іншими організаціями було 2, спільних засідань Уряду з урядами інших товариств 4. Разом усіх зібрань і нарад 23, а сьогоднішні, Річні Збори, 24-ті. Це значить, що пересічно було по два зібрання кожного місяця впродовж одного року. Центральний Комітет провадив свою працю, а крім того окремо виконували різні завдання: голова, касир, фін. секретар, деякі делегати, і, розуміється, само собою — організаційний секретар.

Упродовж адміністраційного року пророблено таку роботу:

1. Національні свята: а). Листопадове свято — 3. листопада 1935; б). Свято Соборности Українських Земель (святочна академія) 22 січня 1936 р.; в). Свято в честь Шевченка, 1. березня 1936 р.

Листопадове свято позначилося новістю, а саме: продавано блаватки перед церквами, в одному тижні через дві неділі, перед днем Листопадового Свята, в користь Інвалідів Української Галицкої Армії. Друга новість це була переміна способу святкування Свята Соборности, а саме: замість концерту влаштовано академію, бо здавна можна було завважити малу участь публіки на Святі Соборности. Свята Шевченка святковано на давний лад з такою зміною, що не було виступу хору, а програму виповнено сольовими продукціями.

2. Свято Коляди на Рідну Школу в Рідному Краю було сполучене з „Ярмарком" дня 12 січня. Продано різні предмети, дарувані чи то товариствами, чи одиницями. Ярмарок мав бути закінчений 9 лютого, але громада не явилася. Услуги віддали: орхестра М. Гайворонського, Народний Дім дав залю даром, п. Андрій Дубас талановито переводив ліцитацію різних предметів. Хто з бизнесменів дав речі даром — було проголошено.
3. На народні цілі в Рідному Краю вислано такі пожертви: На Інвалідів УГА із Листопадового Свята дол. 182.26; з нагоди Коляди на Рідну Школу збірки дол. 528.74 — разом дол. 711.00. Багато грошей з коляди на Ріну Школу ще не перебрано від

товариств, може вони схотять переслати їх через Центральний Комітет.

4. Спільний Протестаційний Комітет з Організацією ОДВУ (Державного Відродження України) складено з нагоди проголошення висліду Варшавського процесу і скликано віче до „Купер Юніон Голл" на 23 лютого 1936 р.

5. Видано друки: летючки із закликом на Листопадове Свято; програму Листопадового Свята; летючку із зазивом до Свята Коляди; велику картку з закликом до участі в святі Т. Шевченка; окремо старанням Протестаційного Комітету, видано по-українськи летючку, і допис („ріліс") до американської англомовної преси. Видано теж обіжник до товариств з закликом до організованої праці під керівництвом Центрального Комітету, з датою 1 травня 1935 р.

6. Упорядковано давні справи, недокінчені на попередніх Річних Зборах: а). вирівняно рахунки з попереднім головою, п. Андрієм Бораком; б). після тричвертих року відобрано книги протоколів і інших записок від попереднього секретаря, п. Витрикуша; в). устійнено кількість делегатів від кожного товариства, а саме по одному делегатові на 50 членів у товаристві і по одному від кожного уряду; г). перебрано працю Тимчасового Комітету Рідної Школи 20. травня 1935 р.; ґ). узгіднено питання, як найти фонди для фінансування праці Центрального Комітету, а саме: побирати 10 відсотків від прибутків з кожної імпрези Центрального Комітету (але не від збірок); д). видруковано новий наклад листового паперу з фірмою Ц. К.

7. Складено програму праці на організаційних зборах 29. травня 1935 р., в таких напрямках: а), втримати стан посідання, створений в минулому, отже святкувати звичаєм прийняті народні свята; б). поширити цей стан відповідно до потреб часу. Натугою всіх сил довести до приєднання для української ідеї втрачених наших братів, так званих „кацапів", в части лемків, що перейшли в московський табір; дальше закарпатських русинів, які не є майже в жадній організації і... „не спускати з ока можливости навернення большевиків-комуністів".

Тоді було сказано, що „все те можемо випробувати тут, на ню-йоркському ґрунті, а не на території З'єдинених Держав, бо це належить до кого іншого". в). забирати голос у виробленні прилюдної опінії шляхом так званого „опен форум" — „відкритого форуму" та посилати до преси в англійській мові

наші погляди на справи, зв'язані з долею українського народу; г). дбати про репрезентацію української громади в міському уряді, в стейті та в загально-американських організаціях; обговорено справу уладження українського цензу (перепису населення) для тієї цілі. ґ). Улаштовувати відчити, зразкові вечорі українського мистецтва, поширювання літератури українознавства, уладжування чайних вечорів для виховування громадянства в культурному напрямку і т. п. д). Обговорено реформу пікніків, а саме, щоб їх перемінити на змагання різнородних забавових дружин (це було на зібранні 24. липня 1935 р.).

У проводженні тієї програми **виконано таку працю:**

8. **Вислано до газет концерну Герста,** на внесок М. Родика, лист в англійській мові із признанням за його оборону винищуваного голодом українського населення в Совєтах. Лист був поміщений як фотостатична відбитка, з підписами Родика і Демидчука, в щоденнику „Ню Йорк Амерікен" з 13 травня 1935, а з різних сторін ЗДА донесли нам, що він був передрукований в інших Герстових газетах.

9. **До управи Нюйоркської Публічної Бібліотеки, а окремо** ще до її президента Франка Полка, вислано зажалення, що управа бібліотеки приймає тільки книжки большевицького видання, а з інших видавництв майже не користає. Теж вказано на аномалію, що між бібліотечними працівниками затруднені в словянському відділі майже самі комуністи. З бібліотеки прийшла відповідь, щоб наш комітет співпрацював з бібліотекою в напрямі поправлення відносин. На тому праця була припинена, бо треба було прослідити характер поодиноких працівників.

10. **У липні влаштовано спільну конференцію** з представниками демократичних горожанських організацій для наладнання спільного пляну акції, щоб добитися нашого представництва в партії. Та справа не вдалася, одначе Центральний Комітет окремим листом представив адв. Степана Ярему у делеґата Таммані Голл, Голденкранца, а, опісля, листом до п. Шнайдера, коли один і другий лідер помістили п. Ярему на своїй листі кандидатів. Знаємо, що після того С. Ярема був обраний послом до стейтової легіслатури в Олбанні, 4 листопаду 1935 р.

11. **Організація „Фолкс Фестівал Кавнсил",** серед сприятливої для нас кон'юнктури, прийняла секретаря Центрального Комітету і Українського Народного Дому, в особі д-ра С. Демид-

чука, у свій склад з правом участи з вирішним голосом при складанні програми різнонаціональних („етнічних") груп.

12. **На члена так званого** „Крайового Інституту Опіки над Іміґрантами" („Ди Нешенел Інститют оф Імміґрант Велфер"), що охоплює всі стейти і має свій осередок в „Ракефеллер Сентер" в Ню Йорку, теж серед сприятливої кон'юнктури, прийнято д-ра С. Демидчука, секретаря Центрального Комітету й Українського Народного Дому. Річне зібрання для проголошення вибору нової Дирекції згаданого Інституту відбулося в Тавн Гол Клаб при 43 вул. Тоді теж обговорювано проєкт нового федерального іміґраційного закону, а д-р Демидчук мав нагоду познайомитися на тому зібранні з комішенером іміґраційних справ у Вашиґтоні, МекКормиком, який там виголосив промову. Там теж наш секретар мав нагоду поробити особисті знайомства з іншими впливовими особами, які мають вирішний вплив на складання законопроєкту.

13. **Зладження перепису** українського населення міста Ню Йорку це важка справа. Коли видавництво Пропам'ятної Книги УНС з Джерзі Сіті звернулося до секретаря Центрального Комітету в Ню Йорку з зазивом, щоб Українська Громада в Ню Йорку подбала про написання хоч короткої історії і статистики українського населення в Ню Йорку, секретар Ц. К. піднявся того діла. Про це реферував секретар на засіданні уряду Ц. К. Треба ствердити, що для самого приготування матеріялів до написання монографії української громади Ню Йорку, секретар присвятив найменше три тижні часу на переглянення різних протоколярних книг, які зберігаються в тов. „Дністер". Після того яких три тижні день-у-день переглядав річники „Свободи" до 1914 р., відтак свій власний архів. Щойно на підставі такого матеріялу секретар зладив історію й загальний огляд української нюйоркської громади. Праця забрала найменше 60 робучих днів.

Видавництво „Пропам'ятної Книги" є того погляду, що за працю повинен заплатити Ню Йорк, отже українські товариства, об'єднані в Центральнім Комітеті, бо видавництво не має на це фондів. Тому секретар зголошує оцим претенсії до Ц. К. для зібрання якоїсь додаткової суми від українських товариств на мінімальну нагороду. Про вартість такої праці треба запитатися видавців „Пропам'ятної Книги"; автор тієї праці і так не надіється дістати повну винагороду.

14. **Акцію для приєднання лемків** веде окремий „Лемківський

Комітет" під моральним керівництвом п. Дудри, а Ц. К. підтримав справу у самому початку. Делегати „Лемківського Комітету" бували на зібраннях Ц. К. й обговорювали плян акції з секретарем Центрального Комітету.

15. Для переведення плянової праці над освідомленням т. зв. „москвофілів", карпато-росів і інших москвофілів, секретар Ц. К. вишукував упродовж 8-ми місяців різні старинні книги в різних мовах, а теж і мапи в Прилюдній Бібліотеці і нагромадив велетенський матеріял з чужих, головно старослов'янських, московських, французьких, англійських, італійських і голяндських джерел, щоб переконувати противників України про існування як самої назви, так і державної незалежности України в давних часах, а головно про величину українського племени. Цей матеріял був уже частинно друкований для полеміки із закарпаськими русинами, а вчасті переданий до друку в Пропам'ятній Книзі УНС. Секретар плянує написати книжечку в англійскій мові для поширення її між молоддю, що походить з українського роду, без огляду, чи це діти галичан, закарпатців, лемків, київлян т. ін. а, головно для тих, що збаламучені москофілами. Таким способом секретар надіється збільшити в майбутньому американську спільноту українського роду. Праця вимагає всебічної допомоги.

16. **Інших завдань** у програмі праці не було часу навіть розпочати, залишається до викінчення свято 20-річчя смерти Івана Франка, для якої то імпрези задатковано заля „Стайвезант Гайскул" на 10 травня 1936 р.

Щоб діяльність Центрального Комітету могла служити добрим прикладом для інших громад, секретар виготовляв і подавав до української преси звіти з свят та імпрез, з конференцій, із збірок, та інші дописі. Їх містили газети: „Свобода", „Америка", а дещо було друковане в львівському щоденнику „Діло", щоб підбадьорити наших земляків у Краю та переконати їх, що всі ми працюємо спільно для української ідеї, без уваги на кордони й океани. Так представляються змагання до ідеалу очима секретаря Центрального Комітету, що саме складає цей звіт. А як осудить працю громада — це виявлять Річні Збори.

Ню Йорк, 19 березня 1936 р. Підпис: Д-р Семен Демидчук, секретар Центрального Комітету Українських Національних Організацій міста Ню Йорку.

A UKRAINIAN MEMORANDUM THAT PROVOKED WRATH FROM COMMISSAR MAXIM LITVINOFF

The Booklet "Famine in Ukraine", written by Simon Demydchuk on behalf of the United Ukrainian Organizations of the United States in 1934, contains a memorandum that provoked wrath from the Foreign Commissar of the USSR, Maxim Litvinoff. Since it is one of the rare incidents that the Soviet Government paid any attention to various Ukrainian protests, it is worth while to recall this fact to the memory of the present generation.

During the course of the conversations held in Washington, D.C. in November 1933, between our President and Commissar Maxim Litvinoff, a number of memorandums were received by the State Department concerning that which is considered one of the greatest evils of the post-war, namely, the oppression and exploitation of submerged nationalities, as classically exemplified by Soviet Russia's ruthless treatment of its enslaved subject nationality-Ukraine.

One such memorandum, which can serve as an example of the others, was dispatched by the United Ukrainian Organizations of Greater New York to the President of the United States*).

The memorandum accused the Soviet Government of the following:

(1) Of continuing on even a greater scale the policy of former Tsarist Russia in combating the natural movement of the Ukrainian nation to set up its own free and independent state;

(2) Of destroying all traces of Ukrainian culture and preventing the Ukrainian learned class from pursuing its studies and researches unmolested;

(3) Of ruining the Ukrainian Church;

(4) Of forcibly shifting millions of the Ukrainian population from its native habitat in order to artificially populate the vacated areas with alien peoples;

(5) Of deliberately starving millions of its Ukrainian subjects

---

*) It was composed by the author of the booklet „Famine in Ukraine" and delivered by him personally to secretary Mc Intire at the White House during the conversation between Maxim Litvinoff and President Roosevelt on Nov. 15, 1933 in order to protest against the recognition of Soviet Russia by the United States. Miss Helen Lotowycz of Brooklyn, N. Y., who was studying in Washington, D. C., at that time, also took part in the delegation.

in order to suppress the Ukrainian aspirations for freedom and the Ukrainian opposition to the Soviet system and policies;

(6) Of hiring, through the medium of its Communistic bodies in America, common thugs for the purpose of breaking up the Ukrainian anti-Soviet demonstrations staged to present the Ukrainian cause before the American public.

All the above charges were substantiated by facts and reported in the leading press of the world.

Subsequently, this memorandum was used as a basis of a pamphlet prepared by the Ukrainian National Women's League of America, which, through the medium of the League's branches throughout the country, was brought to the attention of prominent figures in American life. One of these recipients was the Honorable Herman P. Koplemann, Congressman from the First Congressional District of Connecticut, who upon receiving the pamphlet, immediately mailed the same to Mr. Litvinoff in Moscow. Shortly afterwards, Mr. Koplemann received the following answer, dated January 3, 1934:

"I am in the receipt of your letter of the 14th inst. and thank you for drawing my attention to the Ukrainian pamphlet. There is any amount of such pamphlets full of lies circulated by counter-revolutionary organizations abroad, who specialize in the work of this kind. There is nothing left for them to do but to spread false information or to forge documents.

However, I am instructing Mr. Skvirsky in Washington to supply you with data on the real situation in Ukraine.

Yours sincerely, M. Litvinoff"

In the early part of February, Mr. Koplemann received the following letter from the Embassy of the Union of the Socialist Soviet Republics in Washington, dated February 3rd:

"My dear Representative Koplemann:

Commissar Litvinoff has forwarded to me your inquiry in regard to a pamphlet ostensibly published by the "Ukrainian National Women's League of America." In effect these anonymous ladies (I use the word anonymous because no name or address is given in the pamphlet) accuse the Soviet Government of deliberately killing off the population of the Ukraine".

The letter then proceeds to disqualify the allegations of the pamphlet, trying to present each fact upside down. As a sample

of the tenor of Mr. Skvirsky's answer, it is enough to read its conclusion as follows:

"The pamphlet quotes"—says Mr. Skvirsky—"The Ukrainian Daily Dilo" published in Lemberg "in the western part of the Ukraine" as authority for the statement that six million Ukrainians had starved to death. Here apparently we have a newspaper published in the Ukraine itself apparently admitting this horrible fact. Unfortunately, however, the pamphlet is a little misleading. Lemberg, as you can readily see from any standard atlas, is not in Ukraine at all, but in Poland. The "Dilo" is not a Ukrainian publication. It is an organ issued by an emigre group in Poland by former feudal landlords of the Ukraine, now living abroad. The question is whether one should credit this emigre source or credit the two American newspaper men, representing respectively the N. Y. Times and Associated Press, who made a personal inspection of the territory in question.

Sincerely yours, B. Skvirsky, Counsellor of the Embassy".

The statements of both Soviet dignitaries received the following treatment from Mr. Demydchuk, former Staff member of "Dilo" and author of the booklet "Famine in Ukraine" (abbreviated):

"The letters of Mr. Litvinoff and Mr. Skvirsky must necessarily be considered as official documents of the Soviet Government. They summarily and in some detail, deny the existence of any hunger in Ukraine, brand as lies all news concerning it, and designate all such memorandums and pamphlets as those mentioned above as anti-revolutionary propaganda. No attempt is made to answer other charges of the indictment as made in the United Ukrainian Organizations' memorandum, athough in the very opening of his letter Mr. Skvirsky glorifies the cultural work of the Soviet authorities among the Ukrainian population.

"The tenor of the two letters of Messrs Litvinoff and Skvirsky, as quoted above, lead one to suppose that Ukraine, under Soviet Russia, is a paradise for the Ukrainian people, and that only some bourgeois anti-revolutionary elements have nothing else to do but to stir trouble and combat the Soviets with all the nefarious means at their disposal, especially by disseminating "lies" about the innocent and benevolent Soviet Government.

"Taking both letters from their official sources as a measure of the truthfulness of the Soviet statements concerning the Ukrainian nation and its movement for independence, we wish to call the reader's

attention to the statement made in Skvirsky's letter concerning the Ukrainian newspaper "Dilo" in Lviw (Lemberg), capital of Western Ukraine.

The letter avers that "Dilo" is not a Ukrainian publication, but an organ issued by the emigre group in Poland by former feudal landlords in Ukraine. And to add weight to this statement the letter even states that Lviw is not within the boundaries of the Ukrainian nation.

Both statements are not only deliberately untruthful, but ridiculous as well.

For to take the second assertion first, when, in March 1922 the Soviet Government concluded the Riga treaty with Poland by means of which the greater portion of Western Ukraine, known also as Eastern Galicia, was alloted to Poland, the Soviet Government was a most active defender of the Ukrainian province, on the ground that it belonged to Ukraine.

"Now coming to the matter of the Ukrainian newspaper "Dilo". This Ukrainian daily has been in existence for the past 55 years, and was founded by a group of Ukrainian patriots at the time when the word Bolsheviki was not even known. "Dilo" is the leading Ukrainian democratic newspaper in Western Ukraine, and at no time has it been supported or subsidized by any group of feudal landlords. As a matter of fact, "Dilo" has continually waged an unremitting battle against these so-called feudal landlords.

"We herewith solemnly declare, that if "Dilo" is not a Ukrainian newspaper then there is no Ukrainian nation, no Ukrainian race nor movement for independence at all".

INTRODUCTION TO „UCRAINICA IN AMERICA"

The national independence of Carpatho-Ukraine, proclaimed in March 1939, evoked an immediate response here in America. The name of the small, scarcely known, mountainous province was on everybody's tongue, friend or foe alike. Overnight, it seemed, its various artificial names disappeared, such as Hungarian Subcarpathia, Czechoslovak Ruthenia, or Carpatho-Russia—a perversion of Podkarpatska Rus. In their place there appeared on the maps and in print its correct name—Carpatho-Ukraine, which of itself served to remind the people that Carpatho-Ukraine is but a part of a great Ukraine, inhabited by some forty-five million Ukrainian people.

The present-day Ukrainian generation, born and raised before World War I (1914-1918), still bears on its shoulders the yoke of national enslavement which has been the sad fate of Ukraine for so many centuries, excepting, of course, the few brief periods of national independence, as that of the post-World War I Ukrainian National Republic. One aspect of this national enslavement of the Ukrainian people before the last war was the difficulty they had then in being called by their proper ethnical name, Ukrainians, for that name was usually banned by their misrulers. As a result a Ukrainian immigrant upon his arrival in this country encountered much trouble in explaining his ethnic origin or cultural heritage. Thus he was simply treated as a being without a country or nationality and often became a subject of ridicule and contempt. Very often, too, his religious beliefs were taken as a mark of his nationality, and in this way there are many Ukrainian Americans even today who because of their Greek Catholic or Greek Orthodox faith are called— Greeks. Then those Ukrainian immigrants from Tsarist Russia who upon inquiry replied that they were Russky-Pravoslavny, immediately became dubbed as Russian-Orthodox. Naturally, nationals from other countries could not understand, or perhaps did not care to understand the plight of the Ukrainian immigrant in this respect, and so they were not sparing in giving him various uncomplimentary nicknames.

A still more discouraging effect of this phenomena was its bad influence upon the American-born children of the Ukrainian immigrant. Denied as he had been in the old country an opportunity of getting an education, persecuted on account of his nationality, swayed by the propaganda of his misrulers, and naturally lacking, at that stage of his advent here, a working knowledge of English, the Ukrainian immigrant was hardly able to explain to his American-born children the intricate situation in his native Ukraine, with the result that in some cases he became often secretely despised by them. Moreover, his sons and daughters were unable to satisfy the inquiries of their school teachers concerning their national origin and cultural heritage, while the teachers themselves found it difficult to understand how it was that some small Slovenian nationality and its culture were quite well known here, and appeared in the various books on Europe, while nothing was heard or seen about the great forty-five million Ukrainian nation, which was not even recognized as such.

Still another difficulty besetting the Ukrainian immigrant and

his American-born children in their early attempts to make themselves known here concerning their national origin and culture, was the lack of printed material in English on the subject.

This series of articles, will have as its object the illumination of those factors which were largely responsible for the fact that American writers and publishers, with a few exceptions, have for more than a half a century been silent not only about the activities of the Ukrainian people but in many cases about the very existence of the Ukrainians as a separate ethnic group.

WORLD-WIDE CAMPAIGN AGAINST AN ENSLAVED PEOPLE

In his letter from Rome, dated January 31, 1889, P. A. Valuyev wrote A. E. Timashev, Secretary of the Interior of the Russian Empire, the following: "The Censor's Offices and consequently the Press Department have been functioning either under my supervision or under my instruction."

Who was this Mr. Valuyev? He was no other person than the infamous predecessor of A. E. Timashev in the office of the Secretary of the Interior in St. Petersburg from 1863 to 1868. Together with his friend Michael Katkov, editor of the Russian Herald ("Russkij Viestnik") and the Moscow News ("Moskovskiya Viedomosti") he preached the doctrine of suppression of all non-Russian nationalities in the great empire composed of various races. Since outside the Russian race itself the Ukrainian race was the most numerous, he hated it the most. On July 20, 1863 he sent to his subordinates the notorious secret instruction not to pass any religious or school books in the Ukrainian (in his terminology "Little Russian") language without first consulting him on the alleged ground that there "never has been, does not exist and never can exist" a Ukrainian language.

The death of the great Ukrainian poet Taras Shevchenko (March 10, 1861) gave occasion to his followers for closer scrutiny of his fiery words:

"Bury me, be down with me;
Rise and break your chains!"

However they became aware of the impossibility of any political action under the circumstances and devoted themselves to strictly scientific and cultural work. They established in Kiev the Southwestern Branch of the Imperial Geographical Society with the object of

collecting ethnographical material on Ukraine. They succeeded in amassing and publishing a great volume of folklore and in summoning an Archeological Congress at Kiev in 1874. The followers of Valuyev considered this work as a challenge to their totalitarian empire and prepared an anti-Ukrainian act in the form of an Imperial decree ("Ukaz"). It subsequently appeared on May 18, 1876 with the following provisions:

No book in the Ukrainian ("Little Russian") language can be imported from abroad; no books in Ukrainian—not even the works of music—can be passed by the Censor's Office in the Russian Empire with the exception of historical documents and fiction and these only in Russian orthography.

The decree in fact did away with the use of the Ukrainian language in public life. No Ukrainian speeches could be delivered. No Ukrainian sermons could be preached and no schools or even scientific societies could avail themselves of the Ukrainian language. In 1881 the decree was modified to the extent that a special permit of the Governor General of Kiev allowed printing of lexicons and theatrical works. Also by a special permit of the same authority Ukrainian theatrical performances were allowed in addition to Russian dramas.

The decree of 1876 was strictly applied on the territory of Ukraine until the post-revolutionary Manifesto of October 17, 1905. For fifty years the „Ukaz" of 1776 supresed the development of Ukrainian culture and of the entire Ukrainian race, at a time when the whole world was bubbling with new spiritual ideas and all the various natios of the world raced in competition to outdo each other.

Only a small portion of the then 30 million strong Ukrainian race. the approximately 4 million Ukrainians in Galicia and in Bukovina remaining under Austrian rule, were able to produce some cultural values under the most adverse conditions.

In an attempt to justify the promulgation of the barbaric decree banning the use of the Ukrainian language, Russian officials declared that they were compelled to take this step because the Ukrainian movement was under the influence of the Polish revolutionaries. This, of course, was not true. Moreover, the use of the Polish language was not forbidden in Russia with the suppression of the Polish revolution in 1863.

The agents of Russian government then started a Russophile, anti-Ukrainian propaganda even in the Austrian part of Ukraine, ridiculing the Ukrainian aspirations for cultural and racial indepen-

dence and slandering it as either German or Polish intrigue. This Russophile propaganda was not without considerable results, as eventually one Ukrainian group, the so-called Muscophiles, openly proclaimed its hatred for everything Ukrainian.

RUSSOPHILE PROPAGANDA

The Russophile propaganda found strong support among the Poles. Having in their hands the government of the Austrian province of Galicia, populated in the eastern part by Ukrainians, the Poles considered it to be their patriotic duty to use their official position to hinder the Ukrainian movement and to check the development of Ukrainian nationality. They hoped in this way to increase the political might of the Polish people. Thus, even outside of Russia, the Czarist government was to a great extent successful in hindering the progress of Ukrainian cultural and national development.

It would require a special study to explain all the details of these nefarious anti-Ukrainian activities. It is sufficient to state that every possible opportunity was utilized to harm the Ukrainian movement, and the most reprehensible means in this either open or undercover war were employed to weaken Ukrainian resistance in Austria and to compromise the Ukrainian cause.

It cannot be denied that such unholy conspiratorial work of the Russian imperial might, inside and outside Russia, gradually undermined the strength and efficiency of the Ukrainian people as a whole. This was the reason for the diminishing interest of the outside world in Ukrainian life or even in the very existence of the Ukrainian nation as a separate ethnic entity. By and by, the historical name of Ukraine began to disappear from books, periodicals, newspapers and maps, and new names for the Ukrainian territory and its population were gradually imposed over the old. These new names were of such a variety, that even people sympathetic to the cause of enslaved nations were led astray. To emerge out of the confusion caused by this mixture of names, they were compelled to accept the official names of the provinces in which the Ukrainians were living as a means of denoting their ethnic origin. Among such names were Galicians, Bukovinians, Hunks (Hungarians) and Malo-Russians. Such an attitude towards the Ukrainian people was also fostered by those Russophile elements (Muscophiles) which emigrated from Ukraine and which continued their poisonous propaganda in foreign

lands. It is needless to remind one that in this work they were helped even in free America by the rich treasury of imperial Russia.

THE UKRAINIAN NAME IN AMERICA PRIOR TO TSARIST INTRIGUES

As long as Ukrainian cultural life and national activities in general were tolerated in Ukraine under the tsarist Russian government, they were recorded in American books and periodicals without any bias.

In geography and history books of that time articles about the Ukrainian Kozak State appear in a surprisingly great profusion. In them the cultural value and strength of the Ukrainian people are not underestimated. It would require an enormous amount of work, and still more time, to examine in various American libraries a century-old treasury of books and magazines to bring to the public light all the articles, statements or notes on the Ukrainian question as evidence of its importance then. Until now, research in this field has been very limited, unsystematic, and done by amateurs without professional prepartion and without any financial backing. Hence, for example, the dificult task of searching for American source materials about the Ukraine and its Kozaks as the once famous bulwark of Christianity against the onslaught of Asiatics, still awaits not only c o m p e t e n t scholars but also sufficient financial outlay.

In my diletante work, of necessity I limit myself to bringing to the surface only some samples of the great and yet little known material on Ukraine in American libraries. These samples, however, will suffice to demonstrate the extent to which the American public at large was once interested in the Ukrainian people and their land.

(Reprinted from the Ukrainian Weekly, 1943.)

ЧАСТИНА III.

КАРТИНИ З ЩОДЕННОГО ЖИТТЯ

ШПИТАЛЬНА ДОГЛЯДАЧКА НОРЗІВНА

(Присвята моїй Дружині Марії)*

Заболіло в мене горло. Я так захрип, що не міг говорити. Мені здавалося, що я настільки знаю гігієну, що можу без лікаря обійтися. Та, на диво, хрипка не меншала,а то й змагалася. Я почав побоюватися, що це горляні сухоти. Тому то, переходячи біля тридцятої вулиці в Ню Йорку і побачивши невідому мені досі клініку на недуги горла, ух та носа, без вагання зайшов туди, що б провірити, яка в мене недуга.

Старша доглядачка — „мед-сестра" — ,що приймає на вступі пацієнтів, казала покликати „Мисс Норзівна" — доглядачку від горляного відділу. Щойно тепер я завважав, що це приватна клініка кількох лікарів і тому кожен відділ має свою окрему службу. Вернутися я вже не міг, хоч і боявся великої заплати за лікування. Крім того мене незвичайно здивувало ім:я „Норзівна". Я думав, що це „Морозівна", тільки не дочув добре. На всякий випадок я був переконаний, що це українське ім'я і хотів залишитися та заризикувати високою заплатою.

За хвилину ввійшла струнка, з повним обличчям, бльондинка з синіми очима і завела мене до відділу горляних недуг. Почала записувати особисті вісті, як ім'я, мешкання, причину недуги і т. п. вступні інформації. Я завважав, що почерк її письма не такий, як звичайно буває в дівчат, що покінчили американські школи. Тепер я впевнився, що це „наша" дівчина: Та ж я виразно чув закінчення її імені на „івна",отже яка інша може бути?

Я відважився перервати дальші відповіді і поставив до неї питання по українськи: „Коли прийде доктор?". Моя сміліть увінчалася успіхом. Дівчина вдивлялася хвилину в моє обличчя, а після того рівним спокійним голосом відповіла моєю рідною мовою: „За пів години". Сказавши це, вона ставила чергові питання так, наче б нічого не сталося.

* З циклю „З життя в Ню Йорку" 1935 писаного для „Америки".

Цього я вже не міг видержати. Бо, що б українська дівчина, зустрівши в чужині українця-пацієнта, не зацікавилася своїм земляком, це було для мене неймовірне. Як можна так панувати над собою — дивувався я.

Користаючи з того, що лікар мав прийти за пів години, я хотів конечно довідатися від доглядачки, хто вона така. На моє питання, чи вона українка, відповіла „так"; чи походить з Галичини, сказала теж нехотячи „так"; а на питання з якого повіту-вже не відповіла. Почала говорити про погоду. Я зрозумів, що „Морозівна" щось притаює й тому не хоче розговоритись. Я замовк і звернув свою увагу на образ на стіні. Аж така моя поведінка спонукала її до розмови. Вона почала випитувати мене про мої справи, а я не мав причини щонебудь притаювати. Тоді щойно розв'язався її язик.

Так, це наша землячка. Має покінчені семінаріяльні студії, була рік учителькою. Як прийшла українсько-польська війна, її арештували, посадили на місяць до в'язниці, потім вислали до табору інтернованих аж до Вадовіц коло Кракова. Вийшовши з табору, не могла дістати посади в Галичині, а до Польщі, під Варшаву, не хотіла йти. Тоді рішилася залишити рідний край.

Мала в Америці тету і та прислала їй корабельну карту. На дорогу взяла з собою кілька адрес українських установ і деяких осіб її знайомих ще з краю і з тим усім добилася до країни багацтва.

Тітка радо повитала її на вступі й добре погостила. Нашу землячку здивувало американське багацтво. Але вже наступного дня тітка сказала їй, що треба йти до роботи й відробити „шифкарту". Але де йти до роботи? — Очевидно, до фабрики.

Навчена до твердого життя у в'язниці й таборі, наша вчителька закусила зуби й послухала тітки. Рішила відробити шифкарту. Та незабаром заболіло її горло, мусіла йти на операцію. Тітка згодилася, хоч і нерадо, заплатити за операцію. Після операції треба було трохи відпочати. Землячка почала шукати за українським громадянством.

Раз оголошено баль в малій підміській громаді. Старокраєва учителька зраділа, що знайде якесь товариство в Новім Світі: Це ж баль! В краю молоді хлопці й дівчата місяцями наперед вижидали забави, що б потанцювати й забавитися.

Прийшла на баль з тіткою. При вступі комітетовий, з великою відзнакою на грудях, продав карту вступу — „тикет", а

негайно приступив другий, що ледви міг вдержатися на ногах, і запровадив через кімнату з барою до залі на заді. Там уже йшов „баль": На середині залі крутилися малі діти, по боках, під стінами сиділи старші в повному одязі, а в однім кутку якась старша жінка „смалила по обличчі" якогось мужчину, що хитався на ногах. На кінець ще сильно потрясла ним за плечі і посадила на ослоні. Нікого це не дивувало, а кілька молодих пар крутилися в других кутах доволі просторої залі. Землячка сіла в товаристві тітки і ждала, чи хто не запросить її до танцю. Так „петрушкувала" з годину. Обиджена й завстиджена вийшла з балю.

За кілька днів відшукала свого знайомого приятеля, що приїхав в Америку раніше. Це був хлопець, мав якусь крайову освіту і працював уже при одній українській установі в Америці. Розбалакалася з ним. Ніколи в житті не чула вона, що б вороги українського народу так висловлювалися про українських провідних людей, як оцей хлопець. Для цього молодого чоловіка не існували жадні народні святощі. У його серці не тільки не було любови до свого рідного, але якась просто незрозуміла їдь до своїх земляків.

„Нова американка" назвала цього хлопця „українцем із змиїним серцем" і покінчила з ним на першій розмові. Зрозуміла, що серед рідної громади не зможе жити. До неймовірности скупа тітка, некультурність балевої публіки, гадюче серце в молодого хлопця — все те забагато для молодої дівчини в країні волі, після того, як вона виросла серед українського громадянства в рідному краю. До Галичини не мала вже як вертатися, бо загородила собі там дорогу до якогонебудь становища. У тітки не було що робити. Треба було напружити мозок за чимсь іншим.

Пригадала собі на шпиталь, де піддалася операції. Бачила там доглядачки „норски". Рішилася спробувати щастя. Одержала потрібні інформації, вступила на курс шпитальних доглядачок, відбула початкову практику, тепер працює в оцій приватній клініці. З дому має ім'я, що за українською граматикою в дівчини кінчиться на „івна". Не хотіла закривати свого походженя, але її товаришки в клініці не могли її справжнього імені належно вимовити. Тому перевела комбінацію: „Доглядачка-івна" але з англійщену: „Норз-івна". Отже тепер її кличуть фаховим словом з додатком українського закінчення: Норзівна. Вона працює сумлінно, має признання від установи.

Чи не був би вже час тепер зайти між українську громаду — відважився я запитатися.

— Ще ні — відповідає Норзівна. Боюся, що втрачу українське серце. А мені так бажалось би любити свій нарід і щось для нього придбати. Тому кожного вечора, коли йду спати, додаю до своїх щоденних молитов ще й вірш нашого Батька Тараса:

„А чистих серцем — коло їх
Постав Ти ангелів своїх,
Щоб чистоту їх берегли"

І вдалося вам зберегти чисте українське серце на чужині? — питаюся, збентежений побожністю дівчини.

— Так удалося. Ось глядіть!

По тих словах відчинила свого столика і показала мені щоденник „Діло" зі Львова. Потім витягнула коверту, в якій находилися дбайливо збережені посвідки на висилані нею гроші на будову Українського Щпиталю у Львові.

ІЗ „ЩОДЕННИКА"

25 червня 1943 р.

• Виряджаємо сина на службу Дядькові Семові.

Мій первородний син Василь, називаний родиною „Базьо", відійшов сьогодні добровільно, за моєю згодою, щоб сповнити свою повинність як моряк у службу Дядька Сема.

Від початку війни хлопець був непосидючий. Він хотів навіть залишити свій останній піврік студій у середній школі — „гайскул" — і вступити як доброволець до армії. Його мамі ледви вдалося стримати його від цього нерозважного кроку.

Після шкільного попису „градюейшен", 30 січня 1943 р. він виждав закінчення свого 18 року життя, що припадало в квітні. Негайно після осягнення свойого військового віку він зголосився до Департаменту Флоти на службу як летунський кадет і його прийняли. Коли зближився день його „нарокування", йому прислали повідомлення зголоситися до кінцевої провірки здоров'я, але його відкинули під замітом можливого запалення сліпої кишки. Негайно після того він вніс прохання на прийняття його до торговельної маринарки ЗДА. Я підписав вимаганий батьківський дозвіл і його прийняли безпроволочно.

Родинна фотознимка з черня 1943 р. перед виїздом найстаршого сина на війну

Стоять зправа Василь, найстарший син, що служив в торговельній маринарці ЗДА. Його лист „Через Атлянтик на Середземне море", поміщений в „Ювілейнім Альманаху УНС 1894-1944"; Марія, дружина С. Д., працює в жіночих організаціях, в ЗУАДК, а від 1954 як Головна Радна УНС;

Через кілька тижнів — заки він дістав призов — його непосидючість зростала. Часом ми обоє, тобто я й моя жінка, бажали собі, що б він уже відійшов і дістався під військову дисципліну. Сьогодні наспіла ця передбачувана хвилина. У п'ятницю, 25 червня, він мав явитися в службі.

В осьмій годині ранку Василь був уже готовий. Мама приготовила відповідний сніданок. Заки ми засіли до стола всі троє — отже я, моя жінка й Василь, відмовили молитву за щасливий виїзд з дому в невідомий світ. Мати залилася слізьми. Син негодував на таку чутливість і відмовився засісти до снідання, доки мама не перестане плакати. Коли це сталося, він швидко попрощався з нами і зійшов сходами на вулицю. Ми кинулися до вікна і супроваджали його дальше очима.

Зійшовши зі сходів дому ч. 416 при 17-тій вулиці в Бруклині, Н. Й., Василь глянув щераз угору і зустрінувся з нашими поглядами. Відвернувшися, він випростувався і пішов рівним кроком вперед, не оглядаючись більше. Ми — слідкували за ним доки він не щез з овиду в сяйві раннього сонця. Ця сильветка хлопця в темних штанах і сірій сорочці, що йде на зустріч своїй невідомій долі, залишиться мені раз на завжди в пам'яті.

(Відбуваючи службу при торговельній маринарці, Василь їздив кількома наворотами у воєнну морську зону серед небезпек. У статті „З листів Американських Вояків", в Ювілейному Альманаху У. Н. Союзу з 1946 р., поміщений теж і його опис небезпек у подорожі „Через Атлантик на Середземне Море". Це, на ділі переклад листу, поміщеного в „Юкраїніян Віклі" з 13 травня 1954 р.)

Зліва: донька Софія Віра, що писала до „Юкраїніян Віклі" постійну колумну п. з. „Трівія - бай Софія" в рр. 1946-1948, була секретаркою організації „Юкраїніян Ют оф Норт Америка", в р. 1947 брала участь в курсах українознавства в Винніпегу; від 1948 р. замужня за д-ром Михайлом Луциком, інструктором дентистики в університеті в Торонто.

Сидять: син Йосип, що брав участь в Корейській війні як морський піхотинець — тепер студент Бруклинської Політехніки; виступає в групі танцюристів Вол. Бакада; донька Оленка, секретарка Української Північно-Американської Лігі Молоді (в 1953), містоголова Союзу Українських Студентів Америки — СУСТА; участниця перших курсів українознавства на Союзівці в 1954. В червні 1955 р. брала участь як заповідачка в англійській мові при започаткуванні першої української телевізійної програми Романа Мариновича в ЗДА.

Середа 22 квітня 1953.

День, у якому застукала сімдесятка.

Без найменшої уваги когонебудь, так як я собі цього бажав, прийшов сімдесятий рік мого життя. Я встав в год. 4.15 ранку, випив помаранчовий сок з сухим дріжджям, одягнувся і звичайним шляхом, при чистій весняній погоді, перейшов сімнадцятою вулицею до станції Проспект Евеню підземки, відомої як „лінія Четвертої Евеню" в Бруклині. Купивши по дорозі щоденники „Н. Й. Таймс" і „Н. Й. Геральд-Трібюн", я їх переглянув їдучи потягом, і позначив місця, які можна б використати на новинки для сьогоднішньої „Свободи".

Прибувши в год. 5.15 на станцію „Гудсон Термінал", я перейшов до потягу, що йде попід ріку Гудсон до Джерзі Сити, тобто до міста, де находиться дім У. Н. Союзу з редакцією „Свободи". Висівши на станції Ексчейндж Плейс, я пустився вулицею Монтґомері Евеню. На розі Монтґомері Евеню й Суссекс Стріт я випив на сніданок каву в ресторані грека і незабаром дійшов до редакції при 81-83 Ґренд Стріт.

Тому, що я не маю ключика до входових дверей будинку, де ще нікого в тому часі нема, я відчинив своїм ключиком пивницю, в якій міститься експедиція газети і в год. 5.40 я вже сидів при моїм редакційнім бюрку, на котрім стоїть писальна машинка. На ній написав я новинки на підставі переглянених газет. Мій відділ охопляє вісті з американськоо життя. Головні заголовки по моєму (лівому) боці газети сьогодні такі: Звернення до президента в справі зануреної нафти", а на середині шпальти: „Посадник міста Ню Йорку за заборону комуністичної паради".

В год. 6.30 увійшов співредактор Антін Драґан. Поздоровивши мене звичайним „добрийдень", він узявся якстій до праці для писання новинок з закордонного світу — бо це його ділянка. В год. 7 прийшов співробітник д-р Лука Луців, а майже водночас із ним іншими дверима співробітник Іван Куровицький, який має завдання помагати мені при писанні новинок.

В год. 7.45 прийшов головний редактор д-р Лука Мишуга, поздоровивши нас усіх звичайним у нього голосним „добрий день".

Коли новинки були готові — а сьогодні я покінчив їх раніше тому, що привіз з собою майже половину матеріялу,

ФОТОЗНИМКА В РЕДАКЦІЇ „СВОБОДИ", в лютім, 1953 р.
зліва до права стоять: Іван Куровицький, д-р Лука Луців, д-р Семен Демидчук, Василь Чапленко (ред. недільного додатку до „Свободи"), д-р Лука Мишуга,
Антін Драган, Степан Шумейко (ред. „Ukrainian Weekly").

написаного дома попереднього вечора — я взявся до коректи друкованої відбитки новинок, які в часі писання вже виконала друкарня. Ми всі розібрали між себе різні частини коректи. Після її покінчення я взявся до перекладу тексту оголошень з англійської мови на українську на доручення адміністрації газети. Негайно потім я узявся до писання статті про дискусію в Сенаті ЗДА над прибережними нафтовими багатствами, використуючи звідомлення щоденника „Н.Й. Геральд-Трібюн" про звернення сенаторів до президента в цій справі. Написавши статтю, я передав її редакторові д-рові Мишузі з заміткою, що стаття не повинна бути відкладена до другого дня, бо ситуація може змінитися і тоді треба б статтю переробляти. Покінчивши працю в год. 11.15 перед пол., я виїхав домів.

В год. 12.30 я був уже дома. Тут тимчасом старший син, Василь, переспавшися після нічної праці в підприємстві Колґейта, вижидав відповіді на його зголошення до праці на становище промислового інженера в підприємстві Америкен Ерлайнс. Незабаром справді прийшло телефонічне повідомлення з бюра

посередництва праці, що він мабуть дістане бажану посаду. За яку годину наспіло письменне повідомлення від самого підприємства, що його оферта прийнята з деякими змінами про ступневу підвишку платні.

З щоденною поштою прийшов теж від Адміністрації Ветеранів чек для другого сина, Йосипа, призначений на заплату тримісячної науки в політехнічній школі, до якої він вписався після повороту з корейської війни.

На годину 5 попол. я поїхав до Українського Переселенчого Осередку, тобто до нюйорського бюра Українсько-Американського Допомогового Комітету- ЗУАДК — де я добровільно сповняю „дижур" — для обслуги людей, що потребують правної поради і інформацій для підшукання праці або для спровадження когось із европейської скитальщини. До бюра — приміщеного під ч. 11 при Ість 7-мій вулиці, прийшов саме секретар місцевого відділуЗУАДК-у Григорій Яремчук, з яким я обговорив плян праці після річного зібрання, що відбулося в суботу 18 січня 1953 р.

Приїхавши домів в год. 8.30, я застав Василя на спочинку перед виїздом на нічну працю до Колґейта в Джерзі Сіті. Жінка — як звичайно з кінцем місяця поїхала збирати вкладки до 293 відділу У. Н. Союзу, а молодші діти — син Йосип і донька Оленка — пішли на виставу фільму й тому я мав повний спокій, коли став писати деякі новинки для „Свободи" на наступний день.

Збудивши Василя, в год. 11 в ночі, щоб вибирався до праці, я самий пішов спати. Родина повернулася домів біля год. 12 опівночі, але я не чув.

Так минув день започаткування сімдесятого року життя — непомітно і серед дивного збігу обставин з виглядами на краще майбутнє родини, отже й моє особисте.

- 70 -

ЧАСТИНА IV.

PER ASPERA AD ASTRA

В РУКАХ АМЕРИКАНСЬКОЇ ВЛАДИ.

(Уривок із „Хроніки ув'язненого" з рр. 1918-1919.)

Дня 15 березня 1918 р. зійшлася „фамілія" пансіону пані Россел в місцевості Соммервил, у стейті Савт Каролайна, на обід у назначеному часі, тобто в год. 2 сполудня. Такий був звичай у всіх приватних гостинницях цього містечка, тож і наша хазяйка не хотіла бути виїмком. „Фамілія" була тоді дуже мала, бо це вже минала зима й „зимовики", що тут приїхали з півночі за теплим південним сонцем, роз'їздилися домів. Нас було мало: я, дві жінки, що залишилися з зими, і одна подружа пара, що верталася на північ з Флориди. Їм було там уже загаряче, а в дорозі на північ вони воліли затриматися в теплій околиці. Ми, постійні гості, радо витали кожного свіжого гостя і приймали його до нашого гуртка.

Мені чомусь не смакував того дня обід. Одначе я сидів при столі, щоб дотримати товариства паням. Довший час я був тут одинокий мужчина між ними, а до того ще й самітний! Несподівано увійшла наша господиня дверми з коридору, а не з кухні, як звичайно і поспішно відізвалася до мене:

— Простіть, пане, але я вам не видала решти грошей із вашої оплати за попередній тиждень. А і тут ще й дрібних не маю.

— Алеж нічого, кажу, таж я залишаюся ще на наступний тиждень.

— А все ж таки краще видати, щоб не мати клопоту на голові. -А звертаючись до жінок, продовжує: — Може котра з пань має однодолярові банкноти?

Моя сусідка праворуч, донька колишнього сенатора Злучених Держав, подала господині бажану суму і я дістав решту. Ще хвилину посидів я при столі, випив своє молоко — я вважав себе за реконвалесцента після грудної недуги і тому правильно дбав за молоко — і вийшов з їдальні.

Мені ніколи в житті не трапилося таке, що сталося в тій саме хвилині, коли я замкнув за собою двері. Чотири мужчини чекали на мене по обох боках дверей, а один, найвищий з них, рослий, плечистий, з ясним волоссям, станув проти мене, відкрив ковнір сурдута, показав урядову відзнаку і заговорив твердо:

—Ви арештовані!

Наче приготований на те, обізвався я доволі холоднокровно:

—Чи панове хочуть зайти до моєї кімнати на гору?

—Стійте — каже представник влади. — Руки в гору!

—Я послухав, а тимчасом урядовець докладно обшукав мій одяг, а не знайшовши ніякого оружжа, видав наказ:

—Тепер на гору, до вашої кімнати! — І самий він пустився вперед,я за ним, а за мною двох інших. Четвертий десь забрався.

Щойно, опинившись у кімнаті, мав я час призадуматись, що сталося. Я сам, безборонний, виснажений довгою недугою, ледви що почав приходити до здоровля, а тут проти мене перше чотирьох, а тепер трьох. Один великий, другий у військовім уніформі, лейтнант воєнної маринарки, а третій малий, але жилавий чоловічина. Особисто я не мав з ними нічого до діла, значить вони приходять до мене як представники влади. Коли б це приключилося в звичайному, мирному часі, то це само вже вистачало б, щоби когось збентежити. А це ж воєнний час, отже не жарт.

—Збирайте свої речі, ви поїдете з нами до Чарлзтон — Charleston. —

Кинувся я до моєї валізки і до комоди. Я волів самий все зібрати, щоб дбайливо скласти, і тому відмовлявся я від усякої помочі, яку мені хотіли дати мої „опікуни". Ручна валізка й подорожна торба були готові за яких 10 мінут, а клопіт був лише з книжками. Їх не було де спакувати, тож кожний узяв під паху по кілька книжок, але валізки й торби не дали мені нести. Там були мої листи й деякі документи. Ми почали сходити на діл сходами, а по дорозі я стрінув господиню.

—Я приїду завтра назад — кажу до неї — тому прошу моєї кімнати не винаймати. Я ще з місяць буду в вас.

Високий пан іронічно засміявся на таке моє рішуче запевнення і став щось півголосом шептати з господинею. Підчас цього я з іншими зближався поволі до веранди.

—Якже ми поїдемо, коли автомобіля нема, а залізничний потяг тепер не йде? — завважую.

Не журіться, все готове — успокоював поручник. І справді.

За хвилину опинились ми всі чотири на розі вулиці, де в кор чах стояв укритий автомобіль.

—Незвичайна осторожність — засміявся я, — коли панове так далеко сховали авто передо мною.

—Бо ви неабиякий пташок, а нам годі два авта посилати за вами — відрізав шорстко провідник облави.

Я зрозумів, що проти мене мусіли бути дуже чорні доноси, коли американський урядовець аж такими словами бризнув мені в вічі. Отже я перестав передиратись дальше і мовчки повинувався вказівкам. Вони справді сховали авто подальше від дому, щоб я їм не видерся та не втік їх власним автом. Коли ж уже все було готове до їзди і мої речі поскладані, один з них зайняв місце шофера, мене посадили в заднім переділі побіч офіцера воєнної маринарки, а головний агент сів напроти мене, готовий кожної хвилини вжити револьвера на випадок якого небудь руху в мене. Так ми рушили в дорогу. Однак така позиція була для мене дуже невигідна і тому я рішився наперед переконати моїх противників, що я для них нешкідливий.

—Ми маємо точні вісті про те, що ви вдаєте хворого на те, щоб тим легче виконувати вашу деструктивну місію в Америці — відбив урядовець. — Скажіть, чи не їздили ви в Мехіко? Не були в Каліфорнії? А що ви робили в Ню Йорку? А яка ціль вашого побуту тут, у віддалі ледви кільканадцять миль від Чарлзтону, головного воєнного порту на півдні Злучених Держав?

—Так, правда, я був усюди, де ви згадуєте і можу подати вам точно причини мого побуту в кожній місцевості — виправдуюсь.

—Я думаю, що ми маємо властиву людину (...we have the right man) — звернувся агент до своїх товаришів.

—Людина властива, але закиди проти неї не властиві (the man is right, but the charges are not right) — пробую відповідати.

— Скажіть — закликав агент Департаменту Справедливости — чи не ви висадили в повітря десятьмільонів вартости російську амуніцію на Блек Там Айленд?*

---

* Вибух амуніції на Black Tom Island, в Ню Джерзі, призначеної на вивіз до Росії в липні 1916, була жахлива подія у зв'язку з якою опісля арештовано одного галицького москофіла під замітом, що він зробив це на доручення німецького уряду, а Німеччина після війни мусіла заплатити за цю шкоду —С. Д.

Чи не були на з'їзді німецьких агентів разом з мексиканським бандитом Панчом Вілля? А хто підпалив наші магазини на побережжі Тихого океану? Ми зловили одного вашого спільника і він уже розстріляний!

Хоч як серіозно говорив до мене урядовець, то про те я не міг стриматися, щоб не вибухнути голосним сміхом. Моє гомінке: „ха, ха, ха!" аж лящіло в сосновому лісі, крізь який ми саме переїздили, і витрутило з рівноваги урядовця. Одначе я самий нагло перервав свій сміх, бо мені стрілою пригадалася зустріч з одним моїм знайомим попереднього літа в Ню Йорку, коли він дораджував мені тікати з Злучених Держав, бо один з моїх політичних противників, що стояли на чолі лівого напрямку українського руху, розпустив поголоску, наче б я, в дорозі до Каліфорнії, вступив до Мехіка для змови проти Злучених Держав. Тоді я вважав це за знаменитий жарт, але тепер нагло я зрозумів повнотою оцю безсердечність людей, що заслоняючись „орієнтацією" пустились аж на таку клевету перед державною владою і то у воєнному часі! Та моя хвилева серіозна застанова не могла затерти цього враження, яке зробив мій сміх на моїх товаришів подорожі.

—А то дивіться, цей панок не тратить голови — замітив агент до офіцера. — Видко має добре вишколення у своїому ремеслі.

—Ні, панове, — відмітив я поважно — ви на мильній дорозі загалом. Признаюся, я маю вишколення, але не в тому напрямку, що ви мені закидуєте.

—Як же це можливе, щоб ви поповнили такі злочини без підготови? — відбив урядовець.

—Все скажу, коли приїдемо на місце — успокоював я його.

—Алеж, до чорта, як ви порозумієтесь з австрійською воєнною владою тепер, коли ми окружили перстенем ціле американське побережа? Як ви дістаєте гроші на свою роботу? — продовжав пекти мене федеральний агент. — Коли нам скажете всю правду, ми будемо вирозумілі для вас.

—Алеж я не маю що затаювати, бо моя діяльність була відома всій українській іміґрації, отже кожний міг слідити мій рух навіть в подробицях.

—Щож то за українська іміграція, коли ви з Австрії? — здивовано питає агент.

Я саме ждав на таку нагоду, щоб дати лекцію про україн-

ський нарід та його змагання до незалежности. Це мені прийшло тим легче, що один цивільний урядовець був з походження айриш (ірляндець), а другий - отой офіцер - був з походження швед Обом пригадав я на приклади з історії їхніх народів, а із шведа то я таки зробив союзника України ще з часів Карла та Мазепи. Мимохіть перейшли ми на розмову про Росію, де саме комунобольшевики приходили до сили. Для обох урядовців мої вияснення східньо-европейських справ було цілковитою новістю і я помітив, як їх упередження до мене почало ломитись. Якже бажав я собі в душі, щоб наша подорож могла тривати хоч цілий день, щоб я мав час викінчити свою нову місію — „українізування" американських урядовців.

На балачці скоро минав час і ми зближалися до міста Чарлзтону, де був повітовий суд та осідок федеральної влади. Якраз перед вїздом до міста переходив відділ моряків, а цивільний урядовець відрухово вказав на них і звернувся до мене з словами:

—Оці люди візьмуть вас під свою опіку.

—Якто! закликав я — то ви хочете зробити з мене вязня на воєнному кораблі?

—А вжеж! Такі маємо інструкції — відповів поважно цивільний урядовець.

—Алеж панове, — кажу я з криком — ви хіба несвідомі того, що можете зовсім без потреби знищити людське життя. Я щойно почав видужувати з чахотки, а на вохкому місці я дістану рецидиву і тоді я вже пропав! Застановіться добре, що робите! Я-ж кажу вам, що не провинився нічим супроти Злучених Держав! Всі доноси проти мене це найнижча клевета моїх політичних противників. Чи не ліпше було б наперед вислухати мене, а щойно опісля поступити зо мною так, як вам розум і совість скаже?

Ці слова, сказані в розпучливому тоні, зробили своє. Урядовці перекинулись поглядом і цивільний каже:

Спробуємо послухати вас. Однак,коли б на початку допитів виявилось, що в обвинуваченні проти вас є хочби один закид, що ви його не в силі будете опрокинути, ми перервемо допити і відступимо вас воєнному судові до дальшого поступування. Саме тому їде з вами оцей офіцер маринарки.

—Згода! — кликнув я врадуваний.

Мене завезли просто до федерального будинку в Чарлзтон, до бюра окружного прокуратора. За чверть години складено ко-

місію з трьох. Це був прокуратор і оба мої товариші подорожі. Допит тривав до год. 9 вечора. Це була магічна година в мене. Тому я просив перервати слідство, пояснюючи, що я упадаю на силах, бо мої груди заслабі, щоб я міг дальше говорити,а крім цього я ще й не міг їсти обіду сьогодні.

Після короткої наради комісія заявила, що ще лише пів години буде мене випитувати і я на це згодився. Справді, за пів години перервали дальшу працю і зателефонували до поліції по „патрольку".

На поліційній станиці

Перший раз в житті довелось мені випрактикувати подорож до поліційної станиці поліційною патролькою. Зі мною приїхали оба урядовці, що мене притримали. Урядуючий капітан поліції був у клопоті, не могучи знайти для мене нічлігу хіба у звичайній вязничній келії.

—Алеж, пане капітане, ви, як благородний господар цього готелю, повинні знайти щось ліпшого для свого гостя —силкувався я на гумор.

Ця замітка подобалася капітанові і він каже:

—Не будете пробувати тікати?

—Ані не думаю! — впевняю його.

—Слово чести?

—Слово чести!

—То підете спати з нашими вояками, що ночують в поліційній касарні перед виїздом на війну в Европу — завирокував капітан.

—Дякую, пане капітане.

**
*

Рано прийшов до мене писар з канцелярії прокуратора і взяв мене на сніданння в ресторан. При сніданні сказав мені, що над моєю справою була нарада поза північ. Власне тепер мають повідомити мене про своє рішення. Я не пробував питатися його, як рішення випало, розуміючи його обовязок зберігання урядової тайни. Після прибуття до бюра прокуратора треба було ще пів години ждати на комісію. Коли вони прийшли, федеральний агент, що мене привіз, проголосив:

—Ми порівнювали ваші зізнання з доносами, які ось тут під рукою. — При тім показав на цілий стіс паперів .— Ми

прийшли до переконання, що ви маєте завзятих ворогів особистих, котрі за всяку ціну хочуть вас знищити. Наша комісія одноголосно рішила відступити від обвинувачення проти вас і поставити внесок на випущення вас на волю. Та заки прийде рішення з Вашинґтону, дайте слово чести, що не будете тікати із Соммервил. Крім того маєте написати коротко перебіг свого життя і діяльности в часі вашого побуту в Злучених Державах.

По тих словах простягнув до мене руку і сказав:

—Джентельменс аґримент? (Слово чести).

— Єс, джентельменс аґримент — запевняю. Щиро дякую. Але чи можете сказати мені імена донощиків?

Ви їх знаєте. Ми не заперечували цих імен, коли ви їх згадували.

Ми розійшлися на місяць часу.

***

(Після місяця часу я добровільно зголосився до влади. Там мої урядові приятелі заявили мені, що з уваги на воєнний стан Департамент Справедливости вважає за відповідне тримати мене якийсь час у тюрмі, заки військова влада перевезе мене до табору в Форті Оглторп, у стейті Джорджія. Після десяти днів приїхав по мене військовий сержант, який, скувавши мене кайданами, перевіз мене з тюрми на залізничний потяг, що їхав до міста Чатануґа, у стейті Теннессі, як останньої стації до табору.)

Подорож до табору.

Від год. 5.15 сполудня 24 квітня до год. 1 сполудня 25 квітня їхали ми обидва, я і мій доглядач-сержант, на місце призначення. На моє нещастя, дорога до міста Читануґа вела через Соммервил, де я перебув пів року і де поробив багато знайомств. Саме цим потягом вертало багато осіб з Чарлзтон до Соммервил і не могли вийти з дива, побачивши мене в кайданах. Я так недавно жив між ними, був раз на попису в місцевій публичній школі; редактор місцевої газети передрукував, з нагоди знайомства зі мною, довгу статтю М. Грушевського про Україну; з деякими виднішими місцевими громадянами відбув я прогульку до звалищ давньої оселі Дорчестер, серед пралісу та до старинного Еспанського Форту й т. п. Дехто з них їхав тепер у цьому самому вагоні, що й я, одначе ніхто ні слівцем не відозвався до мене. Навіть жінка, з котрою я провів п'ять місяців на спільній науці

французької мови в пенсіоні Россел, а яка в дні арештування сиділа побіч мене при обіді, і та дивним збігом обставин верталася цим самим вагоном, але не відважилася зблизитися до мене. Люди не ті стали... Коли потяг затримався на стації Соммервил, мої знайомі вийшли протилежними дверми, щоб зі мною не зустрінутися віч-навіч, і тільки згадана сусідка перейшла попри мене. Аж як мала вже виходити з потягу, вона швидко звернулася в мій бік і кивнула привітно головою з гіркою усмішкою на обличчі, неначе на прощання. Я радісною усмішкою відплатив її ввічливість. Це був для мене вершок приниження і одна секунда розради.

Коли потяг рушив із стації, про дальше я вже не дбав. На наступних стаціях, де нам довелося пересідати, я був предметом загальної цікавости. Не тільки подорожні, звертали на мене увагу але й залізничні урядовці виходили з своїх бюр, щоб подивитися на мене. Але я й виглядав неаби як! Десять днів не голений, останньої ночі не спав, ізза недостаточного харчу вихудлий... Та все ж таки я старався триматися відважно і з повагою. Мій сержант мав за ввесь час подорожі доволі роботи зі мною: то пояснив цікавим, що я воєнний полонений, а не „німецький шпиг", як загально публіка думала, то розковував мене в потязі між стаціями, а заковував знову, коли ми наближалися до наступних стацій, головно там, де треба було пересідати на інший потяг. А пересідали ми аж чотири рази, переїздячи три стейти, бо місце призначення не лежало при головному залізничому шляху. Крім того мусів сержант нести мої пакунки,бо я, скований, не багато міг тут помогти, а на послугача він грошей не мав. Раз станув він в моїй обороні, коли одна жінка, зблизившись до мене, почала допитуватися, як довго я в Америці. Вона, очевидно, хотіла дізнатися, чи я не приїхав з Німеччини як шпиг вже підчас війни. Їй сержант відповів, що я давній громадянин Злучених Держав, тільки десь заділися горожанські папери і тому уряд мусить бути обережний перед усякими можливостями. Загалом настрій населення був того роду, що не виключена була можливість лінчу.

Так прибули ми до Чатануґа. Щоб виминути товпи, я самий зголосився, що заплачу за авто до табору, віддаленого шість амер. миль від стації, в стейті Теннессі, хоч самий табор був приміщений у стейті Джорджія. Прибувши перед вартівню, ми зійшли з авта до канцелярії. Тут один з офіцерів „перебрав" ме-

не від сержанта, якому я „теплою рукою" подякував за опіку. В останній хвилині пробував я зробити з ним „бизнесову трансакцію", заоферувавши йому п'ять долярів за ті кайдани, у яких він мене віз, одначе він заявив, що військове добро не може бути продане. А мені так бажалося затримати ці кайдани на досмертну згадку про мою участь у світовій війні.

У канцелярії мене докладно обшукали, після чого, точно в 1 год. сполудня, я переступив брами славного табору воєнних в'язнів у Форті Оглторп. Мені дозволили взяти з собою книжки й інше моє майно, що я привіз з собою.

Табор воєнних полонених в Оглторп, Г-а

Виїжджаючи автом із стації Чатануга я був цікавий, як виглядає табор воєнних бранців, де інтернували німців, що опинилися в ЗДА під час війни. Здалека видніли гори, покриті лісами, тож я надіявся, що моє нове жилище окружене зеленню на взір садку. Між тим, за кільканадцять мінут я побачив долину, окружену лісистими горбами, а по самій середині долини простора плоскорівня, без ніякої деревини. На цьому місці збудований табор. Він не новий: його заложили ще в часі еспансько-американської війни в р. 1845, але тепер без порівнання його збільшили і відновили. Подвійна сторожа з кільчастого дроту заввижки в „два хлопа", довкола деревляний хідник, по якому проходжуються вояки з крісами. Це одна варта. Друга варта приміщена на деревляних вежах з піддашами, під якими уставлені машинові кріси. Таких стражниць було по дві на кожному боці великого чотирокутника.

Прибувши до середини, зауважив я різні перегороди і переконався, що табор не творить однородности. Частина табору, де приміщені багатші на свій кошт, і друга, де приміщена решта на державний кошт. Всі мають велику площу довкруги бараків, на котрій проходжуються цілими днями вільні від роботи, або бавляться. Ті, що самі платять за своє утримання, убрані прилично. Ті, що живуть з ласки уряду, не дбають за вбрання і здебільша користають із соняшних купелів досить щедро. Деколи виглядає, наче б це були літники над берегом моря. Одначе час від часу вони обов'язково йдуть працювати до каменьолому.

Частина площі поза бараками відступлена для добровольців, що заложили — кожен для себе — малий яринний городець,

хочби навіть величини одної грядки. Вязні, що відмовилися від примусової праці, не мають де проходжуватися, бо їх площа замала. Крім цього вони відбувають ще і другу кару, бо дістають лише половину харчу.

В часі мого прибуття табор обіймав понад 20 бараків. Це були довгі деревляні шопи з вікнами в горі. Полонених було тоді щойно яка тисячка, але їх число кожного дня зростало.

Перший тиждень

25-го квітня — 3-го травня

На мойому вступі до табору зазнав я милого привіту. Мене запровадили до таборової канцелярії, де урядували самі бувші полонені. Того дня я прибув лише сам один до табору, як свіжий прибуток. Це була рідкість, бо інших привозили гуртами, сконцентрувавши їх наперед у більших осередках. В канцелярії стрінув мене малий симпатичний з лиця молоденький німець, що жертвував мені свою поміч. З мене ще раз стягнули докладний протокол про моє походження і мій побут до останнього часу, при чому я мусів кілька разів домагатися, щоб мене записали по народности як українця, а не австрійця, як це зрештою є англьо- саксонським звичаєм: в них народність те саме, що держава. Мої пакунки ще раз докладно оглянули, а молодий німець кинувся зараз шукати мені приміщення. Та заки приміщення знайшли, запровадив мене до їдальні, де я ще дістав обід. Але табор так був переповнений, що мене приміщено в залі рекреаційній. Це, припадкове, було ще найліпше для мене, бо я мав доволі свіжого повітря, за яким я так побивався при кожній нагоді. Кімнатний комендант запровадив мене негайно до магазину, де я дістав виправу: ліжко, постіль, білля, взуття, робітниче вбрання „оверолльз" подібно, як в касарні дістає все кожний свіжий вояк. А все на державний кошт. За хвилину я обголився в таборового голяра і викупався в окремо збудованій купальні. Після вязничного побуту та томлячої подорожі під безупинним доглядом і оглядинами я почувався вдоволеним. Раз міг я відкинути всяку журбу за народні справи, бо не мав спромоги ними займатися. А впарі з тим треба було мені турбуватися і своїм прожитком.

Першого пополудня я вже подекуди розглянувся в таборі. Більшість вязнів це німці з Німеччини. Менша половина це німці з Австрії, мадяри, словаки, поляки, італійці, болгари, шведи,

американці, один турок і хто там ще не був. Навіть про українців мені згадували, але я їх тоді не відкрив.

Змучений подорожю, я вчасно положився спати, але і вчас ранком треба було вставати, бо в 6-тій годині затрубіли на снідання, а їдять його так скоро, начеб за 10 мінут мали йти до бою. В 7-мій годині рапорт: американські офіцери, що доглядають табору, обчисляють полонених.

В 8-мій годині пішов я до баракового шпиталю для лікарської візити. На моє прохання, щоб мене звільнили від фізичної роботи як реконвалесцента по сухотах, лікар заявив, що не може цього зробити, бо я здоровий. Після лікарської візити я почав думати, як виратуватися від фізичної праці, яка могла шкідливо відбитися на моїх грудях.

— Властиво я воєнний бранець-міркував я-зі ступенем офіцера, отже тому маю право домагатися відповідного трактування. Тимчасом мене примістили між цивільних воєнних вязнів, що їх підозрівають в нейоляльности супроти держави.

Після такого висновку явився я в канцелярії перед начальником табору, військовим капітаном Конклином, котрого пізніше підвищено до ранґи майора. Я запитав йоро, чи є яка різниця в трактуванні воєнних бранців, офіцерів та інших бранців. На це він сказав мені, що я не є воєнний полонений, а воєнний вязень, ворожий чужинець.

Я стояв при своїм і заявив, що резервовий поручник, воєнний бранець.

— Які маєте докази на це? — запитав він мене.

— Докази має міністерство справедливости у Вашинґтоні — кажу я, — а коли мене сюди висилали, то виразно мені сказали, що я воєнний полонений.

— Внесіть протест на мої руки — була відповідь.

На ділі я не спішився з протестом. Харч давали обильний, не було свіжого молока, то можна було в кантині дістати скондензоване молоко. Одно спання було не вигідне, бо мене скоро перенесли до бараку ч. 2, а при тім дали мені нове імя, а то „Вязень ч. 1095".

Під цим знаком перебув я в таборі аж до випущення мене на волю 15 травня 1919 р, пів року після підписання Перемир'я з Німеччиною, не діждавшися признання мені права воєнного полоненого.

ПЕРШІ ОБРАЗКИ З АМЕРИКИ.*)

Синій анархіст.

Українську громаду в Новій Тирсі назвав мій приятель Новою Абдерою. Хоч не було це столичне місто, то всетаки громада мала своє значення між іншими українськими громадами. Ми часто про неї згадували, а мій приятель чомусь то дуже негодував на її провідників, порівнюючи їх промахи до промахів жителів старинної Абдери в Греції. З часом ми так привикли до цієї назви, що заєдно в розмові уживали слова „Абдера" на означення її вибранців.

З природи мерзить мене напасливість. Тому мимоволі попадав я в спір з приятелем за його зїдливі уваги. Та він завзявся доказати, що правда по його стороні.

На його щастя трапилася добра нагода. До Нової Абдери мав загостити визначний український громадянин, якого вислали з рідних сторін для піддержання духа земляків в Новому Світі. Така подія мусіла, очевидно, заворушити уми Нової Абдери. Говорили багато про конечність достойного привіту для рідного гостя, а також про дарунок на українські цілі при цій нагоді. Мій приятель злобно завважив сейчас:

— „Ану, побачиш, чи вони його не знищать".

— Не можливо, — кажу. Таж вони всі патріоти, то схочуть поставитися.

— Так, схочуть поставитися, — притакнув приятель, — а властиво кожний з них схоче поставити своє „я" на верху.

— Але-ж не пересуджуй справи — напоминаю приятеля. Такими замітками якраз можеш причинитися до зіпсуття плянів.

Та наші непорозуміння ми вирівняли скоро. Мій приятель подав добрий спосіб, щоби приглянутись приготованням рідкого свята. Я мав замішатися в партію „Гайдамаків", котрі хвалилися своєю поступовістю, а приятель мав пристати до табору церковних націоналістів, що стояли під проводом свого пароха, о. Плятоніда, завзятого оборонця старої церковної дисципліни в народному житті і головного стовпа церковних властей. Він не лише точно виповняв всі накази „свише", але ще й сам подавав церковній владі різні вказівки та ради, як правити дієцезією. Через

---

*) Писано підчас інтернування 1918-19 рр. Друковано в „Українському Вістнику" в Ню Йорку 1928 р.

те його становище в місцевій громаді мало нераз значіння для цілого загалу.

Але й опозиційна — гайдамацька — група не була без значіння. Вона мала в своїх руках орган, що також мав вплив на загал. Через те всякі непорозуміння з противним табором відбивалися широким відгомоном серед народних мас.

Мимо завзятої боротьби, провідники обох таборів мусіли сходитися у виїмкових випадках разом, щоби перед світом показати, що в них народне діло стоїть на переді перед всіми другими. Так сталося і в сцім випадку. Оба табори зійшлися, щоби порадитись, якби то устроїти святочний вечір в честь гостя.

Сейчас на початку переговорів вийшов спір над тим, до якої то „партії" належить новоприбуваючий гість. О. Плятонід, був того переконання, що це чоловік поважний, статочний, отже повинен належати до нього. А Гайдамаки знова впевняли, що кожний патріот мусить бути поступовцем в їх розумінню, отже вони мають право до гостя. Прийшло до такої завзятої виміни слів, що обі сторони мали вже покинути кімнату нарад. Тоді я рішився спробувати своїх „дипльоматичних" сил.

— Панове, кажу, чи не можнаби підійти до справи з іншого боку? Можеби наперед зложити дар на старий край, а опісля щойно думати про прийняття гостя. Бо все одно, старий край помочі потребує.

Гадка була спасенна. Мій приятель зробив своє по „своїй" стороні і якось прийшло до згоди. Рішили, що в засаді обі сторони годяться на утворення спільного комітету, для підготування „загально-народного" святочного вечора, хоч провідники до комітету не ввійшли. Визначили день і місце і видали відозву до загалу. На зверх виглядало все в порядку.

Та не могли спати провідники обох сторін через кілька ночей. Хоч спільний комітет робив приготування, то вони все таки думали, якби то один другого перехитрити.

— Гість мусить бути по нашій стороні — думав о. Плятонід. Таж це булаби обида для мене, коли б він пішов з моїми ворогами. А крім того вони зискали б на силі.

— О, новий гість — це певно гайдамака. Він мусить нас слухати, а ні, то ми йому покажемо, що без нас він нічого не вдіє — так перехвалювались Гайдамаки.

І потайки укладали обі сторони якісь пляни.

Означеного дня — а була це неділя — заворушились обі

сторони. Спільний комітет, згідно з пляном, мав привітати гостя щойно вечером, в святочній салі і тому рано не проявляв ніякої діяльности. Натомість проводирі вже крутилися від самого ранку. В 8 годині мав приїхати гість на залізничу стацію і проти нього рішив вийти о. Плятонід. Предсідатель Гайдамаків і собі складав такий самий плян і хотів взяти гостя до свого дому. Але о. Плятонід, довідавшись про пляни Гайдамаків, рішився їх перехитрити. Заки поїзд доїхав до головної стації, мусів ставати ще на передмістю. О. Плятонід використав цю нагоду для своїх плянів, виїхав до передміської стації і звідтам забрав гостя прямо до своєї резиденції. Тут без обиняків предложив гостеві такий плян:

„Наші люди дуже побожні. Вони будуть раді, як Ви прийдете сьогодні до нашої церкви на Службу Божу і там займете місце в окремо приготованім кріслі на переді. Але, для більшої поваги, Ви мусите перевісити собі через груди синю ленту з золотою написю, себто, що Ви представляєте рідний край. Для скріплення Вашої поваги перед нашими людьми я попросив одного міського урядника, щоби прийшов до нашої церкви і сидів побіч Вас для асистенції. І ще одна просьба: Мені казали, що Ви маєте гарний голос. Чи не моглиби Ви в часі Служби Божої відспівати „Вірую".

Гість загалом був здивований такою пропозицією. Пійти до церкви — це звичай в нашім народі. Але чому сідати на перворяднім місці? Чому оця лента, оце „Вірую"? і підвищене місце. — Та заки він зміг вийти з дива і сказати свою думку, о. Плятонід мав уже готову відповідь.

— Ви мусите так зробити, бо хтось доніс до тутешньої поліції, що Ви анархіст і Вас мали арештувати. Я хочу цьому перешкодити і тому раджу Вам поступити після моїх вказівок. Я заручив перед міськими властями, що Ви церковний чоловік, отже не можете бути анархістом. А Ви знаєте, що в Америці священики мають велике довіря".

Не було ради. Гість піддався. Коли прийшов час на „Вірую", церківник подав нову, парадну свічку з кокардою гостеві і він звінким голосом відспівав перед зібраним народом „Вірую".

Перед виходом з церкви мав о. Плятонід ще окрему промову до народу, в якій вихвалював гостя як доброго сина церкви і українського народу і просив зібраних зложити на руки достойного гостя жертви на потреби рідного краю. При кінці про-

мови заголосив, що гість перейде сам поміж людей з тацою, а кожний нехай жертвує, що може.

Нарід був зворушений. На піднос зложив поважну суму грошей і їх взяли негайно до обчислення в захристії.

Коли по богослуженні гість виходив з церкви, йшов за ним і цей міський урядовець, що сидів побіч нього для піднесення поваги. В дверях, при виході, було глітно і тому лише по кількох людей могло перетиснутись нараз. Через те міський урядовець лишився значно позаді гостя, між тим коли цей був уже на дворі. Тут приступило до нього двох людей і заявивши, що вони представники поступової організації, просили йти з ним. Гість послухав і сейчас скрутили в бічну вуличку, де на них чекав автомобіль. За доброї чверть години всі три опинились в парадним готелі на другім кінці міста, де було ще кількох провідників гайдамацької організації.

„Ви зробили нам величезну шкоду — каже до гостя предсідатель поступовців. — Ми чекали на Вас на залізничій стації і мали плян взяти Вас сейчас сюди. Тут булиби Ви спочали, добре з нами пообідали, а опісля, в нашім товаристві, булиби заїхали до святочної залі, де на Вас буде ждати комітет. Тимчасом Ви потайки порозумілись з попом, пішли до церкви ще й „Вірую" відспівали. В той спосіб Ви помогли о. Плятонідові і його парафії, а нас понизили. А Ви знаєте, хто ми є. Ми маємо свою поступову організацію, свій орган, і ми Вам так постелимо дорогу, що в жадній громаді Вас не приймуть. Але ми ще маємо один спосіб для Вашого рятунку. Ви посидите тут з нами аж до вечора, а потім поїдемо разом до святочної залі, де має бути прийняття для Вас і де мають зложити гроші на рідний край. По привітанні, коли Ви прийдете до слова, Ви маєте виголосити заяву, яку ми для Вас приготовили. Цю заяву, з Вашим підписом, ми оголосимо опісля в нашім органі і вона Вас вирятує".

Сказавши це, предсідатель поступової організації вручив гостеві письмо, в якому стояло: „Нище підписаний подає до загального відома ось таку заяву: Переконавшися, що о. Плятонід ужив моєї присутності в церкві для скріплення свого особистого становища, таврую оцим його поведінку в церкві супроти мене і заявляю, що від тепер буду йти разом з Гайдамаками, як єдиною народньою патріотичною організацією. Нехай живуть Гайдамаки!"

Гість був дуже схвильований. Він пригадав собі добродій-

ство о. Плятоніда, — бо він захистив його перед переслідуванням збоку поліції. А хто знає, може це самі Гайдамаки зробили донос? — майнула йому думка.

Після такої заяви о. Плятонід перестане брати гостя в оборону і поліція готова ще сьогодні арештувати його. З клопоту вирятував його мій приятель, який якимсь способом довідався, де подівся гість і приїхав за ним до готелю. Він приступив до гостя і попросив його на 10 хвилин розмови на самоті. Тамті згодилися і відійшли на бік. За короткий час приятель переконав гостя, що він сяк чи так не має що робити в громаді, отже порадив йому виїхати до сусіднього міста. Оба вони виїхали з Нової Абдери сейчас і приїхали до невибагливої гостинниці, де я вже ждав на них.

Охолонувши з вражінь, гість міг щойно тепер щось перекусити. По обіді виявив приятель цілу містерію, зааранжовану о. Плятонідом.

Мнимий урядовець, що сидів побіч гостя в церкві, був поліційним детективом. Він мав пильнувати гостя перед стрічою з Гайдамаками і мав відпровадити його до резиденції о. Плятоніда по Службі Божій. Коли ж гість сейчас по богослуженні щез, о. Плятонід догадався, що його перемовили Гайдамаки і покажуть його щойно на святочнім вечорі. Щоби не дати Гайдамакам нагоди увійти в товаристві гостя на залю, о. Плятонід сказав детективові, що цей пан, що був у церкві в синій ленті, це анархіст зі старого краю. У церкві він удає побожного християнина, але сьогодні вечером він буде промовляти на зібранні в святочній залі. Щоби не викликати згіршення, о. Плятонід порадив детективові цілу справу закрити перед загалом, а святочне зібрання розігнати делікатно вогневою сторожею, заки ще пічнеться вечера.

— Одного лише жаль — каже мій приятель, о. Плятонід купив гарний золотий годинник, щоби вручити його гостеві в часі святочної вечері. А тепер то вже все пропало.

Ми всі три прийшли до заключення, що ми тут безсильні і що треба піддатися долі. На другий день в ранніх часописях Нової Абдети появилася коротка новинка: „Вчора вечером вибух огонь в кухні готелю „Термінал", однак пожежна сторожа скоро його вгасила. Мимо цього святочне зібрання одного з чужинецьких товариств не могло відбутися, бо вода залляла обідну залю".

Заки я виїхав на Вести, почув я відрадну вістку, а то, що церковна влада припадково відкрила правдивий характер своєї головної підпори і на яву вийшли сумні речі. Та заки о. Плятоніда суспендовано, він сам виповів боротьбу на життя і смерть церковній владі за „народні права" і проголосив себе „незалежним народним священиком". Розуміється, що на такий клич дістав відразу візвання всіх п'ятьох гайдамацьких громад прийти до них на духовника.

ЗА ПЛЯНОВЕ ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ

У такім історичнім моменті, в якому перед націями й державами стало рубом питання „бути або не бути", українська спільнота в Америці мимохіть опинилася у становищі носія української національної ідеї та зберігання українських історичних традицій. Як довго триватиме цей стан, нікому не відомо.

Як один із свідків піонірських часів історії української спільноти в Америці, як один з небагатьох старших діяльних громадян, що мав нагоду співпрацювати з найдавнішими провідними умами на американській еміґрації, а радше серед українсько-американської іміґрації, як один із тих, що мали нагоду перебрати у спадщині духові цінності, виплекані першим українсько-американським поколінням — я почуваюся до обов'язку не тільки зберегти в своїй пам'яті те, що я чув, що спостерігав і що самий успадкував від провідних діячів та рядових народних працівників, але теж маю обов'язок комусь ті надбання передати. Крім того я бажав би відшукати інших живучих ще громадян з передвоєнної доби й заохотити їх до співпраці для збереження українсько-американської традиції.

Способи й засоби до цього різнородні. Над ними, звичайно, призадумується кожна відповідальна людина. З досвіду знаємо, що одного універсального способу нема. Треба не тільки користати з власного досвіду, але запитувати ще й інших, що десь в іншій ділянці або в іншій закутині працювали і дійшли до якогось висновку. З досвідів таких одиниць можна зробити синтезу громадянського досвіду.

Одначе для переведення синтези — тобто комбінації різнородних думок і досвідів в одну цілість — треба теж більшої кількости людей. Крім того для такої праці треба відповідного місця і матеріяльних засобів. Виходить, що для такої праці треба скласти спеціяльну організацію чи установу.

Праця повинна бути ведена не тільки одиницями, що залишилися з української спільноти давньої доби. Це тому, що між старою генерацією нема тепер фахівців праці, а ті, що робили її спроби, вимирають. Інші, що поклали свої заслуги в такій ділянці — це ділетанти-самоуки. З цих причин треба нам шукати допомоги серед одиниць, що приїхали в Америку у третій фазі української імігрції, тобто з недавньої европейської скитальщини. Між ними є фахові історики, працівники в кол. українських бібліотеках, автори історичних праць і т. п.

На наше щастя ті люди позасновували в Америці наукові установи, які плекають українську науку. До них належить найстарше віком Наукове Товариство ім. Шевченка і молодша — Українська Вільна Академія Наук. Саме при цій останній засновано в травні 1953 р. окрему секцію для збирання й опрацьовування історичних матеріялів, з назвою „Комісія для Вивчення Української Імігрції в Америці" в скороченні — „КІА-УВАН".

Більше ніж дворічні заходи у призбируванні й складанні матеріялів і спроб у писанні Історії Української Спільноти в Америці доводять, що навіть така суворо наукова ділянка, щось в роді лябораторії, потребує підтримки ширших кол громадянства. Воно повинно бути освідомлене з ціллю і завданням такої праці, якщо вона має увінчатися повним успіхом. Це тому, що ані Академія, ні її секція КІА не мають засобів, щоб вислати когось по громадах чи по домах одиниць для врятування різних писаних і друкованих матеріялів від знищення. Ці матеріяли це свідки й документи пророблені праці в минулому і це база для студій.

Беручи до уваги, що наші перші організаційні звена, тобто відділи Українського Народного Союзу, а теж і колишні церковні братства — а пізніше й інші подібні організації, що їх називано „Союзами" клали основи під теперішню громадську працю, годиться пригадати їм на необхідність в першу чергу сприяти завданням КІА, а в дальшу чергу давати свої матеріяли.

Така праця з самих підстав стане важливою ланкою у змаганнях до утривалення української традиції в Америці і до застанови, як цю традицію пристосувати до вимог теперішнього історичного моменту — пожвавити загальну працю українсько-американського елементу для скріплення української сили у міжконтинентальному розпорошенні.

ГРУПОВА ФОТОЗНИМКА В ЛІТ. М. КЛЮБІ

Сидять (зліва): Сергій Литвиненко, Катерина Пелешок, Марія Марусевич, Іванка Бенцаль, Марія й Семен Демидчуки, Стефанія Гуцалюк, Рената Гуцалюк, Емілія Козіцька, Юліян Павчак. Стоять (зліва): Стефан Бродик, Антін Малюца, А. Трачук, Іван Марусевич, Филип Татаринів, Володимир Ярема, д-р Ол. Соколишин, д-р Борис П. Ржепецький, Ярослав Гординський, Антін Драган, Любослав Гуцалюк, Микола Шпитко, Іван Керницький, Лавро Панасенко, Микола Понеділок, Василь Косаренко-Косаревич, Іван Галичин, д-р Василь Вишиваний.

УМОВИ ІДЕЙНОГО СПІВІСНУВАННЯ В ВІЛЬНОМУ СВІТІ

На підставі особистих спостережень і довголітнього досвіду — для успішної праці українських ідеалістів, що опинилися поза межами рідної батьківщини — подаю такі думки з вірою в синтезу негативів і позитивів:

1. При вступі на чужу землю не накидай автохтонам своєї мудрости, а здобувай знання від них для себе.
2. Не критикуй чужих звичаїв і суспільного ладу, а радше пізнавай їхній додатний вплив на громадське життя.
3. Не починай „патріотичної праці" від докорів за непризнання самостійности українському народові, а ставай наперед сам економічно самостійним.
4. Не веди відокремленого життя від давніших громадян нової країни, а включайся в її громадське життя.
5. Не роби місцевих людей своїми ворогами, але дружніми особистими зв'язками роби їх друзями твойого народу.
6. Не легковаж, ані не цурайся рідної традиції, для приподобання чужині, а вірно зберігай і плекай характеристичні етично-релігійні, духові й етнічні цінності свойого народу і передавай їх у спадщині своїм дітям. Для цієї ціли згідно співпрацюй з твоїми одноплемінниками.

Шукай нагоди та способів для утотожнення українських ідеалів з всесвітніми ідеалами волі, добра й братерства.

Бруклин, Ню Йорк, 1 квітня 1956.

Д-р Семен Демидчук

CARPATHIAN STAR PUBLISHING Co.,
116 East 7th St., New York 9, N. Y.
U. S. A.

614